

številka 2 | februar 1981 | letnik 28

rodna gruda slovenija

CANKARJEVA ZALOŽBA
61000 LJUBLJANA
KOPITARJEVA 2

KNJIGE ZA VSAKEGA SLOVENCA

ZGODOVINA SLOVENCEV

Obsežno delo v eni knjigi, ki zajema slovensko zgodovino od pradavnine do današnjih dni. Delo najuglednejših slovenskih strokovnjakov za zgodovinopisje, znanstvena snov, podana na nazoren in privlačen način.

964 str. 550 slik, 120 zemljevidov, grafikonov in preglednic
cena 39 US\$ (vključeni poštni stroški)

ZAKLADI SLOVENIJE

Temeljno delo o naravnih lepotah ter umetnostnih in drugih vrednotah Slovenije, bogat vir znanja, izredna paša za oči. Bogato slikovno gradivo povezuje živahno in poljudno besedilo dr. Matjaža Kmecla.

336 str. 560 slik
cena 32 US\$ (vključeni poštni stroški)

SLOVENSKO LJUDSKO IZROČILO

Obsežna monografija o vseh vejah narodopisne znanosti na Slovenskem, zanimive raziskave o načinu življenja slovenskega naroda v vseh dobah naše zgodovine. V eni knjigi je zbrana bogata dediščina rodov, ki ponazarja naše materialno in družbeno življenje ter šege in običaje do današnjih dni.

278 str. 157 slik
32 US\$ (vključeni poštni stroški)

KNJIGE LAHKO NAROČITE PO POŠTI NA NASLOV:

CANKARJEVA ZALOŽBA
IZVOZNI ODDELEK
61000 LJUBLJANA
KOPITARJEVA 2

rodna gruda slovenija

*Revija za Slovence po svetu
Magazine for Slovenes abroad
Revista para los Eslovenos
por el mundo*

Vaša pisma	2	<i>Izdaja</i>	Slovenska izseljenska matica Ljubljana, telefon 061/20-657
Dogodki	4	<i>Naslov</i>	61000 Ljubljana Cankarjeva 1/II, p. p. 169 Slovenija, Jugoslavija Telefon uredništva 061/23-102 Telefon uprave 061/21-234
Jugoslavija in svet — Vladne spremembe v ZDA	6	<i>Glavni in odgovorni urednik</i>	Jože Prešeren
Triglavski narodni park — Zaščita »za človeka«	11	<i>Urednica</i>	Jagoda Vigele
Vznemirljivo gledališče	14	<i>Uredniški odbor</i>	Janez Kajzer, Marko Kern, Jože Prešeren, Silvestra Rogelj, Ina Slokan, Mila Šenk, Juš Turk, Jagoda Vigele
Po Sloveniji, Osebnosti	16	<i>Izdajateljski svet</i>	Mitja Vošnjak (predsednik), Mirko Čepič, dr. Vladimir Klemenčič, Anna Krasna, Mira Mihelič, Ernest Petrin, Drago Seliger, Lenart Setinc, Ciril Šter, Ciril Zlobec
Intervju: pogovor z avtorjem Krajevnega leksikona Slovenije	20	<i>Oblikovalec</i>	Peter Zebre
Reportaža na vašo željo — Podčetrtek, šola, kot je ni nikjer	22	<i>Prevajalci</i>	Alberto Gregorič (španščina), Milena Milojevič-Sheppard (angleščina) Revija izhaja vsak mesec, 8. in 9. številka izideta skupno.
Slovenija v mojem objektivu — foto: Janez Klemenčič	24	<i>Tisk</i>	ČGP Delo, Ljubljana Oproščeno prometnega davka po pristojnem sklepu št. 421-1/173 z dne 24. VII. 1973
Zakladi slovenskih muzejev — Prešernov dom	26	<i>Letna naročnina</i>	Jugoslavija 150 din, Avstralija 7 aus. \$, Avstrija 120 Asch, Anglija 4,50 Lstg., Belgija 260 Bfr, Danska 45 Dkr, Finska 35 FM, Francija 35 FF, Holandija 18 Hfl, Italija 7.000 Lit, Kanada 10 can \$, ZR Nemčija 16 DM, Norveška 45 Nkr, Švedska 40 Skr, Švica 15 Sfr, ZDA — U. S. A. 8 US \$, Južnoameriške države 8 US \$.
Korenine — Jezerski drevaki plovejo med spomine	28	<i>Plačilo naročnine</i>	Dinarski tekoči račun: 50100-678-45356 Devizni račun: 50100-620-010-32002-2818/5 pri Ljubljanski banki — Plačilo je možno tudi po mednarodni poštni nakaznici ali s čekom, naslovljenim na »Slovenska izseljenska matica« v priporočenem pismu. Poština plačana pri pošti 61102 Ljubljana
Naši po svetu — Jugoslavijo, Jugoslavijo . . .	30		
Etničnost v ameriški družbi	35		
Vaše zgodbe — Vrnitev (1944)	36		
Umetniška beseda — Janez Vipotnik: Granata	38		
Za mlade po srcu	40		
Skozi ameriško džunglo	42		
Materinščina, Nove knjige	45		

**Slika na naslovni strani:
V slovenskem nacionalnem parku
— dvojno, peto in šesto Triglavsko
jezero in Močilec z velike Tičarice
Foto: Peter Skoberne**

Slovenija praznuje v februarju svoj prazen praznik, kakršnega ima redkokatera država na svetu. To je praznik slovenske kulture, posvečen sicer spominu našega največjega pesnika dr. Franceta Prešerna, vendar pa več kot zgolj v njegov spomin, kakor ima neizmeren pomen tudi sam pesnik za razvoj celotne slovenske kulturno-politične zgodovine. Še danes Slovenci posvečamo kulturi, kulturnemu udeleževanju, raznoterim kulturnim dejavnostim izredno veliko pozornost. Kulturnih institucij imamo včasih celo več kot marsikateri bolj razviti in večji narodi. O kulturi veliko govorimo in razpravljamo, kulturniki so med najbolj dejavnimi oblikovalci sodobnega načina življenja Slovencev.

In če stopimo še prek meja SR Slovenije, potem lahko ugotovimo, da je prav kulturna dejavnost eden izmed najtrdnjših temeljev, ki pomagajo ohranjati slovenstvo med našimi manjšinami v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, in da je kulturno delovanje tudi ena od temeljnih značilnosti delovanja vseh slovenskih izseljenskih društev kjerkoli delujejo. Pri izseljenkih je moč opaziti tudi značilnost, da tista društva, v katerih se niso razvile ali pa so že zamrle kulturne dejavnosti, le še životarijo, da si sama ne obetajo več dolge življenjske dobe. Društva, ki pa imajo v svojem okviru vsaj majhen, tudi nepopoln pevski zbor, so še polna načrtov, polna ustvarjalnih sil in polna optimizma gledajo v prihodnost. Mislim, da se ne motim, če torej rečem, da je kultura tudi med Slovenci po svetu področje, ki mu je posvečena posebna skrb.

To pa je, končno, razvidno iz naše revije. Približno tretjina prostora v naši reviji je posvečena kulturi v najširšem pomenu. Od tega pri nas nismo prišli načrtno, temveč se je taka uredniška zasnova rodila sama pač glede na potrebe po obveščanju izseljenske javnosti in glede na dogodke pri nas doma. V februarju je torej tako vaš kakor naš praznik.

Jože Prešeren

Folklor iz domačega kraja

Zahvaljujem se vam za poslano zemljevid in prospekte naše lepe Slovenije, hvala tudi za prijazne besede, ki ste mi jih napisali.

Ravno včeraj smo imeli tukaj lepo prireditev, na kateri so sodelovali tudi rojaki iz Prekmurja. Zelo sem bila srečna, ko sem se srečala s folkloro iz moje vasi Velike Polane, da smo se malo pomenili o domačem kraju. Zraven je bila tudi madžarska folklor iz Lendave, ansambl Cesar iz Gaberja, citraši iz Genterovec in trombolaši iz Žižkov. Nastopila je tudi folklorna skupina našega društva Mura. Ko je bil končan program, so prišli na oder vsi nastopajoči in vsi skupaj smo zapeli pesem Jugoslavija. Člani društva Mura so vsem podelili simbolična darila. Pozdrave vam pošilja zvesta bralka Rodne grude.

Marija Čeh, Altach, Vorarlberg, Avstrija

Slaven mož Tito

Slaven mož, ki nam je bil vzor, njegov dom je zdaj mirodvor. Čeprav ga ni več, pa nismo sami, ker v naših mislih živi z nami. Vedno je delal za skupnosti vir, kar je podlaga za svetovni mir!

To kitico sem imel pripravljeno, da jo odpošljem že zdavnaj, pa sem jo nekam založil. Še drug verz mi je prišel na pamet:

*Ribničan Urban
po cejlem svejtu znan,
še na severni tečaj
je pogledal zdaj...*

V Rodni grudi piše, da so Ribničani prodrli skoraj do severnega tečaja in se zarili v zemljo v rudokop. Radoveden sem, kako so izvedeli za rudokop tako visoko na severu, kako velik je njihov zaslužek, kakšne so cene njihovih življenjskih potrebščin, kako prevažajo rudo. Ali dela v rudniku

tudi kak Eskim? Imajo kakšne družabne stike z Eskimi? Kako se razumejo z njimi? Na sliki so vidni tudi iglji, bivališča Eskimov. Ker imajo okrog 9 mesecev noči, ali jim ves ta čas elektrika razsvetljuje njihovo vas?

K sreči imamo Rodno grudo, ki nas seznaja z našimi ljudmi po svetu, od vzhoda do zahoda, od severa do juga.

Jack Tomsic, Cleveland, Ohio, ZDA

Pozdravi Slovincem po svetu

Spet je minilo leto in tako je prišel čas za poravnovo naročnine za Rodno grudo in Slovenski koledar. Prilagam vam ček in upam, da bo dovolj za dve leti, če je pa kaj več, naj bo v tiskovni sklad. Zelo smo zadovoljni z vsem, revijo radi beremo in pregledamo slike prelepe Slovenije. Oba z možem sva doma iz Slovenske Bistrice. Če bomo zdravi, bomo v letu 1981 ponovno obiskali rodni kraj. Pozdravljamo vse Slovence po svetu, ki berejo prelepo Rodno grudo. Pošiljamo vam vsem lepe pozdrave.

Amalija in Ivan Stramsek, Collie, W. Avstralija

Lepe barvne slike

Pošiljam vam naročilnico za Rodno grudo za dve leti, tako da bom imela plačano vnaprej. Prosim, če mi pošljete potrdilo o prejemu, da bom vedela, da je v redu prišlo. Rodna gruda mi je zelo všeč, posebno pa lepe barvne slike. Prosim pa vas, če bi bilo kdaj mogoče slikati v barvah Cekinov grad v Ljubljani, takrat poleti, ko bo vse v cvetju. Tam okrog sem pogosto hodila še kot mlada deklica.

Pavla Gusdon, Cleveland, Ohio, ZDA

Šepulje — »še je polje«

V Avstraliji sem pri neki rojakinji brala revijo Rodna gruda. Zelo me je razveselilo, ko sem videla tudi članek o moji rojstni vasi, čeprav je majhna.

Ne manjših črk

Vse v uredništvu lepo pozdravljamo in se zahvaljujemo, da se tako trudite in nas povezuje z domačimi kraji ter nam poskrbite lepo domačo branje. Posebno smo vam hvaležni tudi za krasne slike. Še posebno smo jih veselili vsi starejši, ker navadno tiščimo veliko doma. Branje nam nadomešča praznino, ki nam jo povzročajo jesenska leta.

V imenu vseh starejših vas prosim, da ne bi zmanjšali tiskovnih črk, kajti že z naočniki težko beremo. Lepe pozdrave tudi vsem Slovincem po svetu in doma.

**Franc in Petrina Trojer-Zigon,
Houston, Tx., ZDA**

Ena od najboljših na svetu

Naročnik Rodne grude sem že od vsega začetka. V začetku je bila še bolj preprosto opremljena, zdaj pa je že ena od najboljših revij na svetu. Slike so lepe in čiste ter zanimive za vse nas Slovence po svetu. Poleg tega nam revija prinaša novice z vsega sveta, kakor tudi romane in doživlja naših starih pionirjev. To me še najbolj veseli, ker sem že prileten in sem že osem let upokojen. Berem pa rad že od mladosti in imam naročenih več različnih revij.

Imam tri otroke, žena pa mi je umrla pred 5 leti. Moji otroci so bili dobro vzgojeni in vsi lepo govore slovensko, kar mi je v veliko veselje.

Tu v Thunder Bay imamo dve slovenski društvi. Sicer je eno malo bolj številno in ima svoje prostore, to je dvorano in zemljišče, ter skrben odbor, ki se vsaki dve leti menja. Društvo se imenuje Central Spruce Garden.

Drugo slovensko društvo se imenuje Kulturno društvo kanadskih Slovencev. Tudi to društvo ima svoje zemljišče, a mnogo slabši odbor in je tako bolj v razsulu kakor v napredovanju. Občnega zbora niso sklicali že več kot tri leta.

Vsem v uredništvu pošiljam lepe pozdrave in čestitke. Želim tudi, da bi še naprej tako lepo urejevali to lepo revijo.

**Joseph Cernigoj, Thunder Bay, Ont.,
Kanada**

Odkrivanje domovine

Vesela sem vaših mesečnih revij, ki mi odkrivajo domovino tako od blizu in hkrati tako od daleč. Vsa moja družina je bila na obisku v Jugoslaviji, na Gorenjskem, v Kamniku. Večkrat gremo domov in tudi otroka učim slovensko, tako da jima je znana vsa Ju-

goslavija, bolj podrobno pa seveda Slovenija. Večji sin Edgar, ki je star 13 let, gre letos sam obiskat stare starše, da se bo še bolj privadil materinega jezika. Upam, da bo svoboda v svetu še trajala, ker le zblíževanje prispeva k medsebojnemu razumevanju.

**Viki Cadonič, Ottawa, Ont.,
Kanada**

Za vse je svet dovolj bogat...

V Rodni grudi, št. 8—9, 1981, sem zasledil dopis o moji malenkosti. Kljub vsemu, da vsega tega ne bi bilo treba, se vam moram, dragi urednik, vseeno zahvaliti za objavljenost.

Z veseljem rad pomagam, kjerkoli morem, vendar za to nikjer ne iščem plačila. Karkoli sem storil in delam, mi je predvsem v osebno zadoščenje, ker vem, da bi človek lahko doprinesel še veliko več za dobrobit svojega naroda in vseh ljudi na svetu za mir in lepše življenje. Ker sem Slovenec, mi je pač slovenska beseda, pesem in družba najbolj pri srcu. Čeprav sem se vživel v razmere in navade Avstralije, rad pomagam kjerkoli morem. Spoštujem vsakogar, ki trezno in pošteno misli in dela — ne glede na vero, barvo ali politična prepričanja. Še vedno drži misel našega pesnika: »Za vse je svet dovolj bogat in srečni vsi bi bili, če kruh delil bi z bratom brat s prav srčnimi čutili...«

Rad bi omenil, da nekateri datumi v omenjenem članku niso točni. »Začelo se je leta 1950, ne 1957.« ... kjer je bil leta 1954 ... », ne 1963. »... tukajšnji škof ga je posvetil v AKOLIT-a...«, ne pa za pomožnega katoliškega duhovnika-laika.

Naj še dodam, da sem bil s strani države imenovan tudi na odgovorno mesto »Justice of Peace«, kar mi je v veliko osebno zadoščenje. To je zelo odgovorna namestitvev. To delo opravljam že zadnjih deset let.

Lepe pozdrave vsem na Slovenski izseljenski matici, lep pozdrav pa tudi vsem, ki se me še spominjajo z delovanja ob obisku ansambla Lojzeta Slaka v Avstraliji, da ne omenim starejših članov Slovenskega okteta.

Franci Bresnik, Canberra, Avstralija

Bil je pogumen človek

Spet je prišel čas za poravnavo naročnine za Rodno grudo. Upam, da nisem prepozna. Revija mi je zelo všeč. Komaj čakam, da jo dobim. Zelo zanimivi so bili dopisi o predsedniku Titu v šesti številki Rodne grude. Bil je pogumen človek. Mary Sircilj, Sheboygan, Wis., ZDA

Pršutarna Šepulje pri Sežani. Zelo lepo. Moj pokojni oče, rojen 1875, je vedno pripovedoval, da je prišlo ime Šepulje od »še je polje«. Ta mala vasica je imela vedno dve gostilni, v katerih se je gostila tržaška gospoda s pršutom in teranom. Tu je bil doma najboljši pršut in teran.

Prejmite prav lepe pozdrave iz Avstralije od izseljenke, ki še vedno ljubi svoj rojstni kraj, čeprav sem se že privadila Avstraliji in tudi tukajšnjim ljudem z vsemi navadami. Prilagam vam tudi pesmico v dokaz mojih misli na domovino.

Kras

Na Primorskem Kras leži,
tam poleti burja spi.
Ko novo leto se oznani,
burja zavihra med nami.
Od Nanosa dol piše,
se v Šterjah sila nje poviše.
Proti Sežani zdaj drvi,
tam po cesti vse leti.
Na Krasu vse vasi pometa,
v Dutovljah malo poneha.
Potem se znova razsrdi,
k Nabrežini zabuči.
Ko zadnja vojna je začela,
burja tam je mlin imela.
Tako močna bila je nje sila,
da je na Biviji vlak zvrnila.
Drevje je lomila,
strehe mnoge je odkrila.
Ko po cesti sem hodila,
kot pero me je dvignila.
Okrog vogla je zavila
in na tla me je pobila.
Torbo v roki sem nosila,
na drobne koščke jo razbila.
V Trstu, ob morja obali,
v času burje vrvi so navezali.
Ako bi tega ne storili,
mnogi bi se v morju utopili.
Pred mnogimi leti
bilo drugače je na svetu.
Vodo na glavi smo nosili,
po snegu, po ledu smo hodili.
Kadar burja je pihati začela,
vodo iz škafa nam je vzela.
Lep spomin mi je na Kras,
saj tam je moja rojstina vas.
**Marcela Bole, Pascoe Vale, Vic.,
Avstralija**

dogodki

Slovenski presežek v menjavi s tujino

Po podatkih slovenskega zavoda za statistiko se je obseg industrijske proizvodnje v Sloveniji v novembru 1980 povečal za 4,6 odstotka v primerjavi z mesecem prej. V lanskih enajstih mesecih v primerjavi z istim obdobjem leta 1979 pa se je povečal za 2,5 odstotka, kar je zadovoljivo glede na velike težave z reprodukcijskimi materiali in surovinami v minulem letu, do katerih je prihajalo v glavnem zaradi zmanjšanja uvoza.

November 1980 pa je bil tudi prvi lanski mesec, ko se je Slovenija lahko ponasala s presežkom v zunanjetrgovinski menjavi. Izvozili smo za 687 tisoč dinarjev več, kakor pa smo uvozili. V enajstih mesecih lani se je slovenski izvoz povečal za 12 odstotkov, v enakem odstotku pa se je zmanjšal tudi uvoz.

Na splošno še ugodna novica: slovensko gospodarstvo je lani z izvozom pokrilo 72 odstotkov slovenskega uvoza.

Štafeta mladosti ostane

Glede na zgodovinski pomen Josipa Broza Tita je vsekakor potrebna dolgoročno usmerjena in usklajena dejavnost celotne družbe za ohranjanje in obeleževanje Titovega imena in dela, zato na zvezni ravni deluje poseben odbor za obeleževanje imena in dela Josipa Broza Tita.

Neposredno po Titovi smrti je namreč na najrazličnejše naslove pri nas prišla vrsta pobud za poimenovanje delovnih organizacij, ulic, cest in podobno. Vse te pobude je treba temeljito pretehtati.

Štafeta mladosti bo ostala tudi v prihodnje ena od akcij naše mladine, ki povezuje vse jugoslovanske narode in narodnosti. Maj je tudi mesec, ko mladina, ki je bila s Titom tesno povezana, prikaže svojo bogato dejavnost na različnih področjih življenja in dela.

Tretjino višji življenjski stroški

Zvezni zavod za statistiko je sporočil, da so se življenjski stroški v Jugoslaviji v novembru povečali v primerjavi z oktobrom za 2,2 odstotka in da je skupno povečanje teh stroškov v prvih 11 lanskih mesecih doseglo 33,3 %.

Stroški za prehrano so se v novembru dvignili za 2,6 odstotka (od začetka leta za 34, 2), lahko pa bi se še za več, če ne bi zvezni izvršni svet praktično zamrznil maloprodajnih cen svežega mesa.

Jubilej slovenske etnologije

Filozofska fakulteta Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani je v dneh od 8. do 12. decembra z vrsto prireditev obeležila 40 let etnologije na ljubljanski univerzi.

Poleg predavanj in razprav o študiju etnologije so v teh dneh predstavili tudi več etnoloških filmov. Govorili so tudi o širjenju na ovčji planini, o vinogradništvu, nabiralništvu, prometu, lanu, o mlinu, pravljicarjih in o Galjevi. Predstavili so tudi prvo etnološko video kaseto o stanovanjskih načinih v Novi Gorici.

Priznanje ljubljanski turistični agenciji

Predstavniki ljubljanske turistične agencije Globtour in predstavniki 36 hotelov, v glavnem z jadranske obale, so v beograjskem centru Sava prejeli priznanja agencije Jugotours. Kot lani so tudi letos za najboljšo potniško agencijo proglasili ljubljanski Globtour. Tako je v Jugotoursovi anketi odločilo okoli 100.000 britanskih gostov, ki so letošnje počitnice preživali v Jugoslaviji.

JAT kupil še dva boeinga 727

Jugoslovanski aerotransport je dobil od tovarne Boeing dve novi letali tipa B-727. S tem nakupom je JAT razširil svojo floto boeingov 727 od pet na sedem letal. Letala so vključili v redni promet 20. decembra 1980. Tako ne bo več potrebno najemati tujih letal, ki so letos sodelovala z JAT.

Tuji novinarji obiskali ljubljanskega nadškofa

Ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar je sprejel skupino

tujih novinarjev, akreditiranih v Beogradu in na Dunaju, ki so se mudili v Sloveniji kot gostje republiškega komiteja za informiranje pri izvršnem svetu skupščine SR Slovenije.

Tuji novinarji so dr. Šuštarju predstavili vrsto konkretnih vprašanj v zvezi z delovanjem rimskokatoliške cerkve in odnosi med cerkvijo in socialistično družbo.

»Vselej poudarjamo, da so odnosi med družbo in našo cerkvijo dobri. To je res,« je poudaril dr. Šuštar. »Sicer namreč ne bi bilo mogoče to srečanje in odkrit dialog med nami. Zato smo hvaležni, saj so pri nas razmere v resnici dobre. Cerkev je svobodna, kar zadeva delovanje in izdajanje verskega tiska, naposled pa tudi zato, ker lahko rešujemo probleme v odkritem pogovoru z oblastmi. Prepričan sem, da se bodo takšni odnosi ohranili tudi v prihodnje.«

Skupina več kot 40 tujih novinarjev je končala obisk v Sloveniji z ogledom adventistične cerkve v Ljubljani in Urha, zgodovinskega spomenika, kjer so belogardisti med vojno mučili in ustrelili številne slovenske partizane in domoljube.

8. teden slovenskega filma

Na prireditvi Teden slovenskega filma v Celju so tudi tokrat podelili nagrade najboljšim slovenskim filmskim delavcem.

Zlato plaketo Metod Badjura z diplomom je dobil Karpo Godina za režijo filma Splav Meduze v proizvodnji Viba filma in RTV Beograd. Karpo Godina je po mnenju strokovne žirije v svojem celovečernem filmskem prvencu segel po svojevrstni, za ves evropski kulturni prostor zanimivi tematiki, ki je poleg osnovne profesionalne filmske kulture terjala tudi temeljito poznavanje zgodovinskih kulturnih in stilnih tokov revolucionarjev dvajsetih let tega stoletja.

Srebrno plaketo Metod Badjura z diplomom je dobila Irena Felicijan za kostumografijo v filmih Prestop in Na svidenje v naslednji vojni, posebno priznanje Metod Badjura z diplomom pa so podeliti Tinetu Perku za kamero v filmu Prestop.

Pestro sodelovanje z izseljenci

Koordinacijski odbor izseljenskih matic Jugoslavije je decembra 1980 razpravljal tudi o pripravi na obeležitev 30-letnice smrti Louisa Adamiča.

Najnovejša informacija odbora za obeležitev 30-letnice smrti Louisa Adamiča potrjuje, da bosta letos dva

simpozija; septembra v Ljubljani, že v drugi polovici maja pa v Minneapolisu v ZDA. Poročali so tudi o založniški dejavnosti, kjer bosta že v začetku leta izšli dve knjigi o Adamiču, priprave pa so uspešne tudi na vseh drugih področjih. Na seji so razpravljavci soglašali, da je potrebno ustrezno pozornost posvetiti L. Adamiču tudi v vseh drugih republikah, saj je ta ameriški pisatelj slovenskega porekla in najtežjih časih podpiral in utrjeval resnico o Titovi Jugoslaviji in vsej jugoslovanski skupnosti ne le o Sloveniji.

O pomenu praznovanja v spomin Louisa Adamiča je obširneje spregovorila tudi Vida Tomšič, ki je tudi predsednica pripravljalnega odbora za obeležitev 30-letnice njegove smrti. Med drugim je spomnila na tiste razsežnosti njegovega velikega duha, ki je poudarjal, da ni velikih in malih narodov, ampak da je pomemben njihov enakopraven odnos, sodelovanje.

Sergej Kraigher v Peruju

Jugoslovanska delegacija pod vodstvom podpredsednika predsedstva SFRJ Sergeja Kraigherja je bila po obisku v Ekvadorju tudi na uradnem in prijateljskem obisku v Peruju.

Podpredsednik Kraigher je perujskemu predsedniku Balandeju Terryju izročil red velike jugoslovanske zvezde in ob tem dejal, da je to odlikovanje priznanje za neodvisni Peru ter za neodvisno in enakopravno sodelovanje z drugimi državami v današnjem težavnem mednarodnem položaju.

Ko se je zahvaljeval za odlikovanje, je perujski predsednik dejal, da se je v svojem prejšnjem predsedniškem mandatu srečal s predsednikom Titom. »Potrudil se bom, da se bodo odnosi med Perujem in Jugoslavijo še bolj razvijali in utrdili na vseh področjih,« je dejal predsednik Terry.

Ustanovili predstavništvo EGS v SFRJ

Član jugoslovanske vlade Stojan Andov in podpredsednik komisije EGS za zunanje odnose Wilhelm Hafnerkamp sta v jugoslovanskem zveznem sekretariatu za zunanje zadeve podpisala sporazum o ustanovitvi delegacije komisije EGS v Jugoslaviji.

Sporazum, ki so ga podpisali v imenu zveznega izvršnega sveta in komisije EGS, je rezultat obojestranske želje, da bi še bolj okrepili in poglobili odnose med Jugoslavijo in EGS.

Novoustanovljena delegacija, ki bo

Na skromni slovesnosti v prostorih Slovenske izseljenske matice je predsednik Stane Kolman izročil visoko jugoslovansko odlikovanje Red republike s srebrnim vencem izseljencu-povratniku iz Argentine Francu Kurinčiču, s katerim je bil odlikovan ob 80-letnici. Hkrati pa je ob enakem jubileju čestital tudi Anni Praček Krasni, ki je enako odlikovanje prejela nekaj dni prej v rodni Ajdovščini ob predstavitvi njene nove knjige »Moja ameriška leta« (foto: Janez Zrnec)

imela sedež v Beogradu, bo predstavljala komisijo EGS v Jugoslaviji, prizadevala pa si bo izboljšati odnose med SFRJ in EGS. Navezovala bo tudi stike s pristojnimi jugoslovanskimi organi pri uresničevanju sporazumov z EGS, predvsem sporazuma o dolgoročnem sodelovanju, ki so ga podpisali aprila 1980.

Zaslužena priznanja

Na 28. gostinskem in turističnem zboru Slovenije, ki je bilo tokrat v Kranjski gori je zbranim gostincem spregovoril predsednik republiškega sveta zveze sindikatov Slovenije Vinko Hafner. Povedal je, da ima Slovenija 22 tisoč gostinskih in turističnih delavcev, njihov celotni prihodek v minulem letu pa je znašal 130 milijonov novih dinarjev. Vinko Hafner je tudi menil, da so uspehi na tem področju rezultat pravilne poslovne usmeritve in investicij, zavoljo lažjega obvladovanja sedanjih gospodarskih težav pa bo potrebno dodelati tudi nagrajevanje po delu.

Na zboru je bil tudi predsednik Turistične zveze Slovenije Leopold Krese, ki je med drugim dejal tudi, da predstavlja Slovenija »vstopna in

izstopna vrata za množico tujih turistov, ki obiskujejo Jugoslavijo in zato zavzema v jugoslovanskem turizmu kot tranzitna turistična dežela posebno mesto.«

Ob tej priložnosti je Turistična zveza Slovenije proslavila 75-letnico svojega obstoja.

Odlikovanje pokojnemu ljubljanskemu nadškofu

Podpredsednik republiškega izvršnega sveta in predsednik komisije SR Slovenije za odnose z verskimi skupnostmi Dušan Šinigoj je sredi decembra 1980 izročil visoko jugoslovansko odlikovanje — red republike z zlatim vencem — sorodnikom pokojnega ljubljanskega nadškofa in prvega slovenskega metropolita dr. Jožefa Pogačnika. Pokojni nadškof je bil obveščen o sklepu za podelitev odlikovanja nekaj dni pred smrtjo, vendar pa podelitve žal ni več dočakal.

Dušan Šinigoj je ob podelitvi poudaril, da je namen odlikovanja priznanje pokojnemu nadškofu za njegova osebnostna prizadevanja in zasluge pri urejanju odnosov med Cerkvijo in samoupravno socialistično družbo.

Vladne spremembe v ZDA

ZDA imajo torej novega predsednika — republikanca Ronalda Reagana. Zmagal je tako prepričljivo in temeljito, kot že dolgo ne kak ameriški predsednik. Za neameriški svet je bila ta zmaga malce presenetljiva in tudi malce neprijetna. Kar zadeva presenečenje zanj ni dobrega opravičila, kajti znotraj ZDA je bilo že dolgo znano, da predsednik Carter ne uživa ne priljubljenosti ne ugleda in da si Američani želijo spremembe v Beli hiši za naj bo kakršnakoli. Toda očitno je bila svetovna javnost malo prestrašena kaj bo s popuščanjem napeitosti, mirom in iskanjem poti k sodelovanju, če bo Carterja zamenjal človek, ki javno in odkrito izpoveduje zelo konservativne poglede, se zavzema za politiko trde roke v mednarodnih odnosih in napoveduje nov krog oboroževalne tekme. Zaradi tega so marsikje po svetu svoje želje, da v ameriški politiki ne bi prišlo do spremembe na slabše spreminjali kar v predvolilno »navijanje« za Jimmyja Carterja.

No, Amerika je Carterju izrekla nezaupnico in zdaj ima — z njo pa tudi svet — predsednika, ki izpoveduje zelo bojevit in konservativne poglede na mednarodno življenje. Kaj to obljublja in prinaša svetu?

Predvsem je treba reči, da tudi v tem primeru povsem zanesljivo lahko uporabimo staro ljudsko modrost, ki pravi, da se nobena juha ne poje tako vroča, kot se skuha. S tem hočemo reči, da se bo Ronald Reagan kot predsednik ZDA nedvomno moral obnašati drugače, kot se je lahko obnašal in govoril tisti Ronald Reagan, ki še ni imel ne odgovornosti ne oblasti. Poleg tega je med predsednikovimi sodelavci in svetovalci več ljudi, ki imajo bogate mednarodne izkušnje (naj omenimo samo nekdanja predsednika Richarda Nixona in Johna Forda,

nekdanja zunanjega ministra Henryja Kissingerja, senatorja Henryja Jacksona in še bi lahko naštevati) in ki dobro vedo, kakšna je svetovna stvarnost. Nova ameriška zunanja politika bo sicer tudi z njimi lahko trša in bolj konservativna, bržda pa ji vsaj neznanja in neizkušenosti ne bo mogoče očitati.

A vendar — kaj se utegne spremeniti? Predvsem pričakujemo tršo politiko v odnosu do popuščanja napeitosti in pogajanj s Sovjetsko zvezo. Ronald Reagan in njegovi ljudje menijo, da je Carterjeva administracija preveč »popuščala« Sovjetski zvezi in jo tako opogumljala za taka dejanja, kot je bil na primer vdor v Afganistan. Reagan kot kaže resno misli, da je sporazum o omejevanju strateške oborožitve SALT-2 slab za ZDA in ga bo skušal spremeniti. Pravi, da sicer je za pogajanja z ZSSR (saj druge možnosti tudi nima), da pa se ne misli pogajati o posamičnih zadevah (na primer samo o raketah ali samo o krizi na Srednjem vzhodu), ampak o celoti mednarodnih odnosov, se pravi tudi o spornih zadevah (Afganistan, Indokina in podobno). Politiko takšnih »vezanih pogajanj« je nekdanj prakticiral Henry Kissinger; v zdajšnjih razmerah utegne to prinesiti precej težav in zapletov, kajti o nekaterih stvareh (na primer o Afganistanu) se sovjetska stran preprosto ni pripravljena pogajati — vsaj za zdaj ne.

Poleg tega Reagan napoveduje veliko povečanje stroškov za obrambo, češ da je Carterjeva administracija zanemarila ameriško varnost. To seveda lahko pomeni samo zaostritev oboroževalne tekme, ki je ne bosta čutili samo obe neposredno prizadeti velesili, ampak ves svet, še posebno pa Evropa. Nadalje napoveduje Reagan večjo podporo nekaterim izrazito konservativnim in reakcionarnim režimom, ki pa so obenem prijateljsko razpoloženi do ZDA; takšni so na primer režimi v Južni Afriki, Izraelu, Južni Koreji, na Tajvanu in v številnih latinskoameriških državah.

Za nas je seveda še posebno zanimivo, kakšna bo politika nove administracije do Jugoslavije. Sam Ronald Reagan doslej o tem še ni povedal nič posebnega. Znano je, da osebno kakšnih posebnih simpatij do Jugoslavije ne goji, toda iz krogov njegovih zunanjepolitičnih sodelavcev so že dali vedeti, da bo tudi nova administracija podpirala jugoslovansko neuvrščeno in neodvisno politiko; to pa je tudi osnovno, kar Jugoslavija želi in pričakuje ne le od ameriške, ampak od vseh vlad na svetu, da jemljejo Jugoslavijo takšno kot je: neuvrščena in neodvisna.

Janez Stanič

Gospodarske novice

Okrepljeno sodelovanje z italijanskim partnerjem

Tovarni Elan iz Begunj in Ciciban iz Mirna bosta v italijansko podjetje Beneco iz Čedadada, s katerim sta preletom podpisali pogodbo o poslovnem tehničnem sodelovanju, vložili vsaka po milijardo lir. Ta delež bo predstavljal dobro tretjino denarja, ki ga bodo v Benecu investirali v osnovna in obratna sredstva do leta 1983.

Z Benecom, delniško družbo slovenskih delničarjev iz zamejstva, sta Elan in Ciciban podpisala pogodbo zaradi boljšega izkoriščanja proizvodnih zmogljivosti, skupnega razvijanja izdelkov in tehnologije ter skupnega nastopanja na nekaterih tujih trgih. Za naši tovarni je pri tem še posebno pomembno pospeševanje izvoza ob lažjem prodoru na trg članic Evropske gospodarske skupnosti.

Sodelovanje pri novih naložbah Beneca je pomembno tudi zaradi ekonomske podpore zamejskim Slovincem, ki je sicer vse preveč zapostavljena. Zgradili bodo namreč nova proizvodna obrata v vaseh Platac in Čemur v Slovenski Benečiji. V njih bo dobilo delo kakih 200 ljudi, predvsem Beneških Slovencev.

Prav tako je to sodelovanje pomembno zato, ker bodo z njim uresničili višjo obliko mednarodne delitve dela in še zlasti dogovore iz osimskih sporazumov med Italijo in Jugoslavijo. To bo dalo novo pobudo maloobmejnemu jugoslovansko-italijanskemu sodelovanju na področju dolgoročnih in višjih oblik gospodarskega sodelovanja.

Slovenski izvozni rezultati

Za minulo leto so slovenski izvozni rezultati ugodni. Samo oktobra je Slovenija izvozila za 26 odstotkov več blaga kot istega meseca v letu 1979. Druge republike in pokrajine so bile pri izvozu nekoliko manj uspešne, čeprav so v primerjavi z oktobrom 1979 še vedno v dobrem položaju. Jugoslavija je namreč oktobra 1980 izvozila za 17 odstotkov več kot v istem mesecu 1979. Do uspešnih slovenskih izvoznih rezultatov je prišlo zaradi okrepljene akcije za večji izvoz, saj je doslej 13 slovenskih organizacij združenega dela obljubilo, da bodo izvozile več kot so načrtovale, to pa

bo prineslo 92 milijonov dolarjev dodatnega izvoza.

Ugodni so tudi podatki o slovenskem uvozu. Uvoz opreme je bil oktobra 1980 kar za 24 odstotkov manjši kot oktobra 1979, uvoz blaga za široko porabo pa je bil kar za 34 odstotkov manjši. Z zadnjim podatkom se sicer lahko pohvalimo, hkrati pa v trgovinah vsak dan občutimo, da zmanjkuje nekaterih nujnih izdelkov, ki jih doma ne proizvajamo.

Slovenska zunanjetrgovinska bilanca se je zaradi izvoznih rezultatov oktobra 1980 zelo popravila. Slovenija je namreč z izvozom pokrila 91 odstotkov uvoza, slovenski primanjkljaj pa je bil oktobra 1980 za 70 odstotkov manjši kot je bil oktobra 1979. Izvozna akcija v Sloveniji se še nadaljuje in tako se zdaj dogovarjajo še z 31 slovenskimi podjetji za povečanje izvoza. Pričakujejo, da bodo te organizacije izvozile še za 32 milijonov dolarjev blaga.

Poslovna uspešnost

Tovarna Juteks iz Žalca je v minulem letu izvozila na tuja tržišča za 10 milijonov dolarjev svojih izdelkov.

Značilnost proizvodnje v žalski tovarni za leto 1980 je povečan izvoz njenih izdelkov na zunanje tržišče. Kar zadeva izvoz talnih oblog, omenjajo iztržek 8,5 milijona dolarjev, oddelek Juta pa bo dosegel izvozni učinek v vrednosti poldruga milijona dolarjev.

Pri tem je treba reči, da Juteks precejšen del svoje proizvodnje izvažna na zahodno konvertibilno tržišče, in to kljub močni konkurenci, s katero se srečuje na tem trgu.

Podatki prepričljivo kažejo poslovno uspešnost.

Posodobiti kmetijstvo

»Doma bi lahko pridelali dovolj hrane,« je dejal predsednik skupščine SR Slovenije Milan Kučan ob otvoritvi tovarne mineralnih mešanic in aditivov v Lipovcih pri Murski Soboti. »Proizvajati hrano, čimveč hrane, čimbolj kakovostno in poceni, je ena od zapovedi našega prihodnjega razvoja,« je nadaljeval.

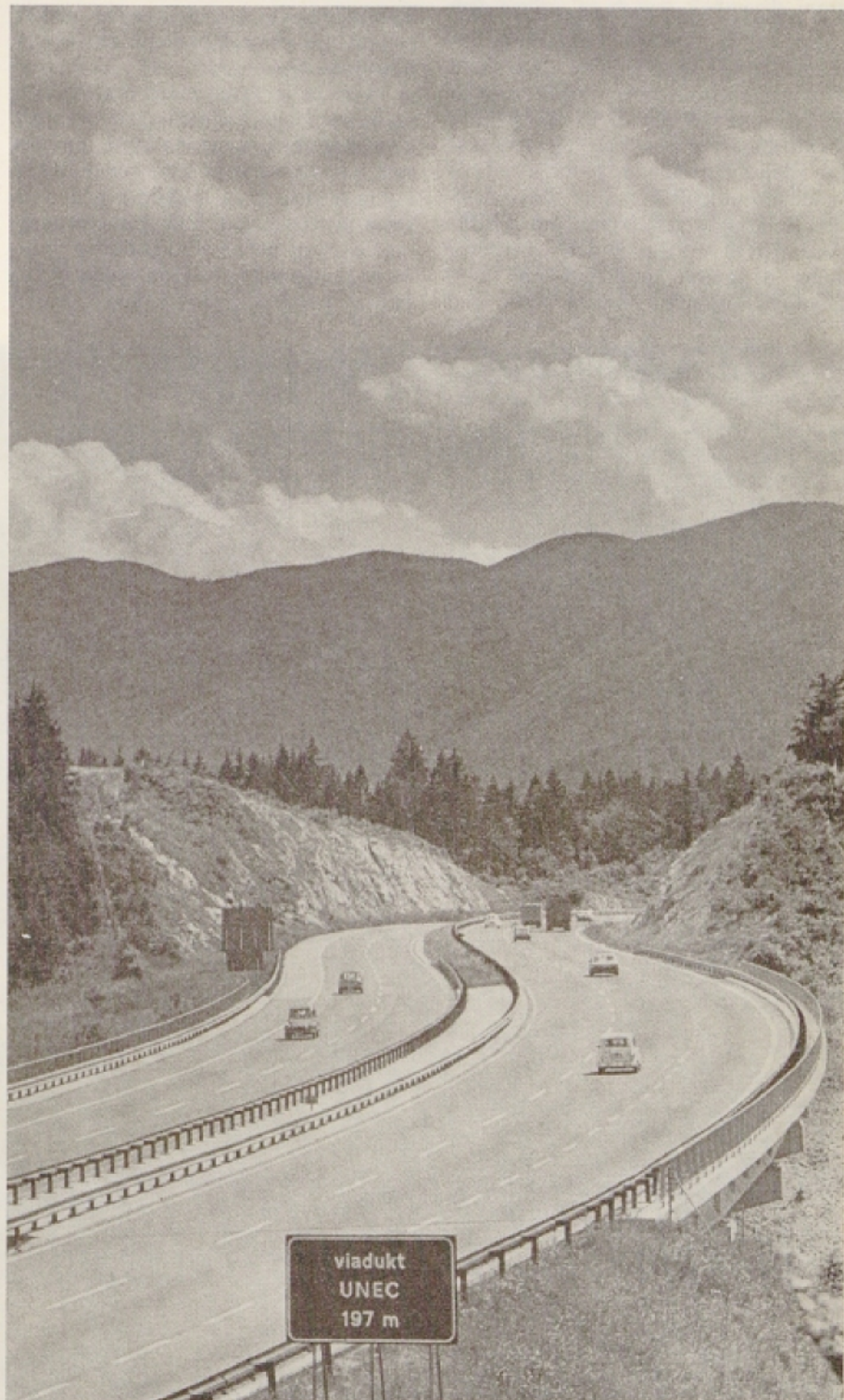
Osnutek razvojnega načrta Slovenije predvideva, da bomo do konca leta 1985 zadovoljili 85 odstotkov lastnih potreb po hrani. Predvsem gre za povečanje skupne in tržne proizvodnje s poudarkom na primarni kmetijski, rastlinski in živalski proizvodnji, s povečanjem produktivnosti in z boljšo izrabo zmogljivosti. Napredek bomo dosegli z uvajanjem in uporabo sodobne kmetijske in živilske tehnologije, z večjo uporabo domačega zna-

nja, z večjim vlaganjem v raziskovalno delo.

Več sladkorne pese

Sladkorna tovarna v Ormožu je v letu 1980 zaradi dežja pričela kasneje predelovati sladkorno peso; kljub temu pa bo pravočasno končala predelavo, ker je sladkorne pese premalo. Od predlanskim so namreč setev sladkorne pese povečali le za 1100 hektarov. O tem so v Ormožu razpravljali pred kratkim in tudi ugotovili, da za

setev sladkorne pese ni posebnega zanimanja zaradi neustreznih cen. Kilogram pšenice je zdaj vreden toliko kot sedem kilogramov sladkorne pese, včasih pa je bilo razmerje 1:4. Občina bo morala odslej še bolj skrbeti, da bodo kmetje zasejali več sladkorne pese, kajti le tako bo ormoška tovarna nemoteno delovala.

Sodobna cesta se vije proti slovenskemu morju (foto: Janez Zrnec)

Zaščita »za človeka«

»Avgusta 1908 je skupinica mož prehodila del Doline Triglavskih jezer od Črnega jezera mimo Bele skale do planine Lopučnice. Vendar to niso bili navadni turisti, kot so takrat imenovali današnje planince, temveč uradni udeleženci ogleda, ki ga je na pobudo seizmologa in naravoslovca Albina Belarja razpisalo Državno gozdno oskrbnišvo v Radovljici. Profesor Belar je namreč predlagal, naj bi se ustanovil »naravovarstveni park nad

Komarčo«. Do uresničitve ni prišlo, ker ni bilo pravne podlage za razglasitev parka.

Tako se je torej začelo. Možje, ki so iz osebnega nagnjenja ali po službeni dolžnosti sodelovali pri tem prvem ogledu, verjetno niso vedeli, da so s tem odprli novo in zelo pomembno stran v prizadevanjih za varstvo narave, še manj pa so slutili, da bo vprašanje, ki so ga načeli, še dolga desetletja vznemirjalo slovensko javnost,«

piše Stane Peterlin v Proteusu, ki so ga pred leti izdali ob 50-letnici Triglavskega narodnega parka.

Kar 72 let je namreč minilo od prve pobude pa do končnega osnutka zakona, ki osrednji del Julijskih Alp proglašajo za Triglavski narodni park. Seveda to ne pomeni, da varstvu Julijcev v času, dolgem za človeško življenje, nismo posvečali pozornosti. Nasprotno. Težko bi sešteli vse bolj ali manj ostre polemike, ki so se raz-

Crno (7. triglavsko) jezero (Foto: Jože Gorjup)

vijale ob posameznih načrtih, kakorkoli povezanih z Julijci. Nič laže ne bi sešteli tudi vseh razprav in strokovnih analiz o značilnostih in vrednostih našega alpskega sveta. Vse so terjale, da tega koščka Slovenije ne bi smeli prepuštili stihiji, marveč bi ga morali zavarovati in premišljeno razvijati v okviru narodnega parka.

Tako smo že leta 1924 s podpisom pogodbe zavarovali Dolino Triglavskih jezer kot narodni park. Z vojno

je bila proglašen park razveljavljena, kmalu po osvoboditvi pa smo s posebnimi akti zavarovali območje Male Pišnice, Mlinarice, Kukle v Trenti, Martuljkovo Kočno, alpinum Julijana in alpinum v steni Kukle. Leta 1959 smo sprejeli zakon o narodnih parkih in na njegovi osnovi dve leti kasneje razglasili Triglavski narodni park, ki obsega območje Doline sedmerih jezer z gorskim obrobjem.

Toda šele nov, pred kratkim sprejet

zakon res celovito varuje osrednje območje Julijskih Alp pred stihijskimi posegi, ki bi kazili lepoto Julijcev in krnili njihove krajinske vrednosti. Nov zakon namreč dosedanja Triglavski park, ki je obsegal le Dolino sedmerih jezer, močno razširja in ga opredeljuje kot enotno območje na širšem prostoru Julijskih Alp. Zajema območje od Planice do Radovne in Bohinjskega jezera ter del Zgornjega Posočja, to je okoli 80.000 hektarov. Razdeljeno je na osrednje, strožje varovano območje in na širše, obrobno območje.

Za ožje območje Triglava, Triglavskih podov in doline Sedmerih jezer, ki dosega visokogorski svet med Trento, Vrati, Kotom, Krmo, Vojami, Bohinjskim jezerom in Krmo, zakon uvaža strog varovalni režim, poseljene doline v Posočju, urejena smučišča ter gospodarsko izkoriščane gozdove pa izključuje iz strogega parkovnega režima in jih zajema v širše varovalno območje, kjer je možen gospodarski in urbani razvoj.

S takšno ureditvijo je zakon dosegel, da sta, po domače rečeno, volk sit in koza cela. Čeprav ga ni Slovenca, ki ne bi bil za proglašenje Triglavskega narodnega parka, sta se v dolgoletnih pripravah na zakon oblikovala dva tabora. Na eni strani tisti, ki bi želeli, da bi Triglav s čim širšo okolico ostal nedotaknjen, da bi ga torej čimbolj zavarovali pred vplivom človeka, na drugi strani pa tisti, ki bi njegove lepote želeli s sodobnimi posegi približati čim širšemu krogu že tako številnih ljubiteljev in celotno območje kar najhitreje gospodarsko razviti.

Izid boja med naravovarstvenimi interesi in težnjami po čimvečjem gospodarskem razvoju območja, ki so se tako eni kot drugi večkrat pojavljali v skrajnostih in ustvarjali vtis, kot da gre za dvoje diametralno nasprotnih teženj, pomeni razdelitev parka na območja z različnima varstvenima režimoma.

V osrednjem območju zakon uvaža tak režim, ki bo kar najbolj ohranil njegovo prvobitnost, v širšem območju pa bo režim z usmerjanjem razvoja preprečeval stihijske posege in pospeševal razvoj dejavnosti, ki poudarjajo krajinske lepote in druge prednosti območja in ki niso v nasprotju z varstvom narave, to je predvsem gozdarstvo, kmetijstvo in turizem.

Na celotnem območju parka zato zakon med drugim prepoveduje vnašati neavtohtone gozdne rastlinske vrste in tudi neavtohtone vrste divjadi in rib in ograjevati zemljišča za gojitev divjadi. Poleg zavarovanih redkih in ogroženih vrst divjadi je lovcem prepovedano loviti tudi velikega petelina, planinskega orla, polha in svizca, pa tudi loviti divjad s pogonom in

Korita Soče pri Bovcu (Foto: Stane Peterlin)

pastmi ali pa ji nastavlja strupe. Prav tako je prepovedano plašiti živali z vpitjem, hrupom ali metanjem kamenja.

Poleg divjadi in gozdov naj bi ostali nedotaknjeni tudi vodotoki, saj je prepovedano vanje spuščati odplake, ki bi spremenile kvaliteto njihove vode, in graditi take objekte, ki bi vodotoke kakorkoli spreminjali, razen v primerih oskrbe območij znotraj parka s pitno vodo in z vodno energijo ali pa v primerih zavarovanja proti plazovom.

Medtem ko bo širše območje privlačno za tiste turiste, ki si želijo udobja, pa bodo v osrednjem območju bolj prišli na račun tisti z dobro telesno kondicijo. Tam bo namreč možno le turno smučanje, saj zakon prepoveduje krčenje gozdov za gradnjo smučarskih prog, smučarskih osebnih žičnic in drugih rekreacijskošportnih objektov. Tudi udobne sodobne hotele bo zaman iskal, saj je dovoljeno graditi le planinske postojanke. Da bo kam prišel, bo v glavnem moral vzeti pot pod noge. Gozdne ceste so namreč prepovedane za javni promet.

V okviru Triglavskega narodnega parka pa bodo posamezna območja še posebej zavarovana kot naravni rezervati. Ob sprejemu zakona jih je bilo predlaganih 16, in sicer del Martuljka, Mala Pišnica, Smrajka, Savica-Ukanc, Lomovlje, Visoki Zjabci, Kukla, Zapodnem in Apica kot gozdni rezervati, Sivec, Blejsko barje in Goreljek kot visoko barje, Zelenci z barjem Na drneh, Malo polje z jezercem, prodišča pri Čezsoči ter med vasmi Ladra in Volarji in biogenetski rezervati Dolina Triglavskih jezer, Črna prst, Komarča-Pršivec, Mangart in Krn-Rdeči rob.

Našteti so tudi 42 naravnih spomenikov, en spomenik oblikovane narave in kulturnih spomenikov.

Navesti jih vse, bi vzelo preveč prostora. Toda že sama številka dokazuje, da se območje Julijcev ponaša s tolikšno naravno in kulturno dediščino, da je zakonska zaščita vsekakor upravičena. In prav gotovo ne varuje območja »pred človekom«, kot je včasih človek dobil vtis ob neskončnih polemikah za in proti posameznim posegom v ta svet, marveč ga varuje pred človekovimi nesmotrnimi posegi »za človeka«.

Triglav z Debelega vrha (Foto: P. Skoberne)

Komarča z Ukanca (Foto: Jože Gorjup)

izbor iz slovenskega tiska

Ponoven vzpon slovenskega sadjarstva

Iz štajerskih sadovnjakov so med obema vojnama in še precej let po zadnji vojni izvozili po 4000 do 5000 vagonov jabolok letno v razne evropske kraje in druge kraje Jugoslavije. Zdaj pa slovenske hladilnice sprejmejo vsako leto okrog 2000 vagonov sadja, največ jabolok, iz drugih republik in ga večino prodajo na slovenskem trgu.

Taka sprememba se je začela po zadnji vojni s hitrim razvojem sadjarstva na ravninskih zemljiščih v naši državi in v zahodni Evropi. Pospešili so vzgojo novih sort jabolok in drugega sadja s križanjem najboljših. Nove sorte so hkrati rodovitnejše, zlasti ob uvajanju sodobnejše tehnologije v pridelovanje.

Štajerski sadovnjaki so bili v času velikega izvoza jabolok sodobni za takratne razmere, zasebni sadjarji pa niso sledili hitremu razvoju drugod, zato so njihovi sadovnjaki postali kmalu tehnično zastareli. Ob novih sadovnjakih njihovo sadje ni bilo več dovolj kakovostno, pridelovalni stroški pa so bili previsoki za takratne cene. Zato so kmalu opustili tudi obvezno škropljenje sadnega drevja, ki je bilo uvedeno takoj po vojni in so ga opravljale kmetijske zadruge. To je še zmanjšalo kakovost kmečkega sadja, ki so ga neovirano napadali razni škodljivci in bolezni.

Med zasebnimi sadjarji sprva ni bilo zanimanja za obnovo sadovnjakov. Za obnovo sadovnjakov v hribih je bilo tudi teže dobiti kredit, ker ni bilo dovolj velikih strnjenih površin. Nekje so poskušali saditi sadno drevje na terasah, kar pa se ni obneslo zaradi visokih stroškov.

Vendar se slovenski sadjarji niso vdali. Čeprav z zakasnitvijo so tudi oni začeli delati sodobne sadovnjake na ravninskih ali le rahlo valovitih zemljiščih, na katerih so kmetovalci prej pridelovali druge poljščine.

Zdaj je v Sloveniji okrog 4800 hektarov intenzivnih sadovnjakov, od tega 4100 hektarov že rodnih. Okrog 2900 hektarov je družbenih nasadov, 1200 hektarov pa so jih naredile sadjarske skupnosti, ki jih je že več kot 20. V teh sadovnjakih prevladujejo jabolane, ki jih je 3200 hektarov, hrušk je 470 hektarov, breskev 610, višenj 110, ribeza 520, jagod pa 50 hektarov.

Za prihodnjih pet let načrtujejo, da bodo obnovili 2000 hektarov sadovnjakov in naredili same goste nasade. Z načrtovalno obnovo še ne bodo pokrili vseh potreb po sadju v Sloveniji, tudi ne z jabolki, ki jim dajejo še vedno prednost. Nazadovanje njihovega pridelovanja kažeta podatka, da so še pred 15 leti pridelali 70 odstotkov vseh jabolok v naši državi v slovenskih sadovnjakih, zadnja leta pa le še 16 do 17 odstotkov.

Slovenski sadjarji se dogovarjajo o cenah jabolok s trgovci in hladilnicami že precej let. Sadjarji tudi zamerijo trgovcem, da prodajajo obtočeno sadje, čeprav dobijo iz sadovnjakov ali hladilnic zelo skrbno prebrane prvovrstne plodove.

Čeprav slovenski trgovci prodajo veliko jabolok, ki jih dobijo iz drugih republik, iščejo slovenski sadjarji kupce tudi v drugih državah. Agrokombinat Maribor izvaža najkakovostnejša jabolka novejših sort že več let v Belgijo in Holandijo po ustreznih cenah. Tuji trgovci plačajo jabolka ne le po sorti, ampak po dejanski kakovosti, ki se podobno kot pri vinu razlikuje po tem, v kakšnih razmerah zrastejo. Zato slovenski sadjarji že pripravljajo zaščitno znamko za najboljše sadje, podobno kot so jo pred leti uvedli vinarji.

(Gospodarski vestnik)

Nova tovarna soli

Nova tovarna soli, ki naj bi jo zgradili v Sečoveljah, ne bo samo zagotovila ustrezne količine morske soli in s tem rešila vprašanje uvoza te prepotrebne surovine za kemično industrijo in za gospodarstva, temveč bo omogočila tudi hitrejši razmah turizma, kmetijstva in ribištva.

Ob slovenski obali sicer natančno še ne vedo, kdaj bo zasvetila zelena luč za gradnjo tovarne soli, kljub temu pa že snujejo načrte, ki naj ne bi toliko spremenili zunanjo podobo sečoveljskih solin, kolikor bi pripomogli k pestrejši ponudbi. Tovarno bi naj zgradili ob sedanji glavni prometni cesti med Koprom in Puljem. Tako bi bila precej vstran od morja in bliže

grčem, da bi ne kazila idilične podobe sečoveljskih solin. Del solin bi portoroška Droga še naprej uporabljala za klasično pridobivanje soli, ostali del pa bi uporabili za načrtno industrijsko gojenje rib. Na morski biološki postaji v Piranu pravijo, da bi bila taka gojitev možna in da bi se tudi ekonomsko splačala. Na delu opuščenih solin nameravajo zgraditi obrambni nasip in urediti čudovito plažo. Ob obali snujejo gradnjo nizkih bungalovov; prav bi prišli za petičnejše goste, ki priplujejo s svojimi jahtami ali priletijo s svojimi letali, pa tudi za druge. Pri tem pa že danes odločno odklanjajo gradnjo objektov hotelskega tipa, saj bi v celoti skazili podobo značilne sečoveljske pokrajine.

Nova tovarna soli bo izpuščala tudi precejšnje količine tople vode, ki bi jo lahko s pridom uporabili tako v rastlinjakih kot v bazenih. Predvsem v termalne namene bi uporabljali tudi odpadno slanico in morsko blato in s tem še razširili že znano portoroško termalno ponudbo. Tudi kanali, ki so že zgrajeni in ki bi jih morali samo poglobiti, bi bili izkoriščeni, saj bi v njih našlo privez skoraj tisoč plovil.

(Primorske novice)

Bo rudnik živega srebra spet oživel?

Skoraj štiri leta nas že loči od tistega prvega aprila, ko je bil idrijski Rudnik živega srebra zaradi prenizkih cen te kovine na svetovnem trgu, kamor je rudnik prodajal devetdeset odstotkov svoje proizvodnje, prisiljen prekiniti s proizvodnjo. Takrat je bil v slovenski skupščini sprejet zakon o idrijskem rudniku, ki ga je opredelil kot dejavnost posebnega družbenega pomena. Vsa leta, odkar je bila proizvodnja ukinjena, so v jami potekala samo vzdrževalna dela. Slovenski strokovnjaki s področja rudarstva, metalurgije, ekonomije in ekologije so proučevali možnosti za ponovno oživetje rudnika.

Pri razmišljanju o ponovnem obratovanju ugotavljajo strokovnjaki, da ne bo šlo brez nove tehnologije pridobivanja, transporta in predelave rude, saj s sedanjo zastarelo tehnologijo ne bi bilo mogoče ekonomično poslovati. Pri tem se srečujejo s problemom izredno visokih zagonskih stroškov, ki bi nastali ob uvedbi nove tehnologije, ki pa bo nujna. Rešitev iščejo v sovlaganju jugoslovanskih porabnikov živega srebra.

Med novosti vsekakor sodi vse pogostejše razmišljanje o odprtju dnevnega kopa na obrobju mesta in sicer v »Prontu«, kjer je moč dobiti samородno živo srebro že nekaj decimetrov pod površjem. Poleg tega ta predel ni naseljen. Pri tem pa strokovnjaki niso pozabili na okolje. Nesporno je namreč, da dnevni kop v nobenem primeru ne bi smel ekološko ogroziti mesta in ljudi. Po raziskavah, ki so jih opravili strokovnjaki inštituta Jožef Stefan v Ljubljani, do česa podobnega ne bo prišlo. V primeru, da bodo odprli dnevni kop, bodo poskrbeli za vse ekološko-varnostne ukrepe: transport rude bo potekal preko »Šmukovega griča« do jaska »Delo« in dalje po žičnici do topilnice in tako obšel mesto. Vendar bi dnevni kop ostal le vzporedni način izkopavanja rude, saj bi osnovni način še vedno predstavljal kopanje rude pod zemljo.

Še posebej skrbno in temeljito pa so raziskovali svetovno tržišče. Izdelali so tudi analizo gibanja cen na svetovnem trgu in rezultati predvidevajo vztrajen porast cene. Pri razmišljanju o ponovnem obratovanju pa so se strokovnjaki posvetili tudi zalogam. Trdijo, da predstavljajo 10 odstotkov vseh do sedaj znanih svetovnih zalog in tako ni bojazni, da bi bilo rudišče v kratkem izkoriščeno. Tu pa je še drugi moment, ki ga v obdobju zaostrenih gospodarskih razmer nikakor ni moč zanemariti: izvažanje živega srebra. Idrijski rudnik ga je doslej izvažal 90 odstotkov, kar pomeni čiste devize, saj za pridobivanje te kovine ni potrebno uvažati nikakršnega re-promateriala.

(Gospodarski vestnik)

Zmagovalca sta Luče in Zreče

Zmagovalca 12. tekmovanja slovenskih turističnih krajev sta za leto 1980 Luče in Zreče. Drugo mesto si delita Celje in Veržej, tretje Cerklje na Gorenjskem in Velenje, četrto Dolenjske toplice in Preddvor ter peto Lesce in Ptuj.

Zgornjesavinjske Luče, prijetna vasica med hribi, so po šestih letih znova na vrhu, skupaj z Zrečami. To je urejen, cvetoč in nadvse gostoljuben kraj, ki ima pred seboj še polno načrtov.

Zreče so na najvišjo stopnico prizadevnosti med slovenskimi turističnimi kraji stopile prvič — pošteno in zaslužno. Zakaj? Pri njih bi se po mnenju republiške komisije Slovenci lahko naučili, kaj pomenijo sloga, medsebojna povezanost in skupna ustvarjalna volja, od šolarjev do go-

stinskih in turističnih delavcev, skratka vseh domačinov. Vsi žive kot en človek za svoj kraj, ki so ga zares vzorno uredili. Zreče so skratka visoka šola vzajemnosti in solidarnosti, ki se zrcalita tako na zunanji kot notranji podobi kraja.

Celje ima dva obraza, ugotavljajo ocenjevalci: tistega razvpitega, ki mu Celjani in širša slovenska javnost bolj ali manj uspešno kljubujeta že vrsto let, in drugega, prikupnejšega, s čudovito prijetnim parkom ob Savinji, z domiselno vzdrževanimi zelenicami, vzorno urejenimi vrtovi, cvetjem, lokali in lokalčki, skrbno varovano kulturno dediščino, urejenimi predeli za pešce in neskončno optimističnimi turističnimi navdušenci, ki jih tudi najslabša vremenska napoved ne spravi iz dobro utečene poti.

Veržej je prikupna vasica, raztegnjena med polji narcis in zelenimi travniki ter njivami. V gostiščih so domačijsko gostoljubni, v trgovini dobite tudi marsikaj tistega, kar zaman iščemo v naših mestnih središčih, za cvetje in zelenje skrbne učenci z učitelji; vse vaške poti so asfaltirali s samopriskevki — in na avtobusni postaji se počutiš kot v kakšni vesoljski raketi...

Velenje je mesto, ki že vrsto let trdovratno vztraja med najlepšimi in najprizadenejšimi kraji v Sloveniji, in to navkljub izredni gospodarski, urbanistični in populacijski rasti. Čeprav se zemlja ponekod udara zaradi kopanja premoga, mesto vztraja pri svojem ohranjanju in celo izboljšanju videza.

O Cerkljah na Gorenjskem, ki se vsa leta, kar se turistični kraji potegujejo za naslov najlepšega in najprizadenejšega, ne moremo povedati nič več novega, ker so že najmanj desetkrat med najboljšimi.

Četudi bi narava Preddvor na Gorenjskem ogoljufala za oba bisera — umetno jezero in Storžič v ozadju —, bi se kraj še zmeraj lahko mirne vesti kosal z najboljšimi, ugotavlja ocenjevalna komisija in poudarja, da dober glas o tem turističnem kraju nosi po svetu — od Carigrada do Hamburga — popularna domača folklorna skupina turističnih podmladkarjev.

Turistični prepoved je močno pomladil in dvignil Dolenjske toplice na skoraj nesluteno raven v primerjavi s starimi časi. In ne samo zdravilišče, tudi osnovna šola in vsa vas je občanom v ponos.

Lesce se ponašajo s skrbno pospravljenimi dvorišči, pokošenimi zelenicami, balkoni s cvetjem in še čim, kar je znamenje prislovične gorenjske natančnosti, pri čemer smo skupaj z Leščani vsi lahko ponosni na enega najlepših in najboljše urejenih prostoro-

rov za šotorjenje pri nas — na kamping Šobec.

Letošnjo olupševalno akcijo so na Ptuj še kot vsakokrat zastavili zelo na široko: na novo urejene sprehajalne poti, parki in zelenice, klopi, luči ob Dravi, novi smetnjaki, pomlajena hišna pročelja, vzorno urejeni trgovski in gostinski lokali.

Iz leta v leto je med najprizadenejšimi kraji manj slovenske zaplankanosti, visokih in razdrapanih ograj, okrasnih škratov in podobne navlake, staromodnih in neučinkovitih napisov na trgovinah in drugih lokalih.

Povsem izven konkurence za najlepši in najprizadenejši slovenski turistični kraj pa je ocenjevalna komisija Turistične zveze Slovenije ob svojem 75-letnem jubileju ponovno izrekla vse priznanje Petrolovim bencinskim črpalkam, ki so glede urejenosti, zelenja in cvetja lahko za šolski zgled slovenskim turističnim krajem. (Delo)

Nazaj k zdravi, domači hrani

»Zelje, repa, korenje — slabo življenje«, ta slovenski pregovor je bil stalni spremljevalec kmečkega človeka v preteklosti, vse tja od zibke do groba. Hrana, ki jo je dajala naša zemlja, je bila sinonim revščine, saj ni bilo denarja za meso in druge dobrote. Skratka, naš kmečki človek je jedel ljudske jedi, recepti pa so se mu porajali v domišljiji. Če pa omenimo pregovor s Cerkljanskega, »osemnajstkrat zelje pa je spet nedelje«, vidimo, kakšno veljavo je v ljudski prehrani imelo zelje.

Društvo strokovnih in predmetnih učiteljev gospodinjstva Slovenije je pred kratkim organiziralo seminar, ki bi naj pomagal razširiti ljudske jedi v naši vsakodnevni prehrani, posebej v vrtcih, šolah in dijaških domovih, prav tako pa tudi v restavracijah.

Na Slovenskem je registriranih več kot 1.000 ljudskih jedi, med katerimi jih je tudi precej na jedilnikih, vendar pa vseeno premalo glede na prednosti, ki jih imajo v zdravi in dobri človeški prehrani.

Dr. Dražigost Pokorn, zdravnik, strokovnjak za prehrano in pisec kuharskih knjig, je dejal: »Lahko bi rekli, da ne poznamo slovenske ljudske jedi, ki je ne bi mogli vključiti v naše vsakdanje zdrave in dietne obroke hrane. Toda znanje in vzgoja je naša dieta. Prav je, da naša vsakdanja prehrana vsebuje tudi nove slovenske ljudske jedi, ker so dobre, okusne, racionalne... da pa bomo to lahko dosegli, moramo že otroke navajati na naše jedi.«

*Značilna
kraška
arhitektura
z »obhišnim«
vinogradom
(foto:
Janez Zrnec*

Ljudske jedi so pomembne tudi v turizmu. V zadnjih dvajsetih letih se je v Sloveniji pojavilo več narodnih restavracij, ki so se sčasoma izrodile v restavracije s tujimi jedmi, tako da je v njih premalo slovenskih ljudskih jedi.

Direktor novomeškega šolskega centra za gostinstvo Marko Ivanetič je dejal: »Slovenske ljudske jedi so del naše preteklosti, sodijo v zgodovino, etnološko zakladnico in izpričujejo družno z narodnimi običaji, domačo obrtjo, narodno nošo, tipično opremljenimi domovi našo izvirnost, narodnostni obstoj in življenjske razmere Slovencev v preteklosti. Veliko tega smo žal zanemarili, zavrgli, kar potrjuje brezbržnost do narodnega bogastva. Malo nas je zresnila reka turistov ki vsak dan sprašujejo po izvornih in tipičnih ljudskih jedeh, ker jih zanima tudi naša prehrana. Kajti tudi skozi prehrano se spoznavajo navade in kultura ljudi. Marsikomu usreza okus po peteršilju, drobnjaku, vinski rutici, šetraju, timijanu, majaronu, žefranu itd., vendar se te začimbe le redkokdaj pojavljajo v jedeh. (Delo)

Zgodovinski prikaz slovenskega čebelarstva

Čebelarški muzej v Radovljici, ki so ga ustanovili leta 1962, je edinstvena tovrstna zbirka v Jugoslaviji. Urejen je v prostorih stare graščine na Linhartovem trgu in predstavlja zares izreden zgodovinski prikaz razvoja slovenskega čebelarstva. Čeprav taki muzeji po svetu niso nobena redkost, je radovljiški muzej znan in priznan tudi v mednarodnem pogledu.

V muzeju imajo prelepo zbirko panjskih končnic in drugih čebelarških predmetov, posebno mesto zavzema zbirka slovenske čebelarške literature, poseben oddelek pa je namenjen apiterapiji, to je uporabi čebeljih pridelkov v zdravilstvu. Ureditev tega muzeja, ki predstavlja prvo takšno zbirko na svetu, je omogočilo podjetje Medex iz Ljubljane.

Čebelarški muzej v Radovljici obišče vsako leto okoli 10.000 obiskovalcev. To so predvsem tuji turisti, ki preživljajo svoj letni dopust v Radovljici, Bohinju in predvsem na bližnjem Bledu; pogosto prihajajo tudi šolske skupine iz vse Slovenije in drugih predelov Jugoslavije. Tako domači kot še posebno tuji obiskovalci so nad obiskom čebelarškega muzeja izredno navdušeni, saj jim ogled bogate zbirke nedvomno pomeni enkratno doživetje.

Za čebelarški muzej vzorno skrbi uprava radovljiških muzejev, ki ima ob podpori radovljiške občine na skrbi bogato kulturno dediščino slovenskega čebelarjenja, ki jo ohranja in dopolnjuje in s tem skrbi za posebno privlačnost.

(Slovenski vestnik)

Kako je nastalo ime Cankova?

Prijetna vas na obrobju Goriškega je bila že v preteklosti znana daleč naokrog. Ljudje so tukaj v korak s časom, napredno kmetijstvo in politična aktivnost pa sta rezultat dobrega razumevanja in povezanosti vaščanov.

Starejši ljudje pa se še spominjajo govoric svojih očetov in dedkov o časih, ko tukaj še ni bilo sodobno urejene vasi. Na tem mestu se je razprostirala planota z rodovitno črnico. Sredi te planote je bil studenec. V njem je bila vedno sveža pitna voda, s katero so se oskrbovali ljudje daleč naokrog. Čez čas so ljudje začeli okrog studenca graditi hiše (teh prvih hiš že dolgo ni več); tako se je oblikovalo naselje, uredili pa so tudi studenec, ki je bil še dolgo edini v vasi.

Novo naselje pa ni imelo imena. Spomnili so se svojega zaščitnika — na studenec, ki pa je imel eno samo napako, — iz njega je namreč nenehno kapljala (conkala) voda. Ta conkast studenec je postal značilnost kraja, ljudje pa so govorili, da so iz Conkove. Z leti se je ime spremenilo zaradi lepše zvočnosti v Cankovo. Vodnjak, kot simbol te vasi, pa je ostal vse do danes.

V svoji preteklosti ni imel ta vodnjak le naloge, da je oskrboval ljudi z vodo, ampak je bil pomemben tudi pri ženitovanjskem obredu, saj so vsak mladi par poročili na ploščadi vodnjaka. Ta navada se je ohranila do danes z borovimi gostovanji.

Če se peljete skozi Cankovo, lahko vidite vodnjak, kajti še vedno je v središču vasi. Mladi rod ohranja tradicijo svojega kraja: pridno čistijo mladi v Cankovi studenec, ki conka, in park okrog njega.

(Pomurski vestnik)

Tematsko in problemsko vznemirljive predstave, ki so hkrati tudi uprizoritveno izzivalne, so v minuli sezoni in v začetku letošnje nastajale kar v vseh slovenskih gledališčih, od Maribora do Trsta, od Celja do Nove Gorice, pa v Ljubljani seveda in v Kranju. Gledališka estetika z vso svojo fantazijsko razgibano teatralično izraznostjo je takorekoč skupni imenovalac za vse sodobno slovensko gledališko snovanje. Prav gledališče je namreč najbolj učinkovito vzpostavilo enotni slovenski kulturni prostor, v katerem so sicer še nepokrita področja, (ali s to dejavnostjo še neintegrirana v enotni slovenski kulturni prostor, kot na primer zlasti Dolenjska in Bela Krajina), kajti gledališče je iz več vzrokov najbolj živa, neposredna in odzivna umetnost, saj povezuje literaturo z gavarjo in mimično izraznostjo, s sceno in kostumi pa likovne ilustracije dramskega dogajanja, vsem tem sestavinam pa se nemalokrat pridružuje še scenska glasba.

Zgoščen pregled minule sezone je bil vsekakor najustrežnejše predstavljen na **Borštnikovem srečanju 80** v Mariboru v zadnjih desetih dneh oktobra. Sodelovala so vsa slovenska poklicna gledališča, vsako s po eno predstavo, pridružili pa sta se jim še Eksperimentalno gledališče Glej in Akademija za gledališče, film radio in televizijo (AGRET), tako da je osrednjo slovensko gledališko prireditev, ki je bila tlorat že petnajstič po vrsti, izpolnilo devet predstav. V tem repertoarju, ki po pretehtanem izboru predstavlja vendarle najboljše gledališke predstave, je zanimivo že razmerje dramskih tekstov glede na njihov izvor: kar tri predstave so nastale po klasičnih slovenskih dramskih besedilih, in sicer so bile to Cankarjeva Lepa Vida, Grumov Dogodek v mestu Gogi in Ščurki Toneta Čufarja. Dve predstavi sta nastali po delih sodobnih avtorjev, slovenskih pesnikov: Voranc Daneta Zajca in Žabe Gregorja Strniše, dveh osrednjih postav sodobnega slovenskega pesniškega in dramskega ustvarjanja; eno delo, Schillerjeva Spletka in ljubezen je zastopalo starejšo svetovno klasiko, eno novejšo; to je bila Albeejeva drama Kdo se boji Virginije Woolf. Hacksova mladinska igra Šuhu in leteča princeza je ponazorila sodobno fantazijsko razgibano gledališče, Kralj Gordogan Radovana Ivšiča pa pomeni aktualno alegorijo o oblasti in oblastniškem nasilju — delo je bilo napisano leta 1943.

Ne da bi se spuščal v analizo posamičnih predstav, bomo navedli splošen vtis o njih. Ža ob nastanku in potem ob vsakem uprizorjanju je presenečala **Lepa Vida** Ivana Cankarja v

Ob začetku sezone v slovenskih gledališčih

Vznemirljivo gled

režiji Mileta Koruna v Slovenskem ljudskem gledališču v Celju. Cankarjeva drama je za uprizoritev zelo zahtevna, ker je bolj pesniška kot dramska stvaritev, toda nekoč veljavne dramske zakonitosti sodobni režiserji premagujejo in preraščajo s svojimi uprizoritvenimi rešitvami. Najizrazitejša v tem pogledu sta ravno režiserja Mile Korun in Dušan Jovanović. Tako v Korunovi postavitvi Lepe Vide gledalci niso več prepoznali bolehnih in s hrepenenjem navdanih študentov iz Cukrarne, temveč bolnike v bolnišnici zaznamovane z boleznijo — hrepenenjem, saj zunaj zidov njihovega bivanja teče drugačno življenje, označeno v Korunovi režiji kot maškerada. To bi lahko označili kot neke vrste režijski ekspresionizem, ki je nasploh značilen za uprizoritve, o katerih teče beseda, pa tudi izbor

tekstov je tak, da omogoča takšno stilno usmeritev v režiji. Ob vsaki predstavi bi se dalo razviti določeno stilno filozofsko interpretacijo, ki bi povedala, kako režiser s svojo uprizoritvijo razlaga svet ob določenem dramskem besedilu. Povzetek teh in takšnih interpretacij bi utegnil biti nemara takšen, da je sodobno življenje, tako individualno kot družbeno do nerazvidnosti zapleteno, protislovno in zato tudi zmedeno, da se posameznik zgublja v njem išoč svoj identiteto ob smislu svojega življenja. V takšni izpovedno izrazni naravnosti je tudi zajet tisti učinek s svojo vznemirljivostjo, ki daje predstavam vznemirljivo izzivalnost.

Podobne ugotovitve z malenkostnimi odstopanji bi veljale tudi za Grumov Dogodek v mestu Gogi v režiji Mirana Herzoga, ki se je v scenski

Prizor iz Cankarjevih Hlapcev v izvedbi Drame Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani (foto: Jendo Štoviček)

ališče

postavitvi odpovedal mestni zasnovi, kakršno terjala Grumov Dogodek in je s scenariško Meto Hočvarjevo postavil dogajalne v nekakšno prazgodovinsko atmosfero, kar se je izkazalo za dokaj problematično odločitev. Režiser je hotel prerasti dosežanje uprizoritve, kar pač ni nujno za vsako ceno. Prav tako se je od narave klasične meščanske tragedije Friedricha Schillerja oddaljil režiser Dušan Jovanović z uprizoritvijo (Spletka in ljubezen) v Mestnem gledališču ljubljanskem tako, da je zgodbo, skrajšano seveda, kar trikrat predstavil, vendar vsakokrat z drugačnega zornega kota in s tem napravil predstavo za premislek o relativnosti objektivnih resnic in subjektivnosti individualnih izkušenj.

Bodi kakorkoli — gledališče se s takšnimi prijemi in eksperimenti boju-

je za prostor pod soncem s svojim specifičnim gledališkim izrazom.

»Hlapci« izzivajo ugovore

V tako nakazani smeri se je začela tudi nova gledališka sezona. V slovenskih gledališčih se je dvignila zavesa za več zanimivih predstav, toda osrednja pozornost velja predvsem dvojni uprizoritvi Cankarjeve drame **Hlapci**. V razmaku šestih dni sta bili premieri v Mestnem gledališču ljubljanskem v režiji Dušana Jovanovića in v Drami Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani v režiji Mileta Koruna, režiserjev, ki razgibavata slovensko gledališče že daljšo dobo, Korun že kar četrto stoletja, Jovanović pa kot dramatik in kot režiser desetletje in pol.

Tako je Jovanović v MGL postavil Hlapce v enoten prostor, na strme stopnice, ki lahko predstavljajo del arene nad stadionom. Prizorom, ki se odigravajo v šoli, je taka scena ustrezala, ne pa intimnejšim, ki jih je itak uprizoritveno zanemaril ali ironiziral. Zelo temeljito pa je režiser posegel tudi v tekst in mu dodal odlomke iz Cankarjevega eseja Kako sem postal socialist ter besedila iz učbenikov, po katerih so se učili naši očetje in dedje v prvem desetletju tega stoletja, med njimi je bil vsekakor najbolj posrečen izbor iz katekizma. S temi dodatki, ki so na dveh mestih sicer zanimivo ilustrirali šolsko atmosfero v prvih dveh dejanjih drame, pa je režiser pretiraval in z njimi zavrl potek dogajanja. Zelo odločno je tudi spremenil odnos med Jermanom in materjo, popolnoma pa je spremenil konec. Cankarjevo možnost, ki pušča Jermanu odprta vrata vsaj za njegovo eksistenco, je zamenjal z Jermanovim samomorom.

Podobno je spremenil konec tudi Korun v svoji uprizoritvi v Drami in predstavil peto dejanje v velik prostor, nekakšno čakalnico v kliničnem centru, ki je lahko tudi moderna cerkev. V tem prostoru se znajde Jerman v prisilnem jopiču na postelji. Sem ga hodijo obiskovat prijatelji in zoprniki, in tercijalke kot nekakšne furije ga simbolično zaduše. Jerman ni več Jerman, ampak ga je okolje zadušilo. Režijska interpretacija je s svojim končnim sporočilom diametralno nasprotna Jovanovičevi: tam samomor, tu umor; tam notranji razkroj in obup, tu zunanja prisila in blokada; neuporabljena pa je ostala Cankarjeva odprta možnost — za novo življenje.

Tu se postavlja vprašanje: zakaj? V tem kratkem sestavku je na to vprašanje nemogoče odgovoriti, postaviti je mogoče samo domnevo: zaradi nespoznavnosti življenjskih protislovij, zaradi zmede, ki jo je mogoče razumeti tudi kot širino, saj je ne more

zamejiti nobena dogma in nobena ideologija več. To je izraz subjektivnega tolmačenja spremenljivega in predvsem ekonomskim zakonitostim podvrženega sveta, spreminjajočih se moralnih kategorij, ki jih ne sprošča in ne zamejuje nobena velika ideja več. Ti dve uprizoritvi sta vsekakor adekvaten izraz takšnega stanja.

Sicer pa so po slovenskih gledališčih nastale še prav zanimive predstave, ki so ostale v senci Hlapcev. Takšna je na primer krstna uprizoritev farse slovenskega dramatika Borivoja Wudlerja z naslovom Odprite vrata, Oskar prihaja, ki prikazuje ujetost sodobnega človeka v določene bivanjske kalupe in nesmiselnost vztrajanja v njih. V Drami so še pred Hlapci uprizorili Strindbergovo družinsko dramo Peli-kan, zgodbo, ki odkriva stalne lastnosti človekove narave, njegov egoizem, polaščevalnost, spletkarstvo. V Slovenskem stalnem gledališču v Trstu se je zlasti posrečila druga letošnja premiera, »vesela žaloigra« Ephraima Kishona Bil je škranec, duhovita persiflaža znamenite Shakespearove tragedije Romeo in Julija. To je predstava, ki prinaša v razmislek pojav »depoetizacije« sodobne dramske literature. In končno velja omeniti še predstavo, ki je nastala v Prešernovem gledališču v Kranju, kjer so za začetek sezone uprizorili dramo nazorov Grčo Riharda Svobode, ki ni nihče drugi kot Fran Govekar. Ta drama je nastala v istem času kot Cankarjevi Hlapci, njeno uprizoritev je tedanja cenzura prepovedala kot tudi Cankarjeve Hlapce in tako je Grča doživela po več kot sedmih desetletjih svojo »krstno« uprizoritev (napisana je bila leta 1909, objavljena v knjigi naslednje leto). To je deklarativna drama, ki govori o svobodomiselnosti liberalne inteligence, ki jo konservativno okolje hoče zato onemogočiti, tudi eksistenčno. Vendar osrednja oseba, dr. Grča pri tem vztraja in se raje odloči za izselitev v drugo mesto, kot pa da bi se odpovedal svojim svobodomiselnim nazorom. Kranjska uprizoritev se je posrečila in s tem prispevala svoj delež k temu, da bi končno Frana Govekarja, tega moralno najbolj spornega slovenskega pisatelja vrednotili kot pisatelja mimo spora s Cankarjem, oziroma ne pod tem pritiskom.

Ko bo ta članek objavljen, se bodo pojavile že nove zanimive premiere: v Drami Gogoljev Revizor, v Mariboru nova Partljičeva drama, v Celju Jovanovičeva in v MGL Kmečlova.

France Vurnik

Zvončki (foto: Janez Zrnec)

Po dolgotrajnih pripravah so v **AJDOVŠČINI** ob bodočem šolskem centru začeli graditi dijaški dom za 240 dijakov. Dom bo veljal 43 milijonov dinarjev, najbolj pa se ga vesele dijaki poklicne gradbene šole ter učenci bodoče šole živilsko predelovalne smeri. Po napovedih naj bi bil dom končan do začetka letošnjega septembra.

V počastitev stoletnice ustanovitve Narodne čitalnice v **GORNJEM GRADU** je domače kulturno prosvetno društvo pripravilo več kot uspelo proslavo. Narodno čitalnico so 1. maja 1880 leta ustanovili narodno zavedni Gornjegradčani in je že v prvem letu obstoja imela pevski in tamburaški zbor, prav tako pa tudi godbo. V počastitev te pomembne obletnice so na gornjegrajski osnovni šoli ustanovili šolsko kulturno društvo, na kulturnem večeru pa so podelili priznanja vsem, ki so minula leta sodelovali na kulturnem področju. Najstarejša med nagrajenci sta bila Jože Tratnik (81 let) in Tončka Škul (80 let).

Konec oktobra je bilo v **KRANJSKI GORI** 28. gostinsko-turistično tekmovanje, na katerem so se v raznih spretnostih pomerili številni gostinci iz vse Slovenije. Najprej so si gostinci na tradicionalnem zboru začrtali delovna pota za naprej, potem pa so sledila razna tekmovanja v pripravi pogrincev, kuharskih izdelkov, tekmovanje učencev gostinskih šol itd. Hkrati je bil v Kranjski gori tudi tradicionalni letni sestanek turističnih novinarjev Slovenije.

Te dni praznuje šolski center za rehabilitacijo sluha in govora v **LJUBLJANI** 80-letnico obstoja. V centru je trenutno 208 učencev od male do poklicne šole. Učenci se lahko izučijo raznih poklicev, od kovinarskih, lesnih do grafičnih in tehničnih risarjev. Ob obletnici centra so učenci pripravili tudi proslavo in razstavo svojih izdelkov.

V predverju Cankarjevega doma v **LJUBLJANI** je razstava lutk, likovnih osnutkov in fotografij, ki ponazarjajo tridesetletno neprekinjeno snovanje Lutkovnega gledališča Ljubljana; posebej natančno so prikazane predstave, ki so pomenile prelomni korak v razvoju umetnosti animacije.

V **POBEGIH** in Čežarjih, ki sta se združila v eno naselje z zaselki, so uredili sodobno samopostrežno trgovino, gostišče, kanalizacijo, električno napeljavo in športno igrišče, načrtujejo pa še zidavo dvorane za 300 oseb, ureditev javne razsvetljave in 160 novih telefonskih priključkov.

Mejni prehod Fernetiči pri **SEŽANI**, ki šteje med najbolj prometne prehode v Jugoslaviji, je sredi obsežnih rekonstrukcijskih del. Gre za nov 87 metrov širok mejni prehod, ki bo

imel šest vstopnih in izstopnih pasov. Tik ob meji bodo zgradili menjalnico in sanitarije, gostinsko turistični center pa bo slabega pol kilometra od meje.

V občini **SEŽANA** načrtujejo izboljšanje preskrbe s pitno vodo. V Sežani bodo kmalu zaključili gradnjo dveh rezervoarjev ter tranzitnega cevovoda od Sežane do Križa z navezavo na obstoječi nanoški cevovod. Poleg tega bodo zgradili podaljšek cevovoda za napajanje novega naselja v Sežani ter celotno razdelilno mrežo za to naselje. Druga velika nalozba pa je nadaljevanje gradnje vodovoda Divača—Lokve—Lipica na odseku od Lokve do Lipice. Precej investicijskih sredstev pa je namenjenih tudi boljši preskrbi z vodo na območju Brkinov.

Na pročelju Kosmačevine, prijetne s slamo krite rojstne hiše slovenskega pisatelja Cirila Kosmača v **SLAPU** ob Idriji, so odkrili spominsko ploščo. Številni prijatelji pokojnega pisatelja, sorodniki in znanci od blizu in daleč so s svojim obiskom ob tej priložnosti pokazali, kako radi so imeli Cirila Kosmača in kako cenijo njegovo literarno zapuščino.

V **ŠENTJANŽU** pri Dravogradu so ob občinskem prazniku odprli novo osemletno šolo. V njej je dvanajst sodobno opremljenih učilnic, ima pa tudi številne kabinete, knjižnico, kuhinjo z jedilnim kotom in zgodovinsko sobo.

Čebelarji iz **ŠENTRUPERTA** so na Veseli gori proslavili 60-letnico organiziranega čebelarjenja v mirenski dolini. Korenine čebelarjenja v trebanjski in mirenski dolini segajo daleč nazaj, ko je s to dejavnostjo začel napredni graščak, lanšpreški gospod Peter Pavel Glavar. Kapelo graščine tega naprednega in pri kmetih priljubljenega graščaka, ki je naredil veliko za čebelarstvo, bodo trebanjski čebelarji obnovili in preuredili v muzej.

Po dolgih letih je le hitreje stekla obnova kraškega naselja **ŠTANJEL**. Ta tipična vas namreč že leta propada; mladi se odseljujejo, zato je v vasi vse manj ljudi. Z načrti, ki so jih pripravili strokovnjaki, naj bi se v vas spet vrnilo življenje.

V **TOLMINU** so odprli novo knjižnico, ki so jo poimenovali po umrlem književniku Cirilu Kosmaču. V novem poslopu je prostor za prirejanje razstav, komornih koncertov, predavanj, literarnih večerov in podobno.

V **TOMAJU** so odprli nov vrtec, v katerem je prostor za 20 malčkov iz Tomaja in sosednjih krajev, ki so jih morale matere doslej voziti v varstvo v Sežano ali pa so ostajali doma brez pravega nadzorstva.

Delavska godba iz **TRBOVELJ** je imela pod vodstvom svojega dolgo-

letnega dirigenta Mihe Gunzka v Mülheimu v ZR Nemčiji pet celovečernih in promenadnih koncertov. Godbeniki so sodelovali tudi na krajši slovesnosti, ki so jo pripravili v poslovni skupnosti RUDIS ob 10-letnici sodelovanja z zahodnonemško firmo Thyssen-Schachtbau.

V domžalski občini so sprejeli zaidalni načrt novega naselja **TRZIN—MLAKA**, ki predvideva razširitev soseske za 160 zasebnih hiš, gradnjo vrtca za 100 otrok, trgovino, banko, objekt za servisne dejavnosti, avtobusno postajališče, zaklonsišča in večji prostor, ki bo namenjen objektom za športno-rekreacijske dejavnosti.

Kmalu bo minilo sto let, odkar so v **TRŽIČU** začeli izdelovati lepenko. Danes šteje kolektiv tovarne Lepenka 140 članov in žanje precejšnje uspehe, čeprav dela na strojih, ki so stari že 99 let. Zato so se odločili za temeljito modernizacijo tovarne, hkrati pa želijo iz starih strojev iztisniti kar največ.

V **TURNIŠČU** se je že pred 400 leti začela čevljarska obrt, ki pa je v zadnjih letih močno zamrla. Pred več kot dvajsetimi leti so tod začeli izdelovati obutev na industrijski način in z leti se je majhna tovarna razširila. Zavoljo spoštovanja tradicije so tukajšnji čevljarji zgradili ob tovarni muzej, ki ga bodo v kratkem opremili. Muzej je kmečka hiša, v kakršni je bil včasih doma čevljarska obrt.

V rudniku lignita v **VELENJU** so oktobra minulo leto dosegli dva pomembna delovna uspeha. 29. oktobra so nakopali 21.600 ton premoga, kar je največja količina enodnevnega izkopa. Izračunali pa so tudi rezultate proizvodnje v tem mesecu in ugotovili, da so rudarji nakopali 462.000 ton premoga, kar je največja delovna zmagavost v 105-letni zgodovini rudnika.

Planinsko društvo v **VELENJU** vključuje 2016 članov, od katerih je kar dobra polovica mladine. Doslej je izredno delavno društvo zbralo že blizu 110.000 dinarjev za Kredarico, obnovilo planinsko kočo na Paškem Kozjaku, ob 30-letnici izdalo planinski bilten, pripravilo fotografsko razstavo in razvilo društveni prapor.

V **VINICI** so ob prazniku črnomaljske občine odprli nov otroški vrtec, v katerem je prostora za 68 otrok. Ob tej priložnosti pa je bila v Vinici še ena slovesnost: začetek gradnje nove zdravstvene postaje, za katero računajo, da bo sprejela prve paciente že letos.

V **ZELŠAH** pod Javornikom so odprli novo lovsko kočo. Tako se je dvema lovskima kočama lovske družine iz Cerknice pridružila nova, ki so jo gradili domala pet let. V njej je 37 ležišč, na voljo pa so tudi kuhinja, sanitarije in dva dnevna prostora.

V zadnjem času je bila smrt med slovenskimi umetniki neizprosna. Drug za drugim so umrli kar trije slovenski umetniki: starosta naših slikarjev Maksim Gaspari, igralec Jože Zupan in slikar Viktor Magyar.

MAKSIM GASPARI, slikar starostnosti, ljudskih običajev in folklore, bi v kratkem dopolnil že osemindeset let svojega bogatega in plodnega življenja. Rodil se je v Selščku pri Cerknici in je bil sodobnik in prijatelj Ivana Meštrovića, Birolle, Smrekarja, Cankarja, Župančiča in mnogih drugih. Pomembno in obsežno je njegovo ilustratorsko delo. V našem spominu ostaja kot iskren umetnik, ki je veroval v moč svojega naroda in znal na edinstven način prisluhniti njegovim pravljicam in običajem.

JOŽE ZUPAN je bil igralec v najzlahtnejšem pomenu te besede. Ko je umrl, je dopolnil enaindeset let. Spominjamo se ga iz mnogih filmskih in gledaliških vlog, iz radijskih iger kot hlapca Jerneja, kaplana Čedrmaca, razbojnika Ceferina v Zvezdici zaspalki in od drugod. Jože Zupan je bil s svojim žametnim glasom še posebej priljubljen med otroki. Dolga leta jim je pripovedoval pravljice za lahko noč. Bil pa je tudi priljubljen dedek Mraz.

VIKTOR MAGYAR je bil najmlajši med njimi, saj je umrl star komaj šestinštrideset let. Bil je slikar pokrajine in grotesknih prizorov iz vsakdanjega življenja. Njegove slike so prečiščena govorica barv. Bil je ustanovitelj Tabora likovnih samorastnikov v Trebnjem. Veliko se je ukvarjal z ilustracijami. Za Rodno grudo je narisal minulo jesen mater Terezo, ta risba pa je bila objavljena v 10. številki Rodne grude letnik 1980. Med drugim je ilustriral Miklovo Zalo, pred izidom pa so njegove upodobitve Kosovelovih pesmi.

Krajevni leksikon

Pred kratkim je izšla četrta knjiga Krajevnega leksikona Slovenije, ki z obdelavo Podravja in Pomurja pomeni tudi zadnje dejanje obsežnega dela z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in turističnimi podatki vseh krajev Slovenije.

Sedemnajst let je potekalo pripravljalo delo za ta koristen in v primerjavi z drugimi narodi tudi izjemen priročnik. Pripravljal in urejeval ga je prof. dr. ROMAN SAVNIK, ki nam je najprej odgovoril na vprašanje glede predhodnikov leksikona.

»To zajetno delo v štirih knjigah velikega formata z 2409 stranmi ima dva predhodnika,« je pričel pojasnjevati, »Valvasorjevo nemško pisano Slavo vojvodine Kranjske iz leta 1689, ki je izšla v prvem ponatisu leta 1877, in Krajevni leksikon Dravske banovine iz leta 1937: oba sta še vedno dragocena priročnika. Seveda obravnava prvo delo le deželo Kranjsko in drugo delo zaradi rapalske meje okrnjeno Kranjsko, zato pa južno Štajersko, Prekmurje in skromni del slovenske Koroške, ki zajema Jezersko in Mežiško dolino.

Seveda pa se Krajevni leksikon Slovenije razlikuje od njiju. Valvasorjeva knjiga je izjemna zakladnica različnih podatkov o gradovih, mestih, življenju naših prednikov, prav tako pa tudi o pokrajini, ki se je kasneje bistveno spremenila. V mislih imam npr. podobno cerkve sv. Jurija v Starem Apnu blizu Turjaka, ob kateri priteka na površje potok, ki poganja mlin in po nekaj metrih ponikne v kraško podzemlje. Tega potoka ni več, pač pa je slišati žuborenje vode, domačini jo imenujejo Kozlovko, ki bruhne na površje le po hudih nalivih in se nato brž izgubi v nedostopno podzemlje. V času priprav za Krajevni leksikon Dravske banovine je pri Malih Laščah na Dolenjskem na dnu majhne kotanje pritekal in že po nekaj metrih ponikal bister potok Šumnik, na katerega so bili okoličani do zgraditve vodovoda v Velikih Laščah zelo navezani. Potok seveda še teče, a je kotanja domala nedostopna in zatrpno odlagališče smeti in različne šare.«

Koliko občin in krajev je v četrti knjigi Krajevnega leksikona Slovenije, ki obravnava Podravje in Pomurje?

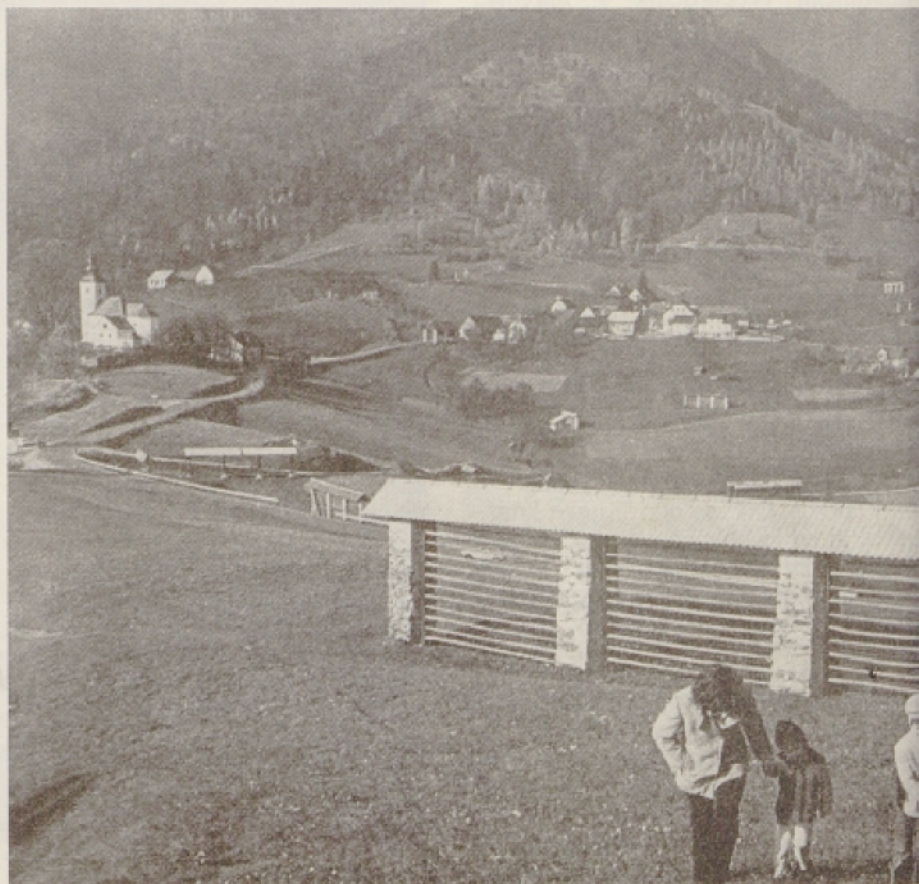
»V njem je obdelanih trinajst občin in v njih 1164 krajev. To so tako imenovane koroške občine Dravograd, Radlje, Ravne in Slovenj Gradec, pomurske občine Gornja Radgona, Len-

dava, Ljutomer in Murska Sobota pa v vmesnem osrednjem prostoru občine Slovenska Bistrica, Lenart, Ptuj, Ormož in Maribor.«

Težko je bilo vsa ta leta dobiti sodelavce domačine, pripoveduje prof. Savnik, a mu je le uspelo sodelovati s 60 domačinov. Še 140 drugih sodelavcev je imel, univerzitetnih in srednješolskih profesorjev, članov različnih znanstvenih institucij, muzealcev, učiteljic in učiteljev, družbenopolitičnih delavcev, gospodarstvenikov, upokojencev in tudi posameznih kmetovalcev. Pri končni redakciji pa so sodelovali še številni strokovnjaki in med njimi tudi nekateri akademiki, tako jezikoslovec dr. Anton Bajec, zemljepisec dr. Svetozar Ilešič in slavist dr. Janko Jurančič.

V čem je vrednost celotnega Krajevnega leksikona Slovenije?

»Predvsem obravnava občine in naselja, kakršna so bila v času obdelave. Gre za statistične podatke na temelju popisa leta 1961 in v zadnjih dveh knjigah tudi zadnjega popisa leta 1971; takratne dejavnosti krajanov v raznih kmetijskih strokah, takratne obrti, industrije, prometnih zvez, izkoriščanje voda, dnevne migracije v bližnje in bolj oddaljene tovarne, kulturnoprosvetne dejavnosti, javnih zgradb, administrativne pripadnosti itd. Seveda so po tiskanju knjig nastale spremembe, zlasti ob morski obali, zaradi potresa na Tolminskem in Kozjanskem in v neposredni okolici večjih slovenskih mest. Tako se je — npr. — od takratne logaške občine ločilo območje krajevnega urada Žiri, ki šteje 21 naselij, in se pridružil škofjeloški občini. Ali pa — danes ni več uradno Dolenjega in Go-

V Polhograjskih Dolomitih (foto: Janez Zrnec)

Slovenije

renjega Logatca, Blekove vasi, Broda, Čevic, Gorenje vasi pod Ržišami in Martinj Hriba; združuje jih skupno naselje Logatec...

Naselja so v Sloveniji različno velika. Prevladujejo majhna z manj kot 100 prebivalci. Naselje Zala v škofjeloški občini npr. obsega celo eno samo domačijo v strmem pobočju jarkaste doline z istoimenskim potokom, do kamor pelje le neznatna steza. Tu so bili partizani na varnem, okupator jih ni nikdar odkril. Do konca leta 1944 je bila v hiši partizanska lekarna, v njeni bližini pa tehnika za Gorenjsko z elektrarno pod slapom Zale.

Nedvomno pa je trajna vrednost dela, ki je z vsemi pripravi vred potekalo dobrih sedemnajst let, v skoraj nepreglednem številu ljudskih krajevnih, vodnih in različnih ledinskih imen, ki zaradi nagle urbanizacije in odtuje-

vanja od rodnih tal tonejo v pozabo. Vsekakor utegnejo biti dragocena osnova prihodnjega topografskega slovarja Slovenije. V Krajevni leksikonu Slovenije so namreč naselja navedena najprej v uradni obliki, sledi domače, torej ljudsko poimenovanje, če je seveda drugačno, v primerih uradnih povojnih preimenovanj pa je nakazano prejšnje uradno ime. Primer — Brestanica, prej Rajhenburg, Branič, prej Rihemberk, Pivka, prej Šempeter na Krasu.

Vsak ima ob svojem imenu zapisano tudi nadmorsko višino; v ravnini točna višina običajno ob cerkvi, v pobočju legi poprečna višina ali pa njegova najnižja in najvišja lega, prof. Savnik pa opozarja na tabele, kjer sta v stometrskih pasovih navedeni število naselij in število prebivalstva ob popisu leta 1961. Nekaj primerov: v pasu za 100 metrov, torej vzdolž morske obale in v širšem območju Goriške ravnine, je 62 krajev in v njih okrog 60.000 ljudi, v pasu do 200 metrov, ki je večidel v ravninskih delih vzhodne Slovenije, je 629 krajev (tu so med drugim mesta Ajdovščina, Tolmin, Lendava, Murska Sobota, Ljutomer, Ormož, Brežice, Krško, Črnomelj) in 150.000 ljudi — in tako naprej, v nadmorski legi 810 metrov pa je Kranjska gora, edini kraj v tej višini, ki ima nad 1000 prebivalcev. Najvišje, od 1020 do 1327 metrov, kjer stoji kmetija Bukovnik, seže Podolševa v pobočje Olšave nad Logarsko dolino. Le 5 metrov niže je domačija Jekl v vasi Koprivni v občini Ravne na Koroškem.

Ker so v tretji in četrti knjigi leksikona tudi podatki ljudskega štetja iz leta 1971, se jasno vidi, da v višjih stometrskih pasovih povsod upada število prebivalstva, ker se odseljuje drugam zaradi boljših življenjskih pogojev. Na temelju podatkov o številu prebivalstva v občinah po štetjih od 1869. leta naprej za vsak kraj posebej je moč ugotoviti npr. rast ali upadek prebivalstva za poljubna obdobja, na npr. kdaj je bil upadek največji in je silil ljudi zaradi preobljudenosti in gmotnih težav na tuje, zlasti v Ameriko in na Westfalsko.

Zanimivi so podatki o slovenskih vodah in njihovih imenih.

»Okoli 4200 jih je,« pravi prof. Savnik. »Najmanj jih je v urbaniziranih občinah, kjer so vodovodi in kjer domačini tudi sicer niso gospodarsko navezani na potoke in studence. Drugače pa je v agrarnih občinah, zlasti bolj hribovskih. Tu so domačini marsikje še navezani na pitno vodo studencev in napajajo živino v potokih, ob teh so mlini in žage, nedavno so plavili les, zlasti drva. Kjer navezanosti na vodo ni več, so še živi spo-

mini in se je ohranilo poimenovanje. Še celo pa je voda življenjskega pomena na krasu, kjer je dragocena vsaka luža, vsak studenček, četudi v suši presahne. Zato je npr. v jeseniški, kranjski ali celjski občini malo vodnih imen, mnogo pa jih je npr. v tolminski, škofjeloški in sežanski občini.

Zanimiva so poimenovanja voda. Potoki so npr. grabe, grabe, jarki, bregi, mrzlice, bele, bistrice, izviri, zvirki, studenci, zdenci, štembuh, močila, perila, pri koritu itd. Njim nasprotni pa so vrhovi, ki so vrh, kopa, kucelj, kogel, gorca ali vrej (v Prekmurju).

Kakšno poslanstvo ob vsem nakanem opravlja Krajevni leksikon Slovenije? In komu je namenjen?

»Namenjen je vsem nam, dasi nima niti ene privlačne slike barvne ali ilustracije. Prosvetni delavci, ekipe narodopiscev, Geodetski zavod Slovenije pa nekateri časopisi so že dolgo vpraševali, kdaj bo na voljo zadnja knjiga tega dela. Zdaj je tu. Posebej sem vesel naših preprostih deželanov, kadar jih povprašujem po domačem kraju in jim potem preberem opis tistega naselja. Ne samo da z zanimanjem prisluhnejo, pravi ponos jim zasije iz oči, da je tu toliko povedanega o njihovem kraju.

In zdaj še načrti za nadaljnje delo na tem področju.

»Prevajalec Janko Moder je v časopisu Nedeljski dnevnik takole zapisal, 'Krajevni leksikon Slovenije je dragocena, vendar draga zakladnica podatkov, za vsakdanjo rabo pa potrebujemo poceni, kratek priročnik, ki bi bil na voljo v vsaki trafiki, na pošti, v prometnih in turističnih uradih. Državna založba Slovenije, ki je izdala Krajevni leksikon, je s tem delom opravila z urednikom in sodelavci vred pionirsko delo. Zato je tako rekoč njena dolžnost, da reče še B, če je rekla A.'

Naj sam dopišem še — C. V mislih imam naš sklenjeni prostor izven republiških meja. Kako malo vemo o našem zamejstvu! Hodimo nakupovat v Trbiž, a se ne potrudimo do Ukev, kjer je na pokopališču več priimkov Prešeren in kjer deluje po zaslugi izjemno prizadevnega Beneškega Slovenca zasebna glasbena šola za slovensko mladino. Ogledujemo si Gospodstvo polje, a ne vemo, da so potekali najslavnejši dnevi naše zgodovine ob Krnskem gradu. Peljemo se skozi Šentilj proti Wildonu, a ne vemo, da so v njegovi bližini nekdane, zdaj pomencene Črete (Schrötten), ki so nam dale kamniškega organista in učitelja Jakoba Zupana, skladatelja prve slovenske opere Belin...«

J. Vi.

turistični vodnik

Grosupeljska dežela — priljubljeno izletniško področje

Grosuplje in njegova občina sta prisotna v zavesti vsakega Ljubljana kot bližnja in prijetna krajina, kamor radi hodimo na izlet, stikat za dobrim krompirjem, domačim žganjem, za gobami, jagodami in slovečim grosupeljskim kruhom.

Mnogi Ljubljanci so se tudi odločili, da zapustijo »veliko vas« ob Ljubljani in so se za stalno naselili v Grosuplju ali njegovi okolici.

Predvsem pa je grosupeljska dežela enkratno in vedno bolj priljubljeno izletniško območje. Ljudje radi zahajajo ne le v Taborsko jamo, marveč tudi na Pristavo nad Stično, na Tabor, na Obolno, v Dobropoljsko dolino, na Ilovo goro, v kraje okrog izvira Krke, v Suho krajino in Škocjanske hribe. Če bi zbrali vse izletniške točke na tem ozemlju, bi jih gotovo našteali več sto.

Grosuplje ima tudi dobre prometne zveze z Ljubljano, redni avtobusi vozijo v zelo kratkih časovnih razmakih od zgodnjega jutra do poznega večera. Obe glavni cesti, ki povezujeta Ljubljano z Grosupljem, stara in nova, sta asfaltirani in zelo prometni.

Zelo pomemben pa je v občini razvoj turizma, ki ga namenjajo tranzitnim gostom na veliki cesti, ki teče skozi občino. Ker je Grosuplje blizu Ljubljane, se takšni potniki zelo radi ustavljajo na tem območju, da bi počivali, jedli ali prespali. Zaenkrat je najsodobnejši turistični objekt Turistov motel pred Grosupljem, grosupeljska občina pa namerava prihodnja leta zgraditi še nekaj podobnih.

V Čičarijo, v neokrnjeno naravo

Če se ob obisku v domovino odločite za obisk Čičarije, kjer je narava še neomadeževana, boste preživeli lepe trenutke.

Srečali se boste s pravo podeželsko

arhitekturo; z doračini, ki so imeli nadvse burno preteklost, boste lahko pokramljali o tem in onem. Denimo o časih, ko so tam kuhali sladko lesno oglje, tovorili fašince in oglje v Trst, ali pa morda o tistih časih, ko so Munci s posebnim dovoljenjem Marije Terezije prodajali po Avstro-Ogrski vinski kis, čeprav dobro vemo, da Čičarija nima grozdja.

Obujali boste lahko spomine, ko je bilo v Čičariji še na stotine ovac, na stotine kilogramov ovčjega sira in na hektolitre domačega brinjevca. Vsega tega zdaj ni več, toda sira in brinjevca se za pokušnjo vendarle še dobi.

Pot v Čičarijo lahko uberete prek Podgorja, Vodice, Jelovice, Golca do Obrova, tako da bo za vami 24 kilometrov makadamske poti, ali pa jo mahnete proti Buzetu, od koder je 20 kilometrov poti, medtem ko meri asfaltirana cesta od Matulj komaj 41 kilometrov.

Vsaka smer je po svoje zanimiva. Ob vzponu na bližnje planote in ob pogledu na levo boste lahko opazovali prostrano gričevje Brkinov, proti jugozahodu pa dobršen del Hrvaške, Istre in Jadranskega morja.

Kraška Lipica vabi

Turistično-športno-rekreacijska ponudba Lipice pri Sežani na Krasu je zelo pestra in more zadovoljiti še tako zahtevnega gosta. Gost lahko izbira med rekreacijskim jahanjem po lepih lipiškimi parkih ali v preurejeni pokriti jahalnici, romantično vožnjo s starodavno kočijo z vprego belih lipicancev ali s kopanjem v velikem in toplim pokritem bazenu pod hotelsko streho.

Izredno zanimiv je tudi izlet do bližnjih Škocjanskih jam, kjer lahko odkrije obiskovalec lepote kraškega podzemlja. Prijetni so tudi izleti po bližnji okolici med starimi lipiškimi častitljivimi hrasti, vabljava pa utegne biti degustacija kraških kulinarčnih specialitet v tipičnem kraškem ambientu.

Sožitje vrbe s smreko

Ob nekdanjem hudourniškem jarku Velika Božna ob cesti, ki pelje iz Polhovega Gradca na Črni vrh v zaselku Setnik blizu hiše števil. 3, raste 50 let stara smreka, ki je korenine pognala iz krošnje stare vrbe. Smreka je visoka 12 metrov.

Gozdarji strokovnjaki si to redko naravno znamenitost razlagajo takole: vrbovo protje so prebivalci Polhovega Gradca in okolice nekdanje uporabljali za pletenje košar in košev. Da bi pospešili rast šibja, so vrbam na višini

dveh metrov odsekali vrhove. Vrba se je debelila in napravila košato krošnjo, kjer se je ob dežju nabirala voda. Deblo vrbe, o kateri teče beseda, je začelo počasi trohniti. V bližini je smrekov gozd, veter je v rogoviasto krošnjo prinesel seme smreke in razvilo se je drevo. Korenine smreke so sčasoma prodrle skozi sredino trohneče vrbe prav do tal in tako dobiva smreka potrebne hranilne snovi neposredno iz zemlje. Obod votle vrbe je še dobro ohranjen in čvrsto nosi vso težo visoke smreke.

Nekaj podobnih primerov sožitja vrb s smrekami najdemo tudi ob poti iz Polhovega Gradca na Šentjošt, le da smreke niso zrasle do take višine, merijo le od 3 do 5 metrov.

Ogleda je vreden seveda tudi sam Polhov Gradec, gručasto naselje s slikovito lego na nadmorski višini 397 metrov, oddaljeno le 20 kilometrov od Ljubljane. Znamenit je tukajšnji grad iz prve polovice 16. stoletja, ki ga je v 17. stoletju prenovil Mark Anton Kunstelj — baron Polhograjski in dozdal kapelico z lepimi štukaturami, na dvorišču pred gradom pa je postavil angleški stolp in sloviti vodnak s kipi Neptuna in štirih nimf. Med kasnejšimi lastniki gradu je najbolj znan Ursini Blagay, ki je v okolici Polhovega Gradca prvi našel znameniti **BLAGAJEV VOLČIN**.

Prijeten je sprehod na Kalvarijo z razvalinami starega gradu ali izlet na strmo dolomitno Goro (824 m), kjer so na Drsalici pod poznogotsko cerkvijo sv. Lovrenca ostanki predzgodovinskega gradišča. Na tem mestu je stala rimska naselbina An Nonum, o čemer pričajo steklene in bronaste posode ter keramika, ohranjene pa so tudi najdbe iz dobe preseljevanja narodov. Zelo prijetni so vzponi na Grmado, Tošč in Pasjo ravan. Na Klopici pod Grmado je lovska koča in v neposredni bližini spomenik, ki opozarja na bitko partizanov z Italijani 19. marca 1942.

Iz lokalne kronike vzemo, da je doletela Polhov Gradec pred več kot pol stoletja — ali točneje 8. avgusta leta 1924 ob 21. uri — velika naravna katastrofa, ko so podivjani polhograjski hudourniki podrl 6 stanovanjskih hiš, 4 kozolce, 6 hlevov, 12 žag in mlinov, umrlo pa je tudi 19 ljudi in poginilo nad 40 glav govedi, konj in ovac. Po golih in strmih pobočjih Grmade in Tošča je ob velikem naliivu drla voda v neurejene hudourniške struge in v divjem razdejanju pred sabo pustošila vse, kar je bilo na poti.

Danes je ves ta nekoč ogroženi svet zavarovan z obsežnimi biološkimi zavarovanji: hudourniki so ukročeni s kamenitimi pregradami, gorske goličave in dolomitne meeline so uspešno

pogozdene in z varovalnim gozdom je dosežena zaščita zemljišč pred erozijo in usedi. Naravna nesreča je že zdavnaj utonila v pozabo.

Koledar prireditev

1. februarja bodo v Novi vasi na Blokah Bloški teki, 7. februarja v Bohinju 1. pustni tek na smučeh, naslednji dan na Črneni vrhu nad Idrijo 7. trnovski maraton, 10. in 11. februarja

ja pa bo na Mariborskem Pohorju že 18. Pohorski pokal za zlato lisico, se pravi smučarsko tekmovanje FIS 1 A za ženske.

Še nekaj športnih tekmovanj bo v februarju 1981: 12. februarja bo na Zatrniku 2. smučarski pokal Bleda, naslednji dan na Krvavcu 2. smučarski pokal Kranja, 14. februarja v Kranjski gori 1. štafetni tek na smučeh, v dneh od 17. do 18. februarja

na Starem vrhu 6. smučarski pokal Loka, 22. februarja pa spet na Pohorju, tokrat na Arehu, 1. Pohorski maraton v teku na smučeh.

Ptuj pripravlja za 22. februar Kmečko gostijo na dravskopoljski način, v Ljubljani bo v času od 23. do 27. februarja 6. mednarodna razstava učil in šolske opreme, v Kranju pa bo 28. februarja velika pionirska pustna povorka.

O Podčetrtku, prikupnem trgu sredi Sotelske doline, lahko radovednež izbrska veliko podatkov in tisti, ki zna odpreti oči, veliko izve. Saj pa je tudi kraju že davna zgodovina pisala kaj pesterne dni.

Od davnine do danes se je tudi v Podčetrtku marsikaj preburilo in spremenilo. Še vedno pa velja, da mora obiskovalec, tudi če ga je pot le po naključju zanesla v kraj, nameniti pozornost trem posebnostim: bližnjim, daleč naokrog slovečim Atomskim toplicam, ki da ozdravijo prenekatero revmatično ali drugačno težavo, bližnjim ostankom najstarejše slovenske lekarne Olimje v lepo poslikani kapelici na griču in seveda znameniti podčetrški šoli. Ta je že zdavnaj postala nekakšna »romarska pot« za vse pedagoge in pedagoške strokovnjake, ki bi radi videli, kakšna naj bo »idealna« šola v praksi. Skratka: Podčetrtek ima šolo, kot je v Sloveniji ni.

Kraj sam se je zajedel med travnike in njive v nižavah in med višje ležeče listnate gozdove na ilovnatih in lapornatih tleh v višjih predelih. Kmetje naokrog gojijo poljščine, obdelujejo manjše vinograde in ribezove nasade. Ukvarjajo se tudi z mesno in mlečno živinorejo in perutninarstvom. Tudi čebelarjenje pomeni v Podčetrtku do nosen vir zaslužka. Včasih so se na domovih v trgu na veliko ukvarjali z izdelovanjem umetnih cvetlic, zdaj pa raje odhajajo na delo v industrijske šole in Celje.

Najstarejši zapisi, ki omenjajo kraj Podčetrtek, takrat imenovan Lansberch, izvirajo iz prve polovice 13. stoletja. Leta 1404 je Podčetrtek v dokumentih že omenjen kot trg. Imel je običajne pravice in privilegije kot podobna naselja, tržni in sodni dnevi pa so bili vselej ob četrkih. Mnogi domnevajo, da izhaja prav iz tistih časov današnje ime kraja...

Ker je skozi Podčetrtek vodila cesta Kunšperk-Lemberg-Poljčane, je bila obvezna trška pripraga in se je zato v zaselku razvilo živahno poslovno življenje. Trg še danes spominja bolj na stara kmečka naselja kot na kraje, kamor prodira sodobna civilizacija s svojo arhitekturo. A kaj potem, če ni sodobnosti v zunanem videzu — potem je treba samo stopiti do šole...

Šolski pouk poteka v kraju že od leta 1892. Leta 1971 so staro šolsko poslopje povezali z novo moderno zgradbo, hkrati pa je šola v Podčetrtku postala ena redkih resnično temeljito

reportaža na vašo željo

Šola, kot je ni ni

reformiranih šol daleč naokrog. Mnoge posebnosti podčetrške šole, na primer banko, hranilnico, pošto prodajalno šolskih potrebščin ali vremensko postajo so skušali posnemati in prevzeti tudi nekatere druge šole v Sloveniji, toda Podčetrtek se ne da — še vedno je v teh dejavnostih najpristnejši in najbogatejši.

Živeti je treba z naravo!

Ze pred leti so psihologi, poklicni usmerjevalci in pa znani slovenski teoretiki vzgoje in izobraževanja potrdili, da je šola v Podčetrtku izjemna šola. Še več — posebna republiška raziskovalna skupina je dobila nalogo, naj ugotovi značilnosti in posebnosti šole v tem kraju, naj ugotovi, kako je mogoče dosežke šole v tem kraju uporabiti še kje drugje in naj te ugotovitve prikaže širši javnosti. Je pač

tako, da dobri zgledi vedno »vlečejo«...

Rezultat? Letos spomladi je šola v Podčetrtku (poleg šole Marije Broz v Bistrici ob Sotli in poleg osnovne šole v Cerknem) dobila tudi »uradno potrditev« vzorčne, eksperimentalne šole, ki naj bo svetli primer, kako organizirati pouk in dejavnost v prostem času in kako pripravljati učence na življenje.

Šolskemu ravnatelju Jožetu Brileju ni bilo vedno prav, da se je v vseh letih o »njegovi« šoli toliko pisalo in govorilo. Zavist pač nikdar ne počiva... In ker ne počiva, so mnogi očitali, da počnejo v Podčetrtku vse sorte neumnosti, samo učijo ne. Da se skratka ukvarjajo z rečmi, ki jih »nič ne brigajo«. Ampak tisti, ki tako mislijo, mislijo napak. Kaj je vodilo šole v Podčetrtku?

Želja, da bo otrok jutri srečen. Srečen pa bo, če si bo izbral ustrezen

Osnovna šola v Podčetrtku (foto: Ančka Tomšič)

poklic, če bo znal pametno izkoristiti svoj prosti čas, če bo zdrav fizično in psihično. Zdrav pa si, če znaš živeti z naravo — potem ti tudi nikdar ni dolgčas. Otroka je torej treba ob osnovnem učnem programu pripravljati tudi za življenje, mu poleg znanja ocepiti tudi onovne delovne navade, spoštovanje do dela in spoštovanje do človeka in narave. Na kratko povedano: šola je treba približati življenju in življenje šoli.

Kako to doseči? Predvsem moraš imeti rad otroke in svoj poklic, če si učitelj. Otrokom ni treba pri tem kaj dosti znati — otroci so dobri, voljni kot prav ugneten test, le oblikovati je treba to njihovo voljnost.

Ni ključev, ni kazni

Posebnosti ima šola v Podčetrtku veliko — najmikavnejša med njimi je gotovo vsakodnevno jutranje »poklic-

no usposabljanje« učencev od petega do osmega razreda. To usposabljanje zajema 11 delovnih organizacij in v njih so učenci zaposleni tako kot odrasli na svojih delovnih mestih. Otrok, ki »ima službo«, mora priti v šolo pol ure prej kot običajno. Delo se prične ob pol sedmih in konča ob pol osmih.

Šola skrbi za razporejanje učencev v tri glavne poklicne smeri: v intelektualno za otroke, ki nameravajo nekoč študirati naprej, v industrijsko (ta je najširša in se zanjo odloči od 50—60 odstotkov učencev) in v proizvodno, kjer so bodoči kmetovalci in gospodarji na domačijah. Izbira smeri je v glavnem odvisna od želja in nagnjenj učencev, starši pa se lahko z učitelji pogovorijo v rednih govorilnih urah.

Otroci, ki želijo nekoč študirati, se lahko v jutranjih urah zaposlijo v šolski banki, v redakciji radia Kekec, v tajništvu šolske skupnosti, v knjižnici, v turističnem društvu... Bodočim kmetovalcem so namenjene ure dela v zadruzi Mladi Obsoteljčan, v kmetijski mehanizaciji, v društvu Mladi čebelar, v cvetličarni Marjetica ali proizvodni organizaciji Spominek, ki se trudi izdelovati res prave slovenske spominke po motivih starih izročil in navad.

Tistim, ki bi začeli godrnjati, da otroka že samo učenje dovolj obremenuje, na šoli v Podčetrtku radi povedo, da je vse odvisno le od pametno razporejenega in organiziranega dela in da imajo tudi »zaposleni« otroci več kot dovolj časa za učenje in zabavo. Treba je le misliti, kaj je pravo. In pravo je vodilo: izobraževanje ob delu in delo ob izobraževanju.

V Podčetrtku upravljajo otroci s šolo in denarjem. Šola je že dolgo znana po tem, da v njej ni ključev, nič ni zaprto, nič zaklenjeno, noben kabinet, noben učiteljski predal, tudi prodajalna Čuri muri ne. Otroku je treba namreč zaupati — ni pa zaupanje, če mu pred nosom vse pozapreš in pozakleneš. Izkušnje pa kažejo, da otrok zaupanja zlepa ne pogazi in ne zlorabi. Morebitne spore rešuje samoupravna pionirska kontrola. Podčetrška šola je tudi ena redkih šol, kjer prestopkov ne vpisujejo v dnevnik in kjer učenec za prekršek ne dobi ukora — učitelji pravijo, da je mogoče vse težave rešiti drugače, s pogovorom.

Veliko načrtov

Prav v Podčetrtku je zaživela tudi prva pionirska hranilnica v Jugoslaviji. Ta hranilnica je danes že prava »banka«, vodijo in upravljajo jo seveda učenci sami. Pomembne dohodke

dobivajo tudi s prodajo nekaterih izdelkov proizvodnih organizacij, denar pa porabijo za urejevanje šolskih prostorov in potrebne nakupe. V »banki« lahko dobi učenec tudi brezobrestno posojilo. Vse izdatke in dohodke pionirji skrbno knjižijo, zaključne račune pa naredijo ob koncu vsakega polletja.

Poseben ponos šole v Podčetrtku so pionirski samoupravni organi, skupščina šolske skupnosti, izvršni odbor šolske skupnosti, samoupravna pionirska kontrola, zbor učencev... Delo zaposlenih učencev skrbno spremljajo mentorji, prizadevnost, redoljubnost in poštenost vsakega od »delavcev« pa so upoštewane v oceni iz vedenja.

Šola v Podčetrtku je nekaj posebnega tudi zunaj šolskih vrat. Ne moreš prezreti izredno lepo urejenega šolskega okolja. In tudi ne robota Lojzka, ki ti bo povedal nekaj o cvetju, če boš vanj spustil dinar. Pa ne Žalostnega viteza, sestavljenega iz zavrženih pločevinastih in plastičnih posod, ki nemo opozarja, da nam je včasih čisto čisto okolja deveta skrb. In ne mini živalskega vrta, kjer skaklja veverica, se sprehaja srna in dreza v grmovje lisička.

Načrtov pa še sploh ni konec. Pred dvema letoma je kupila krajevna skupnost Šmarje šoli 200 let staro brunarico, ki bo prestavljena na šolska tla, v njej pa bo urejen muzej o dedku in babici, muzej o tem, kako in s čim je včasih dedek obdeloval polje in skrbel za gospodarstvo, pa o tem, kako je babica pripravljala hrano.

Šolske stene so polne slik, risb, predmetov, ki so jih otroci rešili propada na domačih podstrešjih. Šola namreč ne sme biti dolgočasna že na pogled, zato je boljše vsaj nekaj poskusiti, kot pustiti, da rastejo koprive naokrog. Med koprivami otrok ne bo našel kaj prida koristi.

Kako je že rekel naš mojster besede Ivan Cankar? Da ne more in ne more pozabiti »enajste« šole pod mostom. Ta šola pod mostom je bila z uricami stikanja za kapeljni, ribami in črvi po mlakah urica življenja. Učenja za življenje.

Takšna je tudi šola v Podčetrtku. Je šola, ki jo imajo otroci radi.

Da takšne šole res ni nikjer drugje, povedo tudi pisma Vide Mikec, nekdanja podčetrške učenke, ki se je potem preselila v Združene države Amerike in se tam tudi poročila z ameriškim Slovencem. Na šoli hranijo ta pisma in pravijo, da jim je toplo pri srcu vselej, ko ugledajo znano pisavo. Vida namreč nikdar ne bo pozabila, koliko dragocenega ji je dala njena šola mladosti. Šola zaupanja, šola brez ključev.

Skulptura Dedek in babica pred osnovno šolo v Podčetrtku (foto: Ančka Tomšič)

slovenija v mojem objektivu

Mak

Trenta

Sečoveljske soline

Marinča vas ob Krki

Na Uncu

O Vrba, srečna, draga vas domača,
kjer hiša mojega stoji očeta;
da b'uka žeja me iz tvojga sveta
speljala ne bilà, golj'fiva kača!

Ne vedel bi, kako se v strup prebrača
vse, kar srcé si sladkega obeta;
mi ne bilà bi vera v sebe vzeta,
ne bil viharjev nótranjih b'igrača!

Zvestó srcé in delavno ročico
za doto, ki je nima milijonarka,
bi bil dobil z izvóljeno devico;

mi mirno plavala bi moja barka;
pred ognjem dom, pred točo mi
pšenico
bi bližnji sosed vároval — svei'
Marka.

France Prešeren se je rodil 3. decembra v Vrbi. Majhni, zanimivi gorenjski vasici z vrsto tipičnih hiš, vaškim trgom, lipo in »srenjskimi« kamni sredi vasi. Nekoč je okrog dvesto let stare lipe (to so zasadili na mesto prejšnje, starejše) stalo šestnajst kamnov. Toliko je bilo v vasi pred 18. stoletjem tudi domačij, pove Ivan Sedej v vodniku, ko govori o Vrbi, (poleg pa še o Prešernovi hiši in cerkvi sv. Marka, medtem ko je zapis o Francetu Prešernu v tem vodniku delo Helene Menaše.) Po izročilu je imela namreč vsaka kmetija v vasi svoj sedež pod lipo. Štirinajst jih je bilo tod s celo, dve pa s polovično srenjsko pravico. Tu so modrovali in klepetali gospodarji iz Vrbe, se pomenkovali o tem in onem, reševali manjše spore in se hudovali na visoke davke.

France Prešeren je bil tretji otrok očeta Šimna in matere Mine. Starši so malega Franceta poslali k staremu stricu Jožefu, kaplanu na Kopanju pri Grosupljem, da bi se pripravil na šolo. Dve leti se je šolal Prešeren na ljudski šoli v Ribnici, tretji razred ljudske šole pa je končal v Ljubljani. Tu je bil njegov ravnatelj Valentin Vodnik. Nato je končal v Ljubljani še šest latinskih šol in dva letnika modroslovnih šol. Pot ga je zatem vodila na Dunaj, kjer je opravil še tretji letnik modroslovja oziroma filozofije in se nato vpisal na pravni oddelek vseučilišča. Študij je končal in bil marca 1828 proglašen za doktorja prava. Vse to se uče učenci že v osnovnih šolah. Še več.

Prve pesmi je napisal Prešeren že pred letom 1825. Zapisi povedo, da je imel tega leta že zvezek slovenskih pesmi, ki jih je pokazal nekaterim dunajskim sošolcem in celo Jerneju Kopitarju. Ta njegovih pesmi ni razumel. Iz tega obdobja so se ohranile le tri

zakladi slovenskih muzejev

Prešernov dom

pesmi, kajti Prešeren je vse pesmi, ki jih je tedaj napisal, sežgal.

Prva njegova pesem je izšla v Ilirskem listu 1827. leta. To je bila pesem »Deklicam«. Nato se je predstavil s tremi pesmimi — »Povodni mož«, »Lenora« in »Slovo od mladosti« — v prvih bukvah Kranjske Čbelice. V drugem zvezku le-te pa je bila objavljena Prešernova »Nova pisarija«.

Julija

Pesmi iz ljubezenske dobe, kot jih je Prešeren sam poimenoval, je največ »zlagal« od 1831. do 1837. leta. Med temi je tudi Sonetni venec. Ta je, kot pravijo prešernoslovci, »najveličastnejši« spomenik ljubezni, ki jo je Prešeren

čutil do Primicove Julije. Njena podoba je ostala naslikana in ohranjena v Mestnem muzeju v Ljubljani.

Julija, rodila se je 1816, je bila ena najbogatejših dedinj v Ljubljani. Z materjo je živela po očetovi in bratovi smrti v Gledališki ulici. Z njima v hiši pa je stanovala med 1833 in 1835 letom tudi Ana Jelovškova, s katero se je Prešeren kasneje zapletel v nesrečno razmerje in ji ob rojstvu svojega drugega nezakonskega otroka napisal čudovito pesem »Nezakonska mater.«

Kdaj je France Prešeren prvič videl Julijo, si prešernoslovci niso edini. Omenjajo leta 1831 in 1833. Izpričano pa je, da je leta 1833 napisal

Dvorišče Prešernove hiše v Kranju
(Foto: D. Holinski)

V tem času je napisal sonet »Marsikateri romar gre v Rim, v Kompostêlje« in »Biló je, Mojzes, tebi naročeno«. Ta izraža pesnikovo srečo ob gledanju Julijinega obraza. Sonet »Marsikateri romar gre v Rim, v Kompostêlje« je Prešeren posvetil Matevžu Langusu, kar razberemo tudi iz akrostiha. Ta sonet je izšel prvič šele leta 1846. v Poezijah.

To leto je Prešeren že živel v Kranju. Kajti samostojno advokaturu, za katero je napisal večkrat prošnjo, je dobil šele dobri dve leti pred svojo smrtjo in še tedaj ne v Ljubljani, ampak v Kranju.

Prešernov muzej

V Kranju si je Prešeren najel prvo nadstropje hiše z dvema pročeljema, ki je bila last trgovca Franca Mayerja. Nosila je številko: Mesto 181. Vhod vanjo je bil iz današnje Tavčarjeve ulice 8. Iz veže je vodila pot po lesenih stopnicah v prvo nadstropje, kjer so bili poleg kuhinje še trije prostori. Razporeditev teh je bila, ko je tod živel in delal Prešeren, drugačna, kot je danes. Prostori so bili razporejeni, kot izvemo iz vodiča po »Prešernovem muzeju v Kranju« (napisali so ga Cene Avguštin, Beba Jenčič in Boris Paternu,) takole: prva je bila kuhinja, v največjem od treh prostorov je bila pesnikova spalnica (vsaj tedaj, ko je Prešeren zbolel). Ožja soba ob njej je bila odvetniška pisarna. V manjših dveh sobah sta prebivala Prešernova sestra Katra in pesnikov pisar Andrej Rudolf, nezakonski sin Prešernovega prijatelja Andreja Smoleta.

Prešernov muzej je bil slovesno odprt 8. februarja 1964. leta ob 115-letnici pesnikove smrti. Nekdanje gostilne v pritličju ni več. Tu je zdaj urejen velik razstaveni prostor, v katerem se pogled vselej ustavi tudi na doprsem kipu Franceta Prešerna, ki ga je izdelal Frančišek Smerdu. Nekdanje skladišče pa je preurejeno in namenjeno literarno zgodovinskim in likovnim razstavam. Iz galerijskih prostorov stopimo na notranje dvorišče. Sredi tega s kamni tlakovanega prostora, po katerem je pred približno 133. leti stopal Prešeren, stoji lep gotski vodnjak, ki je nekdanj krasil vrt ob gradu Kieselstein.

Iz banjasto obokane veže je vhod v manjšo sobo in prvo nadstropje. V tej manjši sobi, ki je bila nekdanj delavnica, je zdaj razstavljeno gradivo, ki kaže Prešernovo delo in njegovo dobo ter dela drugih pomembnih gorenjskih mož. Na vrhu lesenih stopnic je postavljen mavčni odlitek Prešerno-

vega poprsja (original hrani Narodni muzej v Ljubljani). Izdelal ga je leta 1895 Alojz Gangl, velja pa za eno najlepših idealiziranih upodobitev pesnika, kot je zapisala v vodniku »Prešernov muzej v Kranju« Beba Jenčič.

Nekdanja kuhinja je zdaj del veže. Ena od sob pa »soba rokopisov in prvotiskov.« Tu je razstavljen med drugim tudi faksimile cenzurno-tiskane rokopisa Poezij in izvod Poezij iz leta 1847. Tega je dal Prešeren v dar svojemu pisarju Primožu Šokliču. Ogledati pa si je moč tudi original in faksimile Krsta pri Savici ter faksimile pomembnejših pesmi. Razstavljeni so tudi štirje od petih zvezkov Kranjske Čbelice. In vrsta portretov. Med temi je tudi kopija Langusovega Julijinega portreta. Posebej pa velja omeniti nemara najbolj znano Prešernovo sliko, ki jo pozna sleherni šolarček. Upodobitev pesnika, delo nemškega slikarja Franca viteza Kurz zum Thurn und Goldensteina. Portret je nastal 1850. leta, original pa hrani Gorenjski muzej v Kranju.

Prešernov gaj

V Kranju je Prešeren preživel tudi 1848-revolucionarno leto. Konec julija 1848 leta je začel hudo bolehati. Od novembra tega leta je moral zaradi hude srčne vodenice ostati v postelji. Umrli je 8. februarja zjutraj 1849. leta. Pokopan je bil na starem kranjskem pokopališču, ki je sedaj preurejen v Prešernov gaj. Leta 1852 so Prešernov grob prekopali, sedanji pesnikov grob pa zaznamuje neoklasiistični nagrobnik ob glavni aleji. Zanj so Prešernovi prijatelji in častilci dali pobudo za zbiranje prispevkov 1849. leta.

Spomin na Prešerna pa ne zaživi le ob ogledu Prešernovega muzeja v Kranju, ter ob sprehodu skozi Prešernov gaj. Še močneje se vsili v misli njegova podoba in trdo delo po ogledu njegove rojstne hiše v Vrbi. Pri Ribiču se je reklo tod, kjer je Prešeren zavekal na svet. Njegova zibel še stoji v »hiši«, kot rečejo na gorenjskem glavnemu bivalnemu prostoru. Pomembna elementa te notranjščine pa sta, kot navaja Ivan Sedej v vodniku »Vrba«, kmečka peč, narejena pos tarih načrtih, in bohkov kot s klopmi ob steni, mizo in hišnim oltarčkom v kotu med okni.

Poleg »hiše« je kamra in črna kuhinja z odprtim ognjiščem kot nekdanj. Toliko tipičnih, gorenjskih, starih reči je še videti tu iz vsakdanjega življenja Prešernovih, pa tudi vrsto starejših in novejših knjižnih izdaj Prešernovih pesmi. Med temi je majhen »zaklad« tudi faksimile rokopisa Vrbi.

Darinka Kladnik

Nagrobnik dr. Franceta Prešerna v Kranju (Foto: B. Sajovic)

Jezerski drevaki plovejo med spomine

Čoln, kot ga vidimo na slikah, je na Cerkniškem jezeru že prava redkost. Včasih so imeli v obrobni jezerskih vaseh take čolne pri vsaki hiši, danes pa bi ne bilo več treba iztegniti vseh prstov, če bi hotel prešteti tiste, ki še držijo vodo, in tiste, ki jim že raste trava skozi dno.

Po jezerskem obrobju in dnu včasih ni bilo cest pa tudi jezero je bilo bolj stanovito. Poleti so jezersko dno še pokosili, ob prvem močnejšem deževju pa so se obrobni kolovozi izgubili v blatu; tiste na dnu je pokrila voda. Kamorkoli so hoteli ljudje, naj bo to

delo v gozdu, košnja v lazih, divji lov ali nedeljska pot k maši, sesti so morali v čoln in veslati. Tudi marsikatera nevesta je prišla na novi dom mokra, ali vsaj oškropljena. Starejši ljudje še vedo povedati, kako lepo je bilo slišati prešerno pesem in zvok harmonike prek širnih vodnih planjav.

Pa se je spremenil način življenja. Danes nikomur več ne pade na misel, da bi skočil v čoln in z Vrha Jezera veslal v Cerknico po opravkih, ko ima naokrog lepo asfaltirano cesto. Tudi tisti, ki še imajo čolne za šport in rekreacijo, danes raje segajo po čolnih iz

steklenih vlaken. Manj dela je z njimi kot z lesenimi, ki zahtevajo vsakoletno, temeljito nego.

Pod gozdnatimi Javorniki, na streljaj od brega oddaljenemu osamelcu v ravnini Cerkniškega jezera, stoji vas Otok. Že samo ime pove vse: ko se presihajoče jezero napolni z vodo, vodi na Otok le na tri metre visok nasip dvignjena cesta. Kadar je vode še več, pa tudi ta utone v njej. Zato je na Otoku čoln še do pred nekaj leti ostal nuja, dokler je ni izpodrinil traktor. V dneh, ko deževje grozi, da bo voda prelila cesto, peljejo Otočani svoje av-

Veslanje drevaka je posebna »kunšt«. Na sliki je Alojz Martinčič

tomobile in mopede na kopno, do njih in nazaj se potem vozijo s traktorji. Traktor je na visokih kolesih in zmore tistega pol metra vode, ki prelije cesto. Malo nerodno pa bi bilo, če bi kdo cesto zgrešil, saj je na obeh straneh globina.

Preden so pred dvema desetletjema dvignili v cesto na nasip do današnje višine in so bili traktorji le pobožna želja otoških kmetovalcev, avtomobili pa prava redkost je bil že ob malo močnejšem deževju čoln Otočanom edina vez s svetom. Čoln je vozil Otočane h krstu, v njem so s pogrebci po-

Ribolov na Cerknškem jezeru

slednjič zapuščali domačo vas in odhajali počivat na pokopališče na Škrlje. Vozili so se na delo v gozd in obrobne košenine, polje pa so povečini imeli na Otoku. Vsako jutro, je po uri veslanja pristal na Gornjem jezeru čoln poln otoških otrok, ki so se pripeljali v šolo.

Kot zanimivost navajajo, da so se njega dni vsi Otočani pisali Mulc, zdaj za imajo tudi druge priimke. Tudi mojster, ki je še do pred nekaj let izdeloval jezerske čolne, se piše drugače. Martinčič je, za Alojza so ga krstili, po domače pa mu pravijo Kržiščar.

Martinčič je svoj prvi čoln naredil pred dobrimi petdesetimi leti, kdaj je točno bilo, pravi da se ne spominja, kako je bilo in koliko sitnosti zraven, pa še dobro ve.

Milan Modic, ki se je takrat še pisal Mulc, in Kržiščar sta za čoln potrebovala hojo. Prav taka je rasla nedaleč od jezera v Windischgraetzovem gozdu. Hojo sta posekala in jo naskrivaj spravila na Otok in dober mesec po tistem je čolniček že plaval po jezeru. Takrat so na Otok prišli orožniki, ki jih je poslal grofov gozdar. Milan in Alojz sta se znašla pred sodnikom, ta ju je kaznoval pogojno s pripombo, da bi morala za hojo prej vprašati. Tako je baje rekel grof. Zandarjem pa se takrat sploh ni posvetilo, da so se na Otok pripeljali v čolnu, oziroma na hoji, katere tatu so šli iskat.

Prva ljubezen se najbolj vtisne v spomin in čolni so bili Kržiščarjeva ljubezen. Koliko jih je stesal v življenju, ne ve, morda jih je bilo sto, morda tudi več, hoj pa poslej ni več kradel.

Z izdelovanjem čolnov je ohranjal staro ljudsko obrt, s katero so se na tem koncu Slovenije ukvarjali že od sive davnine dalje. Ko ni še bilo orodja, so jih žgali in dolbli iz enega debela, Kržiščarjevi pa so široki, lepi zaobljeni, iz več kosov, ki jim ni opaziti spoja.

»Ves les mora biti enak,« je pravil mojster, »treba pa ga je približno za en kubičen meter, odvisno od velikosti barčice.«

»Samo iskanje pravega lesa v gozdu mi je včasih vzelo nekaj dni,« je razpredal graditeljske skrivnosti Kržiščar, sedeč ob poliču pred svojo hišo na Otoku. »Za krivine in obline je potreben les, ki je že sam krivo zrasel. Za dno sta bili potrebni še dve, dila, tesana ploha. Ko sem imel les razrezan in pripravljen, je bilo še kakšnih 150 ur dela.«

Vsi Martinčičevi čolni so popolnoma ročno delo, dolbeni in tesani. Največji, ki je prišel iz njegove delavnice, je v dolžino meril celih devet metrov. Za vsakdanji prevoz so ljudje največ

uporabljali čolne med petimi in sedmimi metri dolžine.

Stari ljudje so vedeli povedati, da so včasih po jezeru križarili večji čolni. Tolikšni, da so prek dveh položili plohe in na tak splav zapeljali par volov z naloženim vozom vred.

Posebno znanje je potrebno pri veslanju. Manjše čolne je poganjal en sam veslač z enim veslom ob strani in sicer stoje, v večjih pa jih je veslalo tudi več, vselej vsak le z enim veslom. Kadar so bili čolni težko naloženi, so se zlasti na plitvinah posluževali drog, s kaerimi so se odganjali od dna. Ob toplem vremenu pa so tudi bredli in čolne rinili.

Kljub temu, da so živeli ob vodi in na njej, večina starih jezercev ni znala plavati. Vendar se je le redkokdaj zgodilo, da je kdo štrbunknil iz čolna in utonil. Bolj nevaren je bil zimski led, ki se je zlasti v bližini struge, torej na globokem, rad vdiral. Pred dokaj leti je po močnem deževju deroča struga zgrabila čoln z majhnim šolarjem, ki se je z Otoka namenil v šolo na Gornje Jezero. Otroške roke so bile namreč prešibke, da bi s težkim čolnom preveslale deročo strugo in prišle spet v mirno vodo. Voda je že grozila, da bo fantiča s čolnom vred odnesla proti požiralniku na dolnjem delu jezera. Na srečo je to opazil ribiški čuvaj z daljnogledom in je šel s čolnom fantu na pomoč ter ga spravil v mirno vodo še pravi čas.

Ko sem zadnjič obiskal Kržiščarja, je bila otoška cesta poplavljen. S čolnom me je zapeljal na Otok. Ne, čolnom pa že nekaj let ne dela več. »Zato je treba več moči v rokah,« je nadaljeval, »jaz pa zdaj uživam pension in čakam na Matildo,« je modro domišljivo pripomnil.

»Da se ne bom zlagal, zadnjič smo še naredili enega,« se je brž popravil, »vendar sem bil jaz samo za komando, drugi so pa delali.«

Kot kaže ljubezen do starega in do preteklosti le ne bo dopustila, da bi čolni drevaki popolnoma izginili s Cerknškega jezera, kot se je to zgodilo z njihovimi vrstniki na Ljubljanski na Ljubljanskim barju, kjer so na podobne čolne naenkrat nalagali sedem tisoč opek.

Vedno se bo še našel kdo, ki bi rad veslal po jezeru in lovil ribe v čolnu te prastare oblike.

Kako je že rekel Kržiščar? ... »Za obline in krivine je potreben les, ki je že sam krivo zrasel ...«

Tekst in slike: Janez Zrnc

Turneja Slovenske izseljske matice ob dnevu republike 1980

Jugoslavijo, Jugoslavijo...

Lanska turneja Slovenske izseljske matice z ansamblom »Štirje kovači« iz Slovenj Gradca, posvečena dnevu republike, je kljub pretežni večini slovenske narodne in domače zabavne glasbe potekala v znamenju pesmi »Jugoslavijo, Jugoslavijo...«, za katero je znano, da je napisana v ritmu kola. Pesem je že vrsto mesecev v vrhu skoraj vseh »top-lestvic« v Jugoslaviji, njena priljubljenost pa je segla tudi daleč prek jugoslovanskih meja. Tako je bilo tudi na tej turneji — človek si ni mogel kaj, da bi ne bil ginjen ob tem, ko je opazoval, s kakšnim navdušenjem, predanostjo in tudi ponosom so prepevali to pesem otroci naših rojakov, rojeni na tujem, kako so prav oni zahtevali ponovitve te pesmi, kako so v tipičen jugoslovanski ritem pritegnili tudi svoje tuje prijatelje, Francoze, Nemce, Belgijce, Nizozemce... Kaj si naključen obiskovalec iz Jugoslavije lahko želi še več?!

Jugoslavija je pojem, Jugoslavija kot domovina staršev, Jugoslavija kot dežela prednikov, Jugoslavija kot prečudovito lepa turistična dežela, Jugoslavija kot dežela dobrih, gostoljubnih ljudi, Jugoslavija kot Titova dežela...

Osebo moram reči, da sem bil izredno vesel, ko sem videl, koliko navdušenih prijateljev ima naša dežela med našimi ljudmi na tujem. To so ljudje, ki so pripravljeni žrtvovati ogromno svojega prostega časa za vse, kar je v zvezi z Jugoslavijo, za našo državo so se pripravljeni boriti tako v besedah kakor v dejanjih, z naklonjenostjo opravičujejo vse napake, do katerih morda prihaja v našem razvoju.

Slovinci imajo najbolj aktivno društvo

Prvi postanek na skoraj tritedenski turneji je bil v Aumetzu v Franciji.

Sobota, 8. novembra 1980, po Aumetzu vsepovsod visijo plakati ansambla »Štirje kovači«. Dvorana je bila polna in prišli so vsi slovenski rojaki iz bližnje in daljne okolice pa tudi številni francoski prijatelji. Ob otvoritvi je zapel domači moški pevski zbor francosko in jugoslovansko himno, za tem pa še nekaj slovenskih borbenih pesmi, posvečenih prazniku republike. Nastopili so učenci slovenskega dopolnilnega pouka, mladinski pevski zbor društva, pozdrave iz domovine je prinesel predsednik Slovenske izseljske matice Stane Kolman, v imenu domačih pa je spregovoril predsednik društva Andrej Pišlar in župan Aumetza Tulio Carraro, ki je še posebej poudaril neizmerljiv Titov prispevek pri razvoju sodobne Jugoslavije.

In še to: v Aumetzu je v zadnjem času prišlo do določenih premikov glede slovenskega društvenega delovanja. Slovensko delavsko društvo je spremenilo statut, s katerim je želelo društvo prilagoditi novim razmeram, dati več poudarka drugi, v Franciji rojeni generaciji, ki raste v drugačnih razmerah kot nekdanji ustanovitelji društva, in dati več poudarka razvijanju francosko-jugoslovanskega prijateljstva. Sicer pa pričakujem, da bodo kdaj prihodnje kaj več o tem napisali sami člani društva v Aumetzu.

V Freyming-Merlebachu, kjer smo se ustavili naslednji dan in tam ostali tri dneve, sem bil po dobrih desetih letih. Zdelo se mi je vse drugače kakor prvokrat. Stare, nekdanj skoraj slovenske Rue long skoraj ni več, vsaj Slovenci tam ne stanujejo več v tolikšnem številu. Večina se je preselila v novejša, boljša stanovanja, za katera je poskrbel rudnik. Večina ima zdaj veliko lepše življenje.

Dvorana rudniške menze je bila slovesna, dostojna proslave državnega praznika. Poleg številnih članov društva Jadran so bili tu tudi člani društva Triglav in sv. Barbare iz Jeanne d'Arc na čelu z dolgoletnim predsednikom Johanom Priboškom. Besede Jadranovega predsednika Jožeta Zdraviča so bile zanosne, polne ponosa na staro domovino, spodbudne za druge prisotne rojake. Ob otrocih, učencih slovenskega dopolnilnega pouka, so nastopili prvokrat po več mesecih tudi člani pevskega zbora Jadran, ki so kljub težavam — bolezen njihovega dirigenta — ubrano zapeli. Lep in prijeten večer je bil. Skupina je ostala pri gostoljubnih rojaki v tem kraju še dva dneva, ki jih imamo vsi v prijetnem spominu.

Postanek v Porurju

Na poti v Belgijo se je skupina Slovenske izseljske matice za dva

dneva ustavila v Dortmundu v Porurju, kjer je skoraj v zadnjem trenutku organiziralo nastop štirih kovačev Slovensko društvo »Celje« iz Grevenbroicha. Zakaj ravno v Dortmundu? Grevenbroich je od tod oddaljen preko sto kilometrov in vendar so se »Celjani« odločili za to mesto zaradi tega, ker želijo, da bi se tudi Slovenci v tem mestu malo razgibali, da bi začeli razmišljati o svojem društvu. Prostore za nastop je ponudil slovenski gostilničar Martin Gerčer, ki je lastnik že dobro uveljavljenega lokala »Zum Zeppelin«.

V Dortmundu je bila publika mešana, lahko bi rekli, da je bilo več nemških gostov, ki so jih privabile tako slovenske melodije kakor tudi dobra hrana. In vendar je bilo vdušje tudi tu prijetno, vsi so navdušeno plesali kolo ob zvokih pesmi »Jugoslavijo«.

Člani društva »Celje«, ki jih vodi izredno aktivni predsednik Stane Fleser, so bili zadovoljni z uspehom prireditve, čeprav so imeli z njo zaradi oddaljenosti kar precejšnje stroške. Prihodnje leto pa v Grevenbroichu!

Premajhne dvorane

Dvorana Jaegersbourg v Eisdu, Belgija, je bila resnično premajhna za vse, ki so se želeli udeležiti proslave jugoslovanskega državnega praznika, združene s tradicionalno vinsko trgatvijo, svojevrstnim slovenskim praznikom jeseni. Po pozdravu predsednika Barbare Avgusta Tanjška je spregovoril predsednik SIM Stane Kolman, za tem pa so v kulturnem sporedu sodelovali učenci slovenskega dopolnilnega pouka pod vodstvom nove učiteljice Milene Lukman, za njimi pa so nekaj pesmi zapeli člani Barbarinega simpatičnega mladinskega pevskega zbora pod vodstvom Fride Cater ter skupina mladih pevk iz Charleroija. Tudi tu je vsa dvorana pritegnila mladim pevcem, ki so zapeli pesem »Jugoslavijo«, razvil se je sproščen kolo, v nepravem ritmu sicer, bolj po slovensko in vendar lepo. Takega prijetnega razpoloženja, kot je bilo tokrat, so rekli številni prisotni, v Eisdu že dolgo ni bilo.

»Jugoslavijo, Jugoslavijo...« so peli tudi številni Nizozemci, ki so skupaj z našimi rojaki napolnili dvorano Cornelius v Heerlenu naslednji dan, v nedeljo 16. novembra. Ta prva prireditve je bila bolj zabavnega značaja, saj je bila društvena proslava jugoslovanskega praznika še v torek 18. novembra. Strah organizatorjev, da v nedeljo ne bo dovolj obiskovalcev, je splahnel kmalu po začetku prireditve — dvorana se je napolnila do zadnjega sedeža. Prireditve je tokrat organiziralo društvo sv. Barbare pod vodstvom

dolgoletnega predsednika Franca Grila, pomagali pa so mu seveda tudi člani pevskega zbora »Zvon«. Vse je potekalo v popolno zadovoljstvo tako prisotnih obiskovalcev kakor tudi nas, gostov iz domovine, ki so se vsi izredno lepo počutili pri gostoljubnih Holandcih.

Ponovno smo prisostvovali tudi nastopu zbora Zvon, v katerem — tega smo bili še posebej veseli — pojejo tudi pevci iz vrst naše tretje generacije, ki tudi govorico svojih staršev in starih staršev kar dobro obvlada. Starši so svojim potomcem resnično znali vcepiti ljubezen do slovenske besede, pesmi in s tem tudi do domovine svojih prednikov.

Idealizem za slovenstvo

Neugodni petkov večer, 21. novembra, je tokrat »pripadel« družstvu »France Prešeren« iz Bruslja, mlademu društvu, ki ga sestavlja peščica rojakov v tem velikem mestu, že vse od ustanovitve pa ga vodi predsednik Franc Kosec. Dvorana je bila tudi tu zadovoljivo zasedena, proti vsem pričakovanjem. Prireditelj je pritegnila skoraj do zadnjega vse slovenske rojake, ki žive v Bruslju, poleg tega pa tudi številne pripadnike drugih jugoslovanskih narodov, predstavnike jugoslovanske ambasade na čelu z ambasadorjem, predstavnike jugoslovanskih gospodarskih organizacij in tudi številne Belgijce, ki se vedno dobro počutijo v družbi z Jugoslovani. Tudi tu so za kulturni spored poskrbeli učenci slovenske šole in društveni pevski zbor pod vodstvom Franca Gjoreka.

»Mi vsi, ki delamo v slovenskih društvih, smo idealisti, naš idealizem pa je posvečen ohranitvi slovenstva,« nam je med sobotno prireditvijo v Charleroiu dejal duša tamkajšnjega slovenskega društva »Jadran« Ivan Kodeh. Za del kulturnega sporeda na tej proslavi so poskrbeli mladi pevci, ki smo jih srečali v Eisdnu, za drugi del in s tem za presenečenje pa mali Jadranov moški pevski zbor. Še s posebnim veseljem so pevci v svoji sredi pozdravili dolgoletnega pevca Vilija Kotnika, ki je bil precej časa odsoten zaradi zahrbtne rudarske bolezni silikoze. Spored so obogatili tudi mladi eisdenski pevci — iz Eisdna se je pripeljal kar poln avtobus prek 40 rojakov. Bala je izredno domača, prisrčna in dobro organizirana proslava.

Zadnji nastop naše turneje je bil v Sallauminesu v severni Franciji, organizator pa tamkajšnje Združenje Jugoslovancev, ki ga zadnji dve leti ob pomoči starejšega in častnega predsednika Justina Čebulja vodi Tone Cigan. Občinska dvorana Maurice Thorez je bila premajhna — celo

organizatorji so bili presenečeni nad tolikšnim obiskom; v dvorani je bilo gotovo več kot 500 ljudi. Res je, da je veliko gostov privabil znani ansambel iz Slovenije, precejšnje zasluge za to pa ima tudi ugled samega jugoslovanskega rudarskega združenja v tem okolišu. Proslave se je udeležil tudi župan Sallauminesa Jules Tell in predstavniki jugoslovanske ambasade iz Pariza.

Zanimivo je razmišljati o vtisih z vsakega posameznega koncerta na tej

skoraj tritedenski turneji. Vsak je imel svoje posebnosti, povsod je bilo veselo na drugačen način. Po svoje najbolj nenavadno pa je bilo prav v Sallauminesu: tu ni bilo še nikoli slovenskega učitelja, kulturna dejavnost se ni nikoli, vsaj v povojnih letih ne, prav udomačila, oddaljenost od domovine je tu največja med vsemi evropskimi izseljenci. Prav zaradi tega so vsi navzoči še bolj željno vpijali vase vsako slovensko besedo, vsako melodijo. To pa je tudi veliko vredno.

Predsednik SIM Stane Kolman izroča Slovenski koledar jugoslovanskemu veleposlaniku v Belgiji (v sredini). Na levi dirigent pevskega zbora društva France Prešeren v Bruslju Franc Gjorek

Mešani pevski zbor Jadran iz Freyming-Merlebacha

Učenci slovenskega dopolnilnega pouka nastopajo na proslavi dneva republike v Bruslju

Kaj naj še zapišem ob koncu? Predvsem hvala vsem rojakom, ki smo se srečali z njimi, za gostoljubje, ki smo ga bili deležni na vseh naših postankih. Obenem pa nas veseli, da je večina društev zelo dobro organiziranih, vse društveno delo poteka nemoteno, po utečenih tirnicah, z delovnimi odborniki, ki jih vse po vrsti preveva — kot je izjavil Ivan Kodeh iz Charleroija — idealizem za slovenstvo in jugoslovanstvo. Večina zasluži za to vse priznanje!

Enaka zahvala pa naj velja, mislim, da lahko to zapišem tudi v vašem imenu, ansamblu »Štirje kovači«, ki res niso skoparili s svojimi močmi, pa naj so bili še tako utrujeni od prejšnjega večera. Izkazali so se kot dobri glasbeniki in dobri družabniki vsem ljubiteljem slovenske domače zabavne glasbe.

Jože Prešeren

FRANCIJA

Zlata poroka v Sallauminesu

Čas je, da vam namesto žalostnih novic, ki vam jih redno pošiljam, pošljem še kaj bolj veselega. Tokrat vam želim poročati o domačem slavlju — Viktor Lapornik in njegova žena Matilda, roj. Filipič, sta namreč slavila zlati jubilej skupnega življenja, hkrati pa je Matildin oče slavil svoj 90. rojstni dan!

Viktor Lapornik je sin kmečkih staršev. Rojen je bil v Bregu pri Zidanem mostu 4. maja 1905. Njegova žena Matilda pa je bila rojena na Jesenicah. Poročila sta se 24. maja 1930. Oba imata za sabo trdo, izkušeno polno življenjsko pot.

V zakonu se jima je rodil sin Josef, ki ima lasten fotografski atelje — tudi Viktorjevo največje veselje je bilo fotografiranje. Izdelal je vrsto fotografij našega društva, od katerih so bile mnoge objavljene tudi v Rodni grudi. Vse od ustanovitve Združenja Jugoslovanov in Posmrtninskega sklada je njuna družina včlanjena v obeh društvih.

Razburljivo življenjsko pot ima za seboj tudi jubilant Johan Filipič, ki je proslavljal 90-letnico. Že kot 17-leten fant je šel od doma in se zaposlil na Jesenicah. Od tam je šel na delo v Leoben, potem domov v Žiri, nato spet na Jesenice. Poročil se je leta 1912 na Jesenicah, potem pa je z družino odšel na delo v Nemčijo. Med prvo svetovno vojno je nato de-

lal v idrijskem rudniku, kjer je bil leta 1920 odpuščen in se je nekaj let preživljal s priložnostnimi deli. Leta 1926 pa je prišel v Francijo, kjer je dobil delo pri rudniku v Lensu. Zdaj je že 44 let upokojen. Kljub visokim letom je še pri dobrem zdravju. Žena mu je umrla leta 1938.

Justin Čebul, Lievin

Slovenijo nosi v slikah

Saj kar ne moreš verjeti, da stanuje v prijetni kamniti hišici, grajeni v korziškem slogu tam gori na hribu, ki se boči nad v zaliv ujetim korziškim letoviškim mestecem Ile Rousse, prava pravcata Slovenka. Tako kot je težko verjeti tudi to, da po tolikih letih, pravzaprav desetletjih rajžanja po svetu, Ivančevi Aleksandri, sicer Ljubljanki, a že dobrih petnajst let gospe Olivieri, ženi prave korziške korenine, kot sama imenuje svojega Pierra, domača govorica še tako gladko teče. In treba je priznati, da ji dajeta po francosko »zagranici« in že skorajda obvezni »n' est pas«, ki ji uide na koncu stavka, še prav poseben čar. Presenečenje je toliko večje, ker so Aleksandrin stiki s Slovenijo dokaj redki, literatura, ki jo prebira, pa v glavnem francoska.

Pravzaprav je razlogov za čudenje več in eno od prvih vprašanj, ki so mi ob mojem korziškem srečanju z Aleksandro rojila po glavi, je bilo kajpada tole: kako to, da si je Slovenka — in večna popotnica — izbrala za svoj dom prav kamnito Korziko. Izvem, da je kriv Pierre. Prav njemu je uspelo umiriti navdušeno »potepinko«, gorečo ljubiteljico slikarstva, vselej v tekanju in brskanju za novimi barvami, še neznanimi motivi. Nekoč je bila drugačna: po končani likovni akademiji v rodni Ljubljani ji raziskovalni umetniški duh ni dal miru. Svet jo je mamil, življenje, polno, a tudi težko — v Rimu, Parizu, Maroku in znova v Parizu — jo je

počasi nekako odtujilo od družine v Ljubljani.

»Bila sem na najboljši poti, da postanem samotarka, ki ji bo samota počasi prešla v kri,« pravi.

A potem je prišel Pierre. Pierre, ki jo je pred petnajstimi leti, ko je prišla pogledat Korziko — samo za kratek čas, si je mislila tedaj — kar takoj zasnužil. Prevzela jo je njegova moč, pogum, da je skupaj z njim zavihala rokave in pričela graditi dom. Na kamniti Korziki ni nobeno delo lahko. Tudi njuno ni bilo, a danes se jima lahko ob pogledu na lastno kamnito hišico, ozaljšano z lesom in ovčjimi kožami, topita srca.

Trda so bila njena pariška, rimska, maroška obdobja, toda morda je tole korziško najtežje. Priklenjena je na košček zemlje, ki skriva v sebi poleg divje lepote tudi neskončno trdoto. Brez Pierra seveda ne bi zmogla, z njim pa je vse preprosto in lahko. Nekaj zemlje imata, da pridelata zelenjavo zase, pred hišo stoji privezan osliček in pasji lepotec mu dela družbo.

Aleksandra seveda veliko slika. Med njenimi podobami ni malo takšnih, ki spominjajo na slovenske stare freske. »Kot Slovenka sem jih prinesla na svet in nosila jih bom s seboj vse življenje,« pravi umetnica. Pri srcu so ji biblijske teme; tudi v tem je nekaj našega, slovenskega, zatrjuje.

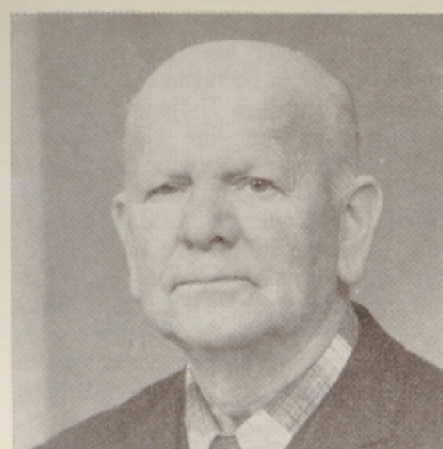
Doma že dolgo ni bila. Tri sestre še ima v domovini, a predolga je pot in povezana s precejšnjimi stroški. Zato pa si — nekoč tudi znana planinka in alpinistka — lajša domotožje s hojo po korziških gorah. So lepe, so, a ne tako kot slovenske. Pierre, ki je bil pred osmimi leti z ženo v Sloveniji, se strinja.

Daleč je Slovenija, kar predaleč in škoda, da je tako, meni Aleksandrina »korziška korenina«. Res ni blizu, a Aleksandra jo nosi v svojih slikah in srcu.

Darka Zvonar

Aleksandra Olivieri, Slovenka na Korziki

Ivan Rahle

Umrli je Ivan Rahle

Združenje Jugoslovancev v severni Franciji je 13. oktobra 1980 izgubilo še enega aktivnega člana. Umrli je Ivan Rahle, rojen 19. 10. 1903 v Hrastniku. V Francijo je prišel leta 1927 in je bil ves čas do leta 1958 zaposlen v rudniku. 22. februarja 1930 se je poročil s hrastniško rojakinjo Alojzijo Ravnikar. Letos sta v krogu sorodnikov in prijateljev proslavila zlato poroko.

Ivan Rahle je bil član naprednih jugoslovanskih društev v severni Franciji in svojčas tudi odbornik. Dokler so mu dopuščale moči, je vestno pobiral članarino tako za društvo kakor tudi za pogrebni sklad. Njegovi otroci so zrastle vzgojeni v narodnostnem duhu. Sinova Viktor in Ivan sta ves čas aktivna člana raznih društev, hčerka Silva pa je pogosto tolmač pri občini Sallaumines ob raznih sprejemih jugoslovanskih delegacij.

Združenje Jugoslovancev v severni Franciji, prav tako tudi sorodnikom izrekamo iskreno sožalje tudi v imenu Slovenske izseljenske matice.

ŠVICA

Tri društva, trije občni zbori

Jesen je čas občnih zborov tudi pri slovenskih društvih v Švici, ki žele koledarsko leto zaključiti tudi s pregledom društvenih aktivnosti v minulem obdobju.

Najprej, 25. oktobra 1981 je bil občni zbor društva *Soča* iz Thayngena. Poročila so bila kratka in jedrnata, dokazovala pa so, da je društvo doseglo nekaj zavidljivih rezultatov. *Soča* je bila v času svojega delovanja dve leti kegljaška sekcija SD Planika iz Winterthura, leto dni njegova podružnica, v vsem tem času pa so razvili vrsto lastnih dejavnosti, ustanovili pevski zbor, ki je sodeloval že na številnih

Prvi predsednik Planike Marko Urbas izroča priznanje predsedniku društva *Soča* iz Schaffhausna Jožetu Zabelu kot zahvalo za dolgoletno sodelovanje

prireditvah v Švici, na tem občnem zboru pa so se predstavili tudi s plesnim triom. Z občino Slovenj Gradec so sklenili dogovor o medsebojnem sodelovanju, dobro pa je bilo tudi finančno poslovanje društva. Člani so zaradi tega soglasno potrdili sklep o osamosvojitvi. Občnega zbora *Soče* sta se udeležila tudi predstavnika SD Planika — dr. Ludvik Smrekar in SPD Triglav — podpredsednik Mladen Rodella.

SPD Triglav je imelo občni zbor v soboto 1. novembra 1980, ob številnih članih in gostih pa se ga je udeležil tudi jugoslovanski generalni konzul v Zürichu Gustav Kranjc.

Društvo je v minulem letu organiziralo vrsto tradicionalnih prireditev, ki so bile vse dobro obiskane, s čimer člani potrjujejo, da je usmeritev društva pravilna. Iz poročila predsednika društva je bilo razvidno, da sta v okviru društva lani nastali dve novi sekciji in sicer kegljaška in dramska, ki je sodelovala na lanski Prešernovi proslavi in ob dnevu žena ter v programu komemoracije ob smrti predsednika Tita. Največja pridobitev lanskega leta pa so društveni prostori na Stampfenbachstrasse 131. Za preureditev precej zanemarjenih prostorov je večja skupina članov društva žrtvovala veliko svojega prostega časa. V prostorih je bogata društvena knjižnica, sploh pa se v njih člani radi zbirajo in tako razvijajo slovensko družabnost. Ker vzdrževanje prostorov stane precej denarja, je tudi na občnem zboru tekla beseda o tem, kako bi jih najboljše izkoristili. Upravni odbor si prizadeva tudi za to, da bi kupili videorekorder, da bi si lahko redno ogledovali umetniške filme ter novice na videokasetah, ki bi jih prejeli iz domovine.

Volitve v novi upravni odbor SPD Triglav bodo prihodnje leto, kljub temu pa so trije člani UO prosili za razrešnico. Na njihova mesta so bili

izvoljeni Jože Kovač, Lojze Prek in Lojze Žgavec. Planinsko sekcijo bo prihodnje leto vodil Avgust Teropšič, prvi predsednik društva.

SD Planika iz Winterthura je imela občni zbor 9. novembra 1980. Člani so na tem občnem zboru razpravljali o spremembah društvenega pravilnika, volili pa so tudi novo vodstvo društva, ker so člani dosedanjega upravnega odbora vodili društvo vse od začetka. Številni naši rojaki v Švici poznajo njihove tradicionalne prireditve, ki so vedno dobro obiskane. Iz Planikinih vrst je zrastle tudi zamisel o jugoslovanski medklubski kegljaški komisiji, tvorno pa so sodelovali tudi na vseh skupnih smučarskih prireditvah idr. Člani starega upravnega odbora so pripravili obširna poročila o vseh dejavnostih, iz katerih je bilo razvidno, da je stanje društvene blagajne ugodno, da je malo opešalo sodelovanje med slovensko dopolnilno šolo v Winterthurnu in prijateljsko šolo v domovini, sodelovanje z občino Ljubljana-Center pa je uspešno. Domovina je v preteklem obdobju sploh pomagala pri organizaciji vrste uspešnih kulturnih prireditev.

Novi upravni odbor SD Planika je bil sicer izvoljen, dokončno pa do zaključka naše redakcije še ni bil oblikovan, zato bomo o njem poročali v prihodnji številki.

Breda Stepič-Cechich

ŠVEDSKA

Srečanje v Olofströmu

Kulturno društvo Slovenija iz Olofströma je preteklo jesen organiziralo srečanje kulturnih skupin, ki delujejo v okviru slovenskih društev na jugu

Tri mlade članice društva Slovenija v Olofströmu v narodnih nošah, ki so jim jih sešile mame

KANADA

Cankarjev dan 1980

Ob stoletnici Cankarjevega rojstva so nekatera slovenska društva iz južnega Ontaria skupno organizirala proslavo v počastitev spomina tega največjega slovenskega pisatelja. Organizatorji so že tedaj sklenili, da bodo vsako leto prirejali Cankarjev dan, izmenoma pri društvih »Sava« v Kitchenerju, »Bled« v Hamiltonu in »Lipa park« v St. Catharinesu. Lani je bil torej že peti Cankarjev dan; organiziralo pa ga je društvo »Bled« iz Hamiltona.

Popoldanski kulturni program je začel Franc Štadler, predsednik kulturnega odseka »Bled«. Na kratko je orisal življenjsko in literarno pot Ivana Cankarja. Nato je Frances Steinbacher, urednica radijskega programa »Slovenski večer«, prebrala vrsto citatov, povzetih iz Cankarjevih del, s katerimi je zaokroženo predstavila veličino Cankarjeve besede, veličino njegovega umetniškega ustvarjanja, njegov odnos do sočloveka, njegov kritičen pogled na socialne razmere ter njegovo neizmerno ljubezen do matere in do slovenskega naroda nasploh.

Društvo Lipa park sta na prireditvi zastopali Olga Bukovec in Pavla Kune; prebrali sta dve črtici iz zbirke »Moje življenje«. Ludvik Stegu je prebral odlomek iz romana Martin Kačur, za njim pa je Kati Kolmanic občuteno podala črtico »Ugasle luči«. Program sta popestrili glasbeni točki pevskega zbora »Majolka« iz Hamiltona pod vodstvom gospoda Ivana Doberška, ter vrsta slovenskih ljudskih plesov, ki jih je izvajala plesna skupina »Nagelj« iz Toronta. Dr. Anton Kačičnik iz Toronta je predstavil Cankarja kot pesnika, pisatelja in dramatika. Umetniško je podal Cankarjevo črtico o Kralju Matjažu, v kateri je Cankar napovedal upor nad krivicami, ki so bile storjene malemu človeku, nad sramoto in ponižanjem, nad ošabno poteptano ljubeznijo in izdano zvestobo. Iz pesniške zbirke je recitiral pesem »Iz moje samotne grenke mladosti«, še najbolj pa nas je navdušil z monologom iz Cankarjevega dramskega dela.

V angleščini je o Cankarjevi umetniški ustvarjalnosti spregovorila Silvija Mikolič, študentka dramatike na torontski univerzi. Na zanimiv način je označila Cankarjevo mesto v svetovni literaturi. »Če je umetniško delo resnična vrednota, ga morajo razumeti tudi tisti, ki so odmaknjeni od okolja, ki ga avtor opisuje. Ni ga človeka, ki ima vsaj nekaj vesti, da ne bi razumel

čustev, ki jih opisuje Ivan Cankar. Njegove črtice so univerzalne, čeprav je snov za svoja literarna dela zajemal iz svojega lastnega življenja, oziroma iz svoje ožje domovine. Njegova dela prikazujejo moč in pogum slovenskega naroda. Kot Kanadčanka sem navdušena nad Cankarjevimi deli, ker govorijo o vsesplošnih človeških čustvih; kot hči slovenskih priseljencev v Kanadi pa ob prebiranju Cankarjevih del vidim možnost, da še bolj spoznam deželo in narod, kateremu po svojem etničnem poreklu pripadam tudi jaz.«

Prav zato, da bi med našimi izseljenci sejali Cankarjevo besedo, da bi zanjo navdušili tudi tukaj rojeni rod Slovencev, se iz leta v leto vrstijo v Kanadi Cankarjevi dnevi.

C. Kocjančič, Toronto, Kanada

ZDA

Lepotica SNPJ za leto 1981

Proslava dnevov Slovenske narodne podporne jednote, ki je bila v začetku septembra v rekreacijskem središču te organizacije v Borough of SNPJ, Pennsilvanija, je izredno uspela. V tem okviru je bila organizirana vrsta kulturnih in športnih prireditev, ki so se jih udeležili rojaki iz Pennsilvanije, Ohia, Illinois, Wisconsin in nekaterih drugih držav. V kulturnem sporedu je sodelovala vrsta priljubljenih vokalnih in instrumentalnih skupin.

Vrhunec praznovanj je bil tradicionalni izbor lepote SNPJ za leto 1981. Za miss SNPJ je bila izbrana Tina Debrowski iz Cicera pri Chicagu. Poleg številnih drugih daril je ob izvolitvi prejela tudi nagrado 500. — dolarjev v gotovini. Njen portret pa bo krasil stenski koledar te organizacije za leto 1982. Poleg miss so bile izbrane še Andrea Zupancic za miss aktivnosti in miss fraternalizma kot prva spremljevalka, druga spremljevalka pa je Lyne Yakubov.

Švedske. Sodelovali so: SKD Lipa iz Landskrone, SD Planika iz Malmöja, KD Slovenija iz Olofströma, slovenski narodnozabavni ansambel Vikis iz Hästvede, kot gost pa je sodeloval v kulturnem sporedu tudi švedski zbor »Holje Manskör«.

Dvorana v Olofströmu je bila skoraj pretesna za vse, ki so želeli slediti bogatemu kulturnemu sporedu. Vse prisotne je v uvodu pozdravil predsednik društva »Slovenija« Franjo Golub, nato pa so najprej nastopili učenci slovenskega dopolnilnega pouka iz Olofströma z recitacijo »Slovenija« ter z nekaj pesmimi, ki jih je spremljal na harmoniki Janez Zbašnik. Veselo pesmico je povedal 8-letni Robert Arčon, za njim pa je eno od svojih pesmi recitiral tajnik Slovenije Ciril Stopar.

Tri lepe slovenske pesmi je zapel moški pevski zbor društva Planika iz Malmöja, z moškim oktetom ter triom sester Budja pa se je predstavilo društvo Lipa iz Landskrone. Zapeli so pesmi, za katere so sami napisali tako besedilo kakor melodijo.

Drugi del sporeda tega večera je bil bolj vesel — sledila je namreč »vinska trgatev«, kjer so za ples in razvedrilo skrbele Lastovke iz Landskrone. Razpoloženje je bilo res izredno prijetno. Številni švedski gostje so izjavljali, da takšnega prijateljstva in veselja še niso videli, zato bodo tudi v prihodnje radi sodelovali na naših prireditvah.

Organizacija kulturnega in seveda tudi zabavnega večera v Olofströmu je bila resnično izredno uspešna. Zahvala za to gre predvsem prizadevnemu upravnemu odboru društva Slovenija, ki je bilo v letu 1980 izredno aktivno. Njihova želja je, da bi se tradicija takih večerov nadaljevala in da bi se sorodna, prijateljska društva redno srečevala.

Ciril Stopar, Olofström

Etničnost v ameriški družbi

V dneh od 13. do 17. oktobra 1980 je bil v Dubrovniku mednarodni seminar z naslovom »The Role of Ethnicity in American Society«, ki sta ga priredili zagrebška univerza in komisija za izmenjave na področju izobraževanja med Jugoslavijo in ZDA. Seminarja se je udeležilo približno dvajset jugoslovanskih in petnajst ameriških znanstvenikov — vsi ti so pripravili referate —, prišlo pa je še večje število opazovalcev. Med najvidnejšimi udeleženci so bili predstavniki jugoslovanskih in ameriških univerz, inštitutov, ki se ukvarjajo z izseljensko problematiko, ter izseljenskih matic Slovenije, Hrvaške in Srbije.

Seminar je odprl predsednik srbske izseljenske matic dr. Koča Jončić. Slovenci smo, žal, sodelovali samo z referati na področju književnosti, medtem ko so iz drugih republik nastopili referenti zgodovinarji, sociologi, politologi, jezikoslovci itd. Namen seminarja je bil namreč osvetliti etnično problematiko z vseh možnih vidikov in se tudi ni omejeval zgolj na Jugoslovane v ZDA, ampak je skušal prikazati problematiko različnih etničnih skupin. Seminar je tako postregel z najnovejšimi dognanji in zapažanji približno petintridesetih znanstvenikov.

Prvi referat je imel dr. Carlos Cortes, profesor zgodovine na University of California v Riversidu, ki je spregovoril o nekaterih splošnih vidikih priseljavanja v ZDA.

Omenimo pa naj še nekatere zanimivejše referente: Dr. Rudolph Vecoli, direktor Immigrant History Research Centra iz Minneapolisa, Minnesota, je kot drugi govornik podal zgodovinski pregled priseljavanja v ZDA, na splošno, brez posebnega ozira na Jugoslovane. Poudaril je zanimivo tezo, da so bili pravzaprav priseljenci tisti, ki so v nerazvite ZDA prinesli dokaj razvito

tehnologijo svojih matičnih dežel: misel, ki jo je med drugim poudarjal tudi pokojni Louis Adamič. Problem, ob katerem se je najdlje zadržal dr. Vecoli, pa je vprašanje, kako v ZDA najučinkoviteje izpeljati t. im. »pluralistično« politiko. Hrvatsko izseljensko matico je zastopal dr. Ivan Čizmić z obširnimi referatom, v katerem je spregovoril o vlogi etničnega v ameriški družbi na primeru jugoslovanskih izseljencev; osredotočil se je zlasti na hrvaške priseljence in njihove oblike združevanja v društva, organizacije, njihovo časopisje in kulturno udejstvovanje.

Dr. Koča Jončić, predsednik srbske izseljenske matic, je prebral referat z naslovom Motivi in oblike združevanja in delovanja narodov in narodnosti Jugoslavije v ZDA. V njem je podal sliko izseljenstva z zornega kota današnjega Jugoslavana. Njegova osnovna misel je bila, da je izseljenstvo nekega naroda sestavni del tega naroda in mu torej pripada. Prav tako je opozoril, da je dandanes potrebno govoriti o izseljenstvu narodov in narodnosti Jugoslavije. O jeziku priseljencev je prvi spregovoril dr. Joshau Fishman z Yeshiva University v New Yorku. Njegov referat je postregel tudi z zanimivimi statističnimi podatki o rasti in upadanju števila pripadnikov posameznih etničnih skupin v ZDA. Za Slovence so ti podatki uradne statistike precej klavrní, saj je v času od 1940 do 1960 število Slovencev v ZDA upadlo kar za 11.530 oz. za 62,43 odstotka, medtem ko je to število v času med 1940 in 1970 vendarle nekoliko počasneje upadalo, za 96.320 ali 53,92 odstotka. Po tej uradni razpredelnici ameriške vladne statistike je takšen upad med največjimi v ZDA nasploh. Vendar pa je dr. Fishman opozoril, da v desetletju od 1960 do 1970 število pripadnikov posameznih etničnih skupin vendarle narašča, pri Slovencih

O slovenski književnosti v ZDA je prvi spregovoril dr. Mirko Jurak s filozofske fakultete v Ljubljani. V svojem referatu je razčlenil kulturno povezanost med Slovenijo in Ameriko v delu Vatra Grilla Med dvema svetovoma in kot prvi s kritičnega stališča obravnaval Grillovo delo z vsemi njegovimi odlikami in pomanjkljivostmi. Med slednjimi je omenil zlasti premajhno tematsko kronološko ali kakršnokoli povezanost dogodkov, ki jih Grill opisuje v svojem delu, in pa pomanjkljivost v tehničnem smislu, namreč to, da Grill stališča svojih nasprotnikov vse preveč podaja v povzetkih, medtem ko svoja navaja v popolni obliki.

Jerneja Petrič je v svojem referatu obravnavala pregled slovenske književnosti v ZDA od začetka, se pravi od 17. stoletja, do današnjih dni. Omejila se je na prikaz slovensko pisane književnosti; z izjemo njenih začetkov, kjer so se pogosto rabile tudi latinščina, španščina in indijanska narečja. Moj namen ni bil obravnavati posameznih avtorjev, ampak podati splošno sliko stanja, kakršno je bilo nekdanj (z vrhuncem v dvajsetih in tridesetih letih) in kakršno je danes, ko se slovenščina kot literarni jezik v ZDA rabi čedalje manj.

Danica Dolenc, slovenska rojakinja iz Toronta, je predstavila pri nas malo znanega slovenskega pisatelja, sodobnika Louisa Adamiča in nekaj časa tudi njegovega tajnika, Franka Mlakarja. Dolencova je v svojem referatu obdelala tako Mlakarjevo življenje kot literarno delo in se nesoliko dlje ustavila pri Mlakarju kot romanopiscu (He, the Father, 1950) in novelistu, omenila pa je tudi njegovo zadnje, avstralsko obdobje, in dramsko delo.

Zadnji dan seminarja v Dubrovniku je prinesel nekaj referatov na temo etnicizma v ZDA v širšem smislu.

Ta naša kratka informacija seveda ne zajema vseh referatov, ki so bili prebrani na seminarju, ampak le najbolj zanimive. Razprava, ki je potekala ves čas seminarja, je pokazala, da je znanost o izseljenstvu marsikje še na začetku in da bo dela še veliko; očitno pa je bilo v razpravi še nekaj — da so slovenski izseljenci tudi drugod po svetu in da so še skromneje obdelani kot njihovi rojaki v ZDA.

Jerneja Petrič

Vrnitev (1944)

Kolesa so zoprnno zaškrpala in kmalu za tem se je vlak ustavil ob praznem peronu. Po njem so odmevali škornji nemške železniške policije.

Redki oslužbenci so začudeno obstali, saj se nobena vrata niso takoj odprla pa tudi sicer je bilo nekaj nenavadnega s tem transportom. Rdeči križ je bil jasno viden na vsakem vagonu in celo strehe so bile opremljene s tem znakom.

Vlak je stal sam tam na tiru, bil je tih kot dolga kača, le od časa do časa se je oddahnila parna lokomotiva — edini znak življenja ob nemškem škornju.

Čez čas so se odprla vrata, nekdo jih je odprl od znotraj. Sledila so še druga in kmalu je jutranji tržaški zrak prodiral med ljudi v notranjosti vagonov kot morska voda v potapljačo se ladjo.

Izza železniškega poslopja so se prikazali prvi radovedni obrazi mimoidočih. Previdno so si ogledovali prizorišče in dogajanje; le kaj bodo raztovarjali iz potniških vagonov? Vsakogar je obsedla edino ta misel. Jasno je bilo, da navadni potniki ne izstopajo s tolikšno zamudo, morda pa so v vagonih ranjenci, vojaki s fronte, bolniki... Skozi vrata vagona nasproti postajenačelnikove pisarne sta počasi in mukoma izstopila dolgina. Juna ju je le kost in koža tičala pa sta v lisasti zaporniški obleki prekratkih rokavov in komaj podkolenskih hlač. Stala sta na peronu in se prestrašeno razgledovala. Njuna blodeča pogleda sta uzrla napis na postajnem poslopju: »Trieste — Triest«. Ni je razvedril, kaj takega pač ni bilo mogoče.

Potem se je prvi sesedel na tlak. Izza vagona se je urno prikazal sanitetec, ga sunkoma dvigne in prisloni ob vagon. »Tukaj mi pa že ne boš izdihnil!« je zarenčal, potem pa je zavpil v notranjost vagona in takoj za tem sta izstopila podobna jetnika, enako mršava in velikih ušes. Nekaj sta vlekla za sabo, roke in noge pa so jima bile v velikih ranah.

Mrzlo je bilo tega januarskega dne leta 1944 in burja je brila okoli vogalov. Moža brez rokavic, s prekratki

rokavi in premajhnimi hlačami sta se oprijemala nosil, na katerih je ležalo njima podobno bitje. Ljudje so videli mrtvaški obraz, ki se je prav malo razlikoval od obrazov sotrpinov, ki so še živeli. Nemški policist je vrgel kos platna čez zgornji del nosil, ki so zdaj obstala na peronu. »Prav gotovo je mrtev,« so šepetali ljudje na peronu. »Stran! Stran!« je vpil sanitetec, a se je iz njegovega glasu dalo razumeti da ne misli preveč resno.

Pisane množice je bilo čedalje več in kmalu so nekateri pričeli iskati stike z novodošliimi okostnjaki, ki so zdaj izstopali iz vlaka. Več kot ducat nosil je bilo že položenih na peron, med nepokretnimi pa so bili — živi in mrtvi.

»Tale se je najedel na vlaku,« je pojasnjeval eden izmed živih okostnjakov, katerega obraz je bil ena sama zarastlina razpok in zarez, »a ni zdržalo črevesje. Težko je stradati ob hrani.«

Ljudje so zdaj vedeli že nekaj več kot sprva. Sestradani možje — žensk ni bilo med njimi — so se prepeljali z vlakom Rdečega križa. Med vožnjo so, posebno mlajši, segli po dobrotah, ki jih niso bili več vajeni. Tako so nekateri izdihili že na pragu, toda na pragu česa? —

Slišati je bilo loputanje z vrati. Zapirali so vagone, kajti v njih ni bilo več žive duše. Na pridvignjen prostor pred izhodom je stopil vojaški častnik. Kratko in jedrnato je razložil gledalcem in novoprispelim, da naj odidejo na domove in razširijo novico o dobronamernem nemškem rajhu, češ da človeško ravna tudi s tistimi, ki so zaslužili smrt.

Nastala je grobna tišina, takšna kot so je bili prišleci vajeni v koncentracijskem taborišču, od koder so prišli. Častnikove besede niso povzročile navdušenja; kosti se ne morejo rado-stiti, a oči so bile mrtve...

Drug za drugim so posedli na cementna tla, pozabili na mrz in pričeli na ves glas jokati. Jokala je tudi množica, ki jih je opazovala.

Zapiskala je lokomotiva, zaropotalo je kolesje, dosedanji jetniki pa so se stresli; verjetno so se spomnili dne, ko so jih nasilno stlačili na vlak, ki mu

je bil cilj — smrt. Reveži so se zganili, počasi vstajali in pričeli hoditi proti izhodu, skozi postajno poslopje na trg za njim. Hodili so, kot bi lebdeli, saj niso imeli skoraj nobene telesne teže, in množica ob njih. Hodili so domala vdano in burja je brila okrog njih in se zaganjala v njihova suha čela. Nič upornosti ni bilo v teh ljudeh, kajti umorili so jo bili zgoraj v Mathausnu, kjer so v pičlih štirih mesecih videli številne svoje tovariše izginiti v žrelu krematorijske peči. Dodatna žlica repine juhe je bila zapisana v tistih njihovih zarastlinah na obrazu, pa tista dodatna porcija, ki je marsikomu rešila življenje. To je bilo herojstvo. Vsi so bili junaki, ki se na vlaku niso dotaknili smrtonosne hrane. Ni jih uničila griža. Ohranili so si črevesje.

Stopal je Masnikar tako usločen in strt in na koncu svojih moči. Držal se je Mihe kot otrok očeta. Smrt mu je lezla v ude, a on bi rad le še enkrat videl svojo ženo, ki je bila svetu samo v nadlego in njenim v pokoro. Stopal je Masnikar ob Miho, za njima pa drugi iz iste vasi in župnije. Spogledovali so se in kazalo je kot da se preštevajo. Vedeli so, čigav pepel je razpihal mathausenski veter, a so se kljub temu gledali. Težak je bil davek, kajti komaj polovica se jih je vrnila. Ob odhodu so jim dejali, da bo marsikateri zamudil vlak, da leže tovariši v ambulantni in okrevajo. Dobro so vedeli, da pomeni okrevanje — smrt, krematorij, a vendar so upali. Zdaj so vedeli in upanja ni bilo več.

Korakal je Masnikar na pol mrtev, a doma se mu je žena nalivala z žganjem. Zavedal se je, kako malo je imel od nje. Vse noči je šival in popravil stare čevlje, ona pa je bedela ob njem in ga urno dregnala pod rebra, kadar koli je zadremal. Njej se je vselej mudilo. Ob zori je hodila po hribih raznašat zakrpano blago, a v glavi je računala, koliko žganja bo zbrala za plačilo. Dosti ga bo in težko ga bo nasila. A kaj za to! Odvišno mero bo vse prej kot po malem spuščala po suhem, ožganem grlu. Domov ne bo prinesla niti enega samcatega in prepo-

trebnega kovanca, pač pa poln nahrbtnik strganih čevljev.

Hodil je Masnikar z množico po ulici, proč od postaje, proti domu, ki je bil oddaljen 9 kilometrov. V božji vdanosti je premišljeval, kako hvaležen mora biti bogu, da ima sploh ženo na tem svetu. Globoko veren je bil.

Z Miho je bilo drugače, pa tudi mlajši je bil. Doma ga je čakala kopicica otrok, morda lačnih ali pa tudi ne. Vedel je, kako čudežne roke je imela žena, duševno močna in delavna. Včasih je bil malce nejevoljen, vendar je vedel, da je izredno potreben družini. Zdaj se je čutil šibkega, vendar si bo opomogel. Okostnjak se bo popravil. Pozabil bo na hude čase in kmalu odpustil sovražniku. »Bila je vojna,« bo dejal.

Prišli so domov. V Podmelec in zaselke, se objeli s svojimi dragimi in nikoli več niso govorili o hudih preizkušnjah.

Tri leta kasneje sem vozil po cesti proti Tolminu. Bil sem na kolesu. Imel sem smolo, da mi je guma puščala prav pred hišo očetovega sotrpina v Mathausnu. Med popravilom se mi je približal možakar in me kar naravnost vprašal, če sem Mihov sin. »Ali ti je kdaj povedal, zakaj ima razorana ušesa? Rad je repetiral pri delitvi vodene juhe pa jo je vsakokrat z bičem staknil čez ušesa!«

Ali mislite, da je oče kdaj priznal to. Pogledal me je, nikoli nobene izrekel in odšel za delom.

OPOMBA:

Januarja leta 1944 so se vrnili iz Mathausna preživeli interniranci iz Z. Podmelca in okolice na Tolminskem. Bili so iz skupine, ki so jo leto poprej odgnali še Italijani. To je bilo maščevanje za prvi partizanski napad na vojaško osebje.

Septembra leta 1943 so jih Nemci prepeljali iz Italije v Mathausen. V štirih mesecih je umrla skoraj polovica teh ljudi.

Tokrat je prišla prošnja za izpustitev preživelih iz Saloja, medvojnega glavnega stana fašistične Italije.

Med preživeli je bil tudi moj oče. Umrl je leta 1979 v 81. letu starosti.

Granata

Slovenski književnik in družbeni delavec JANEZ VIPOTNIK je v svoji zbirki novel in zgodb s skupnim naslovom LEDINA zajel iz življenja partizanov in ljudi, ki so sodelovali v osvobodilnem boju, vrsto izrednih dogodkov in ljudskih usod, s katerimi osvetljuje odnose, čustva in vezi ter humanost osvobodilnega boja. Vipotnik pripoveduje o tovarštvu in sovraštvu, o vztrajnosti in trenutkih omaganja, o hrabrosti in paniki, o ljubezni in smrti, o presenečenjih in o značajih, ki jih ne zmede niti zahrbtna zaseda. V tej knjigi ne opisuje velikih bojev, temveč govori o posebnih dogodkih, posebnih in poprečnih ljudeh. Govori o globini čustev in vezeh, ki so borbe in druge viharne utrjevale, govori o vrlinah, s katerimi so premagovali mraz, močo, lakoto, bolečino in smrt, temo in onemoglost ter napade sovražnikov. V tistih letih, ko je šlo za prebiti se ali izginiti, ko je vsevprek gospodarila krutost in sila, ko se je vzdigovala partizanska sla po življenju, je dobivala revolucija svojo vsebino in bodočnost. Osmišljenost tega boja kaže pisec teh črtic in novel. V tem je velika vrednost dela, ki ga z zanimanjem in podoživljanjem bero tisti, ki so to doživljali, kakor tisti, ki se iz tega vrelca spoznani in izkušeni uče, da bi bili v odporu proti zlu in morebitnemu napadalcu še močnejši in udarnejši.

Iz zbirke Ledina smo za objavo izbrali zgodbo z naslovom GRANATA. Zbirka je izšla pri založbi Borec v Ljubljani in je bila nagrajena s Kajuhovo nagrado za leto 1980.

Opotekajoč se je premikala skupina po vegastem kolovozu. Blažen mir je trdno povil hosto. Slišati je bilo le rahel, drsajoč korak po mehkih tleh in tu in tam skrivnosten vzdih prebujajočega se dne: šelest srnjaka, ki je lezel na jaso, prhut sove, ki se je vračala z nočnega lova, nežen cvrket prebujene ptice v grmovju. Skrivnosti gozda se skupine niso dotaknile. Molčali so in mislili na počitek in jedačo — obojega so bili čez mero potrebni. Vračali so se z Roga. Tam so sredi noči oddali ranjence, polnih petnajst ur so jih prenašali na nosilih. Bolničarji so jih čakali na jasi, obliti z bledikasto mesečino, in okrog in okrog se je razprostiral tih, skrivnosten gozd. Predaja ranjencev je bila opravljena ena, dva, in skupina se je takoj in po isti poti vračala. V zgodnjem jutranjem svitu so se izvili iz mogočnih host in se spustili v dolino Krke, na Dvoru hiteli čez počasno reko, da so koraki po lesenih mostnicah zamolklo odmevali po sosesi, in zdrveli v breg na drugi strani. S prehodom čez Krko je bil za njimi najbolj tvegani in najbolj nevarni del poti. Nevaren zato, ker je bilo moč ob Krki postaviti sijajne zasede, ki bi jih lahko po vrsti popokale. Predvsem pa tvegani, ker je bila pot čez reko malone edina, po kateri so se premikali partizani iz roških gozdov na Dolenjsko in nazaj. Prehod na Dvoru je bil loterija, četudi je bila vas na strani partizanov in bi vse naredili, da bi jih obvestili, če bi grozila nevarnost. Toda nikoli ni bilo zanesljivo, ali bo to mogoče, kajti blokirati vas tako, da se nihče še premakniti ne bi mogel, ni bila nobena posebna umetnost, če si imel dovolj vojakov na voljo — in teh so Italijani imeli, kolikor so hoteli.

No, najhujša nevarnost je bila mimo in partizani so se globoko oddahnili, ko so grizli kolena proti Vinjemu vrhu. Mladi dan je hitel čez obzorje in gosta jutranja senca dreves je bila sveža in hladna. Prvi trepetajoči sončni žarki zgodnje pomladi so jih srečali že visoko nad Krko. Razlezli so se med golim koljem siromašnih vinogradov in se kakor mravlje vzpenjali

k vrhu. Ko so bili čez rob, so jih sprejeli medse razsežni in varni gozdovi med Žužemberkom in Ajdovcem.

Spet so se postavili v omahujočo vrsto in klecajoč stopali po zvoženem kolovozu. Rjava gozdna tla so bila pokrita s smrekovimi iglicami in vlažnim listjem in skale so bile oblečene v mah. Zamolkli iglavci so se ostro ločili od svetlozelene barve bukovih listov, ki so se komaj izvili iz brstičev. Čeprav je bila že pomlad, je bilo v gozdu hladno in vlažno in od jutranje rose je mrzlo velo.

»Tukaj se ustavimo!« je pokazal komandir podse.

V bregu je bila kotanja, tako široka, da je sprejela vso četo.

»Straže!« je dejal in pokazal z roko nazaj po kolovozu in naprej po njen in visoko v breg. Trije partizani so se odlepili od skupine in odšli proti naznačenim krajem. Drugi so se spravili nad kotanjo. Očistili so tla, gnijoče listje in trhle veje so zmetali čez rob, porezali mlado podrast, da bi napravili prostor za ogenj. Trije so iskali kurivo. Naokrog je bilo vej! Suhih, plesnivih in trhljih in sluzastih in gobavih. Na greben kotanje so jih navlekli velik kup. Dežurni je podnetil ogenj. Na suho igličje je nalagal suhe vejice, da se ni kadilo.

Kaditi se ni smelo, kajti štokrlja — tako so partizani rekli malemu avionu, ki je vsak dan krožil nad Dolenjsko počasi kakor spoštljiva stara kočija, štokrlja bi opazila vijugavi dim iz hoste in pilot bi stresel na sumljivi kraj bombe iz torbe.

Partizani so posedli k ognju. Podložili so si nahrbtnike, slekli plašče in utrujenost se jim je prižgala na licih. Plamen je požrešno lizal drva. Duh po ožganem se je ovijal okrog zleknjenih postav in zatrl zadah po plesni, trohnelem, razpadajočem. Ogenj je silil čedalje više. Mlado listje na drevju je trepetalo v vročini in se svetilo v soncu.

Vročina je nezadržno pljuskala po ljudeh. Lica so rdela, postajala zaripla in imeli so občutek, da nosijo na obrazu oteklo masko. Brezdelje je uspava-

kuhalnico, da bodo udarili po praženem krompirju in ga pričeli deliti.

Iznenada je votlo počilo, kakor bi z dlanjo udaril po testu. Na pol drema vi partizani so bili v trenutku budni. Na široko so odprli oči in napeto poslušali. To je bil top iz Dobrnič. Eno samo vprašanje je šinilo vsem skozi možgane: kam streljajo? Udarilo je samo enkrat, enkrat samkrat. Kam so namerili? Tega nikoli ne veš.

Tišina je do bolečine rezala srca. Celo prasket ognja je onemel in čakal.

Nanagloma je zasikalo, kakor da bi neizmerni velikan razdraženo zapihal s težko sapo in — tisti trenutek je zažvenketalo po ognju, kot da bi tisoč krampov udarjalo v živo skalo. Žerjavica se je razletela na vse strani. Iskre so se pognale v vis, kakor da bi jih puhnila lokomotiva. Okleščki so leteli po zraku kakor drobci bombe. Partizani so krhnili narazen kakor jata preplašenih prepelic, čakajoč z zledenelo krvjo: zdaj zdaj bo eksplodiralo. Grabili so po tleh, se kolentali stran od ognja, rinili v hrib, se lepili k tlom.

Nič?

Nič!

Ni eksplodirala? Zakaj ni eksplodirala? Kaj se je zgodilo? Saj je vendar priletela naravnost v sredino ognja. Mrzlično so hlastali po odgovoru. Mir, ki je nastal, mir čakanja je bil strašnejši od največjega hrupa eksplozije. Bil je boleč kakor zarez z nožem.

Še vedno nič.

»Sabotirana je!« je komandir zavpil s presenečenim glasom, skočil pokonci in z vejo porinil granato iz ognja.

»Sabotirana je!« so zavpili vsi hkrati. Iz glasov je zvenelo olajšanje, presenečenje, začudenje. Vsevpred so poskakovali od veselja, se objemali, smejali. Priostreni valj na tleh je miroval. Miroljubno se je svetil kakor lončena črepinja. Granata je imela sploščeno ost od udarca v kamen in vžigalca ni bilo v njej. To pomeni, da tudi pri njih, pri italijanskih topničarjih, nekdo sabotira.

»Živel italijanski saboter!« se je nenadoma zadržal komisar.

»Živel, živel, živel,« je odmevalo po hosti.

Hip zatem so se zresnili. Z odprtimi usti so poslušali. Ali bo? Se bo spet oglasil? Strmeli so drug v drugega, čakali pet, deset, petnajst minut. Iz doline je silil v breg blažen mir in se zvičal okrog tlečih polen.

Top se ni več oglasil. Eno samo granato je poslal v gozdove in ta edina je slučajno zadela ogenj sredi taborišča in je bila brez vžigalnika in torej ni mogla eksplodirati.

Čez čas so partizani zmetali polena na kup, razpihali ogenj in posedli okrog njega. Še malo in spet je tišina zapredla kotanjo. Utrujeni borci so pospali.

FRANCE PREŠEREN

(3. XII. 1800 — 8. II. 1848)

Nezakonska mati

*Kaj pa je tebe treba biló,
dete ljubo, dete lepó,
meni mladi deklici
neporočeni materi? —*

*Oča so kleli, topli me,
mati nad mano jokáli se;
moji se mene srem'váli so,
tuji za mano kazáli so.*

*On, ki je sam bil ljubi moj,
on, ki je pravi oča tvoj,
šel je po svetu, Bog ve kam;
tebe in mene ga je sram!*

*Kaj pa je tebe treba biló
dete ljubo, dete lepó!
Al' te je treba biló, al' ne,
vendar presrčno ljubim te.*

*Meni nebo odprto se zdi,
kadar se v tvoje ozrem oči,
kadar prijazno nasmejaš se,
kar sem prestala, pozabljeno je.*

*On, ki ptice pod nebom živi,
naj ti da srečne vesele dni!
Al' te je treba biló, al' ne,
vedno bom srčno ljubila te. —*

lo. Na kamnu in rjavi prsti je ta in oni zakinkal z roko pod glavo. Nekdo je iz nahrbtnika potegnil surovo meso, ki so mu ga dali kuharji, ko so odhajali iz bataljona, nataknil ga je na palico in podžgal na žerjavici. Meso se je pričelo potiti, na njem so nastajali umazani mehurčki, se razpočili, naredil se je bel rob, ki je bil čedalje bolj temen. Duh po ožganem mesu se je vrtnil čez poseko.

Molk je objemal kotanjo. Nikomur se ni dalo pogovarjati. Kakor nema skupina mutcev so boljčali v ogenj in misli so se opotekale kdove kje, zaspalo predle okrog počitka, okrog jedi, okrog doma.

Ognjena soparica nad ognjem je zavrtela dostojanstveni mir mladih, vitkih bukev v krčevit, trepetajoč ples, vedno enak in vendarle vedno nov, ki mu ni bilo konca. Utrujena resničnost se je zlivala v privide. Molčeče, vznemirjujoče, prepojene z mlečnim sijajem, nakopičene z molkom. Večna osamelost goščave je bila skaljena s prasketajočim mirom. Nad jaso je rajal čudovit zbor pernic, kadi, polnih tople vode, razkošnih širokih postelj, nihajočih mrež, navezanih na staro jablano, blazin iz račjega puha, prešitih odej, debelih kocev, polmračnih spalnic, volhkih beder, puhteče sle, dobrih prsi, sršečih bradavic, mehke kože kakor pri breskvi. Svet se je zmanjšal v majhen lebdeč stožec, prepoln prividov, molčeč, tih.

»Nekdo si žge hlače!« je siknil glas v toplo tišino in skalil privide. Ta in oni si jih je zaspalo pogledal.

Nekdo si je otepel iskre s tlečega sukna. Na ogenj je naložil novo skladovnico drv.

Prasketajoča tišina je uspavala.

In spet je zarajal sanjski svet kuhinje, loncev, krožnikov, pribora, juhe, krompirja, zabeljenega s cinki, debeli mi kakor podplat, žgancev, golaža, zelje, močnika, kurjih beder, klobas, šunke, zaseke, jetrnice, ogromne grmade jedil, sredi katerih so se sukali kuharji z visokimi belimi kapami in kuhalicami, dolgimi kakor roka, zao-kroženimi kakor kij, in dvigali so

za mlade po srcu

iz roda v rod v Žitnikovi družini in ki malo Tatjano neprestano spominja na njene prednike. Mogoče pa imate tudi vi takšno uro, zato vam bo zgodba še prav posebno ugajala.

Čudovita stenska ura

Žitnikovi so se preselili v stolpnico ob vodi. Stanujejo v devetem nadstropju. V novo stanovanje so pripeljali samo novo pohištvo. Stari stenski uri s kukavico pa se niso odpovedali.

Po tej uri ve Tatjana, da so Žitnikovi star rod, star sto let in več. Na uri piše od zadaj, da jo je kupil:

Mohor Žitnik, kmet na Logeh, Tatjanin prapradedek,

Mohor Žitnik jo je zapustil Šimnu Žitniku, mlinarju in Tatjaninemu pradedku,

Pradedek Šimen Žitnik jo je zapustil Marku Žitniku, tiskarju in Tatjaninemu dedku,

Tatjanin dedek jo je zapustil Tatjaninemu očetu, učitelju glasbe.

In tako visi ta starodavna ura zdaj v devetem nadstropju stolpnice v Tatjanini sobi.

Mama in oče gresta že zgodaj na delo.

Tatjana spi, a četrt na sedem se vratca ure odpro in kukavica zapoje: »Ku-ku!«

Tatjana zasliši kukavico in že je pri njej prapradedek.

»No, prapradedek, kaj je?« ga vpraša.

»Rana ura, zlata ura, Tatjana, vstani!«

»Oh, prapradedek, v tvojih časih ne rečem, ampak zdaj so drugi časi...«

»Tatjana, Žitnikova si! Mi na kmetih...«

»Prapradedek, že vem, že vse vem...«

Prapradedek si zaviha dolge muštače, pogleda s svetlimi očmi in s počasnimi koraki odide.

Tatjana sladko zaspi.

Ob pol sedmih se vratca ure spet odpro in kukavica zapoje: »Ku-ku, ku-ku!«

Tatjana zasliši zdaj stope iz mlina: klipe-klape, klipe-klape.

Tatjana pomisli, zdaj zdaj bo tu pradedek Šimen.

In že je tu. Ves bel od moke, obleka, obraz, roke in čokaste obrvi so moknate, samo sive oči so svetle in jo karajoče gledajo.

»Tatjana, si pozabila, da si Žitnikova?! Še nisi vstala...«

»Saj se še ne mudi!« ga v dremavici zavrne Tatjana.

»Kruh se ne peče na postelji...«

»Vem, že vse vem, pradedek Šimen, ti pojdi kar v mlin, jaz bom pa vstala.«

Pradedek Šimen odide. Stope v mlinu pojejo pojemajoče: klipe-klape, klipe-klape, klipe-klape.

Tatjana pa spet sladko zaspi.

Ob tričetrt na sedem spet zapoje kukavica: »Ku-ku, ku-ku, ku-ku, ku-ku!«

In že zasliši dedka Marka, še preden ga uzre.

»Tatjana, vsak dan te pa res ne bom budil. Lahko bi že vedela, da si Žitnikova! Žitnikovi držimo besedo! Obljubila si, da boš vstala, pa nisi...«

Ded Marko, tisti s kratkimi črnimi brčicami pod nosom, je že tu ob njeni postelji. In kakor vedno, se mu tudi zdaj mudi. »Dedek Marko,« pravi Tatjana, »pojdi v tiskarno, kar pojdi, jaz pa obljubim, da bom vstala. Kar Žitnikovi objubimo...«

Dedek Marko odide.

Tatjana sladko zaspi.

Ob sedmih ura znova odpre vratca in kukavica zapoje: »Ku-ku, ku-ku, ku-ku, ku-ku, ku-ku, ku-ku, ku-ku!«

Uh, zdaj je ura odbila sedmo. A še preden je Tatjana vstala, je že prišel oče s trobento.

»Tra-ra Tra-ra! Tatjana, vstani! Žitnikova si!«

Kar naprej žene svoje, da ga ne more več poslušati. Zato se odloči, da bo vstala. Sede v postelji, si pomenca oči, pogleda okoli sebe, a nikogar ni.

Skoči iz postelje, pozajtrkuje, vzame šolsko torbico in steče iz stanovanja. Pokliče dvigalo in se spusti v pritličje.

V razredu sede v drugo klop ob oknu.

Za hip se ji zazdi, da jih vidi vse po vrsti: prapradedka, pradedka, dedka in očeta. In že so izginili.

In ko je Tatjana tako sedela v drugi klopi ob oknu, se je nasmehnila, saj nihče ne ve, da jo vsako jutro budijo Žitnikovi in njihova stenska ura.

Branka Jurca

Mala govornica

Ob družinskih praznikih se zberejo vsi. Takšen družinski praznik, ki ga imenujejo s sodobno besedo festival, je rojstni dan vsakega družinskega člana. In za vsak festival napravi babica orehovo torto. Vedno in samo orehovo, prosim! Na tisti za Mašo so v čokoladno kremo nataknjene svečice. Na njenem zadnjem festivalu jih je bilo že šest, zato je morala pošteno zajeti sapo, da je upihnila vse hkrati. Pomislite, kako bi se moral napihniti šele dedek, če bi hotel na svojem prihodnjem festivalu na en mah upihniti kar 70 svečic! No, na njegovo srečo so vse torte razen Mašine brez vsake svečice.

Seveda na festivalu ne manjka tudi drugih dobrih jedi in vsakovrstnih pijač. Ne manjka pa tudi govorov. Eden izmed članov vošči slavljenci ali slavljenca v imenu zbranih, navadno je to najstarejši; zgodi se pa, da spregovori za njim tudi drugi.

Branka Jurca, slovenska mladinska pisateljica

Pajek in polž

Nekega dne sta se srečala pajek in polž. Pajek ogovori polža, rekoč:

»Dragi moj, povej mi vendar, kako je mogoče, da ves čas prebivaš v tako majhni in tesni hišici, kakršno nosiš na svojem hrbtu? Poglej mene! Jaz prebivam v lepih sobah in poslopjih, včasih predem svoje pajčevine celo v svetlih palačah.«

Polž pa pohlevno odgovori:

»Res je majhna hišica, v kateri prebivam; majhna, je pa zato moja.«

Zapisal Karel Pestevšek

Oton Župancič

Uganke

*Biserne brez kril čebele
snoči stiha priletele,
noč na travi prenočile,
davi v soncu se poskrile.*

rosa

kozolec

*To so spretne kuharice:
vse so lončke prevrnile,
niti kapljice prelile.*

čebele

dimnik

*Živa roža, živo seme —
Bog ne daj na naše sléme!*

rožni

*Na strehi poseda
pa v kuhinjo gleda.*

*Leze, leze — kámenje liže,
dere, dere — gôro pobere.*

grad

Igo Gruden

Pust

*Skozi vas prihaja pust,
nos mu mahedra do ust,
v lica, v čelo je poslikan,
kakor od osá popikan:
spremljajo ga boben, bas
in cvilečih gosli glas.*

*Mlado, staro z vseh strani
vre iz hiš, za njim drvi,
vsak se pustu rad pridruži;
metla mu za žezlo služi,
krona mu je pisker star,
slabe volje ni nikdar.*

*Tam in tod in vsepovsod
se praznuje pustov god;
vse se drenja, dreza, suje,
poskakuje, vrat steguje,
vik in krik in pisk in vrisk
šviga naokrog kot blisk.*

*Ko pa sonce gre v zaton
in se vzdrami težki zvon,
v ples vsa vas se s pustom zgrne,
v krčmi pisker mu prevrne:
poje boben, gode bas,
vmes pa cvili gosli glas.*

Riše: Božo Kos

Tako se je na festivalu svoje mami-
ce javila k besedi tudi Maša.

»Tudi jaz bom govorila!« je rekla,
se dvignila in — kakor prej dedek —
vzela v roke svojo čašo z oranžado.

»Govori, le govori!« ji je spod-
budno zaklicalo že precej razigrano
omizje.

Maša se resno ozre po zbranih in
začne svoj prvi slavnostni govor.

»Čestitam k rojstnemu dnevu in že-
lim... želim...«

Pa ji zmanjka besed. Ali zaradi nav-
dušenih pogledov vseh štirih moških:
dedka, očka in obeh stricev? Ali zara-
di dobrohotnih nasmeškov vseh štirih
žensk: mamice, babice, stare mame in
tete? Ali zaradi tega, ker je nenadoma
okoli nje tako tiho in ker je mamica,
ki sedi na drugem koncu dolge mize,
tako strašno daleč? Toda za razmišlja-
nje ni časa, slavnostni govor je treba
nadaljevati in dokončati. In Maša ga
je tudi dokončala.

»... in da bi bila zmerom moja ljuba
mamica!« še reče, potem pa visoko
dvigne čašo in zakliče na ves glas: »Na
zdravje!«

»Na zdravje, na zdravje!« zaori z
vseh strani.

Klici ne veljajo samo slavljenki,
marveč tudi mali govornici.

In čaše zazvenijo.

Anton Ingolič

Ta čudežni svet narave

Pravijo, da ima zima svoj dom v
gorah, pač zato, ker traja tam snežna
odeja nekajkrat dlje kot v dolinah.
Januarja in februarja je snežni plašč
najdebelejši; tedaj razsajajo snežni vi-
harji. Trda prede živalim, ki se mo-
rajo v takšnih razmerah bojevati za
svoj obstoj.

Poglejmo, kako si pomaga ptič ru-
ševce, kadar ga zaloti hud metež. Po-
išče si zavetje pod kakšno vejo in se
preprosti pusti zamesti. Znano je, da
je pod snegom topleje kot na planem.
Kadar ga neurje zaloti na snežni pla-
njavi brez zavetja, si pomaga tako kot
Eskimi: skoplje si luknjo v sneg in v
njej ždi toliko časa, da mine najhujše
in se spet prikaže toplo sonce.

Stane Petrlin

skozi ameriško džunglo

19. Minilo je nekaj mesecev. V Blato se je vrnil mož, ki je preživel v Ameriki več kot dvajset let. Lojzek je pri večerji slišal očeta in mater, kako sta se pogovarjala o njem.

»Bil je eden najmočnejših fantov v vasi. Bil je močnejši od Franceta,« je povedal oče. »Pa ga zdaj poglej!«

Lojzek je napeto prisluhnul. Mama je zaskrbljeno odgovarjala očetu:

»Huda dežela je Amerika. Pravijo, da se je vrnil brez prebite pare. France ga bo moral rediti, dokler ne bo umrl.«

20. Da bi se kdo vrnil iz Amerike brez denarja, to Lojzku ni šlo v glavo. Premišljeval je, kdo bi lahko bil to. France je bil njihov sosed. Sklenil je, da bo takoj zjutraj šel na ogled.

Ko je naslednje jutro vstal, se je brž zapodil na dvorišče in začel oprezovati, kdaj se bodo odprla vrata sosedove hiše. In res je kmalu stopil iz hiše sključen starec s šopom časopisov v rokah. Počasi je naredil nekaj korakov do klopi, sedel nanjo in začel prebirati časopise. Lojzek ga je nekaj časa skrivaj opazoval, potem se je podal v vas.

21. Sošolec Tone se je motovilil pred domačo hišo.

»Ej, Tone,« ga je poklical Lojzek, »sosedovega Amerikanca sem videl. Pred hišo sedi in takle kup časopisov ima. Mati pravijo, da je bolan in da bo kmalu umrl.«

»Videl sem ga, ko je šel s postaje. V roki je imel samo majhen lesen kovček in nobene zlate verige. Pri nas doma so rekli, da z nobenim ne govori, v nobeno gostilno ni stopil.«

»Mogoče pa sploh ni bil v Ameriki,« je podvomil Lojzek. Tone je molčal. »Pridi, pokazal ti ga bom.«

22. Tone in Lojze sta se previdno bližala sosedovi hiši. Peter Molek je še vedno sedel na klopi. Časopise je odložil in se zastrmel predse. Fanta sta se potuhnila za vogal. Nenadoma se je Amerikanec zgrabil za prsi in začel presunljivo kašljati. V obraz mu je udarila kri, da je zaripnil, oči so mu skoraj stopile iz jamic. Lojzek in Tone sta ostrmela. Z grozo sta pogledala drug drugega.

»Kaj če umre,« je šepnil Lojzek. Kašljanje je trajalo kakih deset minut. Fanta se nista mogla premakniti. Strmela sta v Petra Molka, kot da bi čakala, da bo zdaj zdaj izdihnil.

23. Amerikanec je počasi nehal kašljati. Toda še dolgo potem se je z obema rokama tiščal za prsni koš in lovil sapo. Dečka sta, ne da bi spregovorila besedico, zdrvela po vasi.

»Se že duši, se že duši,« sta vpila in zganjala paglavce na kup.

»Takole je kašljaj,« je hitel pripovedovati Tone, se silil k kašljanju, si z eno roko tiščal nos, da ni mogel dihati, z drugo pa se prijemal za prsi. Da bi bilo bolj učinkovito, je telebnil na tla in se začel valjati po travi.

»Pojdimo gledat,« se je spomnil eden od gledalcev in že so hiteli proti Molkovi hiši.

24. Tako se je dogajalo prve tri, štiri tedne. Če je kdo izmed dečkov zaslišal Petra Molka kašljati, je takoj zagnal vik in krik, da je od vseh strani pridrvelo k Molkovi hiši kakih deset, dvanaest bosonogih fantičev, ki so z zanimanjem občudovali Petrovo hropenje in cviljenje. Čim dalj je trajalo, tem bolj zadovoljno so stali okrog njega in se drug drugemu nasmihali.

Lojzek ni bil nič boljši od drugih, dokler mu mati ni prepovedala zahajati v Petrovo bližino, kadar je kašljaj. Lojzek bi se mu rad približal in se pomenil z njim, vedno pa mu je zmanjkalo poguma.

25. Nekega dne pa je prvi spregovoril Peter Molek: »Sosedov si, ali ne?« ga je vprašal in se slabotno nasmehnil.

»Sosedov,« je pritrdil Lojzek. »Moj oče se vas spominjajo, ko ste odhajali v Ameriko.«

»Že dolgo, dolgo je tega.«

»Zakaj pa vedno tako kašljate?« Lojzek ni mogel več zadrževati svoje radovednosti.

Peter Molek je nekaj časa strmel v dečka, da se je ta že zbal. Potem je zamahnil z roko. »Amerika, Amerika...« je polglasno zamrmral.

26. Lojzek ga ni razumel.

»Koliko si star?« je vprašal Peter Molek.

»Kmalu jih bom enajst. Takrat bom šel v mesto v šolo,« se je pobahal pobič.

Peter Molek se je znova nasmehnil in rekel: »All right.«

»Jaz pa vem, kaj pomeni all right,« mu je vskočil v besedo Lojzek. Po ameriško pomeni to, da je dobro. In še nekaj znam. Sure Mike!«

Peter ga je dolgo gledal. Lojzku se je zdelo, da bi ga rad potrepljal, pa se boji, ker je bolan. Zato je še enkrat ponovil: »All right.«

27. Lojzku je njegova pohvala dobro dela. Stopil je bliže in si začel ogledovati knjige in časopise na klopi. Peter mu je povedal, da je knjige prinesel s seboj, časnike pa mu pošiljajo po pošti.

»Ali je kaj slik v njih?« je zanimalo Lojzka.

»Ne,« je rekel Peter, »počakaj, prinesel jih bom.« Stopil je v hišo in se vrnil s svežnjem fotografij. Lojzek je sedel k njemu na klop.

»To, vidiš,« je začel razlagati Peter, »je premogovno mesto v Pensilvaniji, imenuje se Forest City. Sedem let sem delal v tamkajšnjem rudniku.«

28. Potem mu je pokazal drugo sliko. »Jeklarna v Pensilvaniji. Tudi tu sem delal nekaj časa. Večinoma pa sem delal po rudnikih. Delal sem od enega do drugega konca te dežele, ne samo v Pensilvaniji, ampak tudi v Ohiju, West Virginiji, Illinoisu, Montani, Nevadi, to so kraji, za katere še nisi slišal...«

»O Pasloveniji sem že slišal, pa o Ohaju tudi in o...« je hitel naštevati Lojzek. Peter se je blede nasmehnil. Rad je imel tega fantiča. Lojzek je to čutil in to ga je osrečevalo.

Peter je iz kupa fotografij potegnil podobo velikega mesta.

29. »To je New York. Ali vidiš te stavbe? Nekatere so višje kot najvišji zvonik na Kranjskem.«

»Slišal sem že o stavbah v Novem Yorku.«

»Vsako leto postavljajo višje. Skyscrapers jim pravijo. Ali veš, kaj to pomeni?«

»Ne, ne vem.«

»Po slovensko bi jim lahko rekli nebotačniki. Ko gledaš tako stavbo, se ti zdi, da se dotika neba, tako visoka je.«

30. Lojzek ga je zavzeto poslušal. Še nikoli ni slišal kaj tako zanimivega, še v šoli ne. Tudi od drugih Amerikancev ni slišal česa podobnega. Bahali so se z dolarji, žvenketali z zlatimi verižicami in pripovedovali, kolikokrat na teden so jedli meso. Peter Molek je bil drugačen. Lojzek še sam ni vedel, kdaj je bruhalo iz njega: »Nekoč pojdem tudi jaz v Ameriko.«

Peter Molek ga je pogledal in se zdrznil. Že je hotel nekaj reči, ko ga je popadel hud krč. Začel je kašljati in hropsti. Ko se mu je kašelj umiril, je zamolklo rekel: »To mi je dala Amerika.«

skozi ameriško džunglo

31. Odkar mu je zaupal svojo veliko željo, se je Lojzek še bolj navezal na Petra. Slutil je, da mu lahko Peter Molek razkrije bolj kot drugi skrivnostno deželo, ki ga tako privlači.

Nekega dne, ko je Peter na klopici bral knjigo, ga je Lojzek vprašal, kaj pomeni njen naslov.

»The Jungle,« je odgovoril Peter. »Po slovensko bi lahko rekli džungla.

Lojzek ni vedel, kaj pomeni džungla. Začuden je pogledal Petra, obenem pa se je v njegovih očeh naselilo občudujoče pričakovanje.

32., 33. »Džungla,« je začel razlagati Peter, »je divjina, ogromen gozd, v katerem se rastlinje prepleta in poganja križem kražem. Če hočeš priti v tak gozd, si moraš izsekati stezo. V njem mrgoli divjih zveri, ogromnih kač, strašnih pajkov... To je prava džungla. Toda ta knjiga ne govori o pravi džungli, ampak o Ameriki, ki jo primerja z džunglo. To je zgodba o ljudeh, ki so kakor jaz in tisoče drugih prišli v Ameriko in se v njej izgubili, kot bi izginili v džungli. Ali me razumeš?»

Lojzek je prikimal, čeprav ni mogel doumeti Petrovih besed.

»Amerika me je pogoltnila,« je na-

daljeval Peter, »ni me pa prebavila.« Nasmejal se je kakor sam vase, toda ta smeh je bil hladen, brez veselosti. »Amerika pogoltne mnogo ljudi. Moč in zdravje jim iztisne, do zadnje kaplje. Predolgo sem bil tam. Pretrdo sem delal. Vidiš ta poslopja v New Yorku? Zidali so jih naši ljudje. In ta dim, ki se dviga iz tovarn... premog smo kopali mi, iz Galicije, z Balkana in iz Češke.«

Lojzek je vpil vsako njegovo besedo in si jo skušal vtisniti v spomin.

»Dolgo nisem mogel razumeti Amerike. Tedaj sem začel brati in sem razumel...«

34., 35., 36. Lojzek je tisto pomlad in vse dolgo poletje posedal s Petrom Molkom na klopici pred sosedovo hišo. Med nadušljivimi krči mu je govoril o Ameriki, mu pripovedoval o nesrečah v rudnikih in železarnah. Govoril je o kapitalistih, ki izžemajo delavce.

»Nekoč sem bral v časniku o magnatu, ki si je zvijal cigarete iz stodolar-skih bankovcev, videl sem fotografijo bogataša, ki si je v zobe dal vdlati diamante. V Ameriki lahko vidiš ogromno bogastvo in neizmerno revščino. Ljudje v predmestjih živijo v barakah iz pločevine in lepenke, zavijajo se v cunje in jedo odpadke.«

»Za nekatere pa Amerika ni slab kraj,« je razpredal svoje misli Peter. »Nekateri tujci so obogateli, vendar je število tistih, ki so propadli, veliko večje.«

»Zakaj pa sili vedno več ljudi v Ameriko, če je tako kot pravite,« je pripomnil Lojzek. »V časniku je pisalo, da se jih je letos izselilo v Združene države štiri tisoč več kot lani.«

»Seveda, vsak je prepričan, da bo on ugnal Ameriko in ne ona njega. Vsak vidi samo tiste, ki žvenketajo z denarjem, neče videti tistih, ki se vračajo domov umirat, ki prihajajo praznih rok, kot jaz. Nočejo se zavedati, da je Amerika bolj potrebna njihovih rok, kot oni njenih dolarjev. Veš, kako pravijo Američani priseljencem? Gnoj! Vsi ti s svojim potom in s svojo krvjo gnojijo korenine ameriškega bogastva in veličine. Življenje v Ameriki je naporno, mrzlično plezanje, za tistega, ki omahne, ni več rešitve.«

V Lojzkovi domišljiji so ob Petrovem pripovedovanju bledele podobe Indijancev, kavbojev in iskalcev zlata, porajala se je nova podoba Amerike, ki pa ni bila zanj nič manj privlačna.

Spektakel

Kar cel šop vprašanj je prišel o na videz drobnih stvareh, v resnici pa za jezik tako pomembnih, da se brez zanesljivega odgovora nanje človek lahko počuti pri-krajsanega, včasih pa ga celo obhaja kompleks manjvrednosti.

Gre namreč za vprašanja, kakor je tole:

»Nemška beseda ‚Spektakel‘, ki jo Tomšičev Nemško-slovenski slovar prevaja s ‚hrušč‘, je ena zadeva, toda: Mejdunaj, to ti je bil spektakel‘ je pa druga. Imajo današnji ‚najstniki‘ po Ljubljani (pa tudi starejši tam in drugod) morda kakšno novo ‚slang‘ besedo za isti pojem?«

V tem vprašanju se skriva precej zelo važnih stvari. Naštejmo vsaj tri:

1. Kaj pravzaprav pomeni beseda *spektakel*?
2. Kako je z našimi jezikovnimi priročniki?
3. Kako je z našim vsakdanjim jezikom?

Beseda *spektakel* ni samo nemška, temveč mednarodna. Angleži jo poznajo v obliki *spectacle*, Francozi v zapisno isti (*spectacle*), vendar izgovorno malo drugačni obliki, Spanci imajo *spectaculo*, Portugalski *espetaculo*, Italijani *spettacolo*, Poljaki *spektakl*, Rusi *spektakl*, Srbi *spektakel*...

Ze v latinščini so besedo poznali pravzaprav v dveh oblikah, namreč knjižni (*spectaculum* in skrajšani (*spectaculum*), ta dvojnost pa se drži besede *spektakel* tudi v večini modernih jezikov, ponekod samo v zapisni ali izgovorni obliki, po-nekod samo v pomenski, ponekod pa v obeh pogledih, v zapisnem in v pomenskem, kakor bo razvidno iz nadaljevanja.

Oglejmo si najprej nekaj pomenske dvojnosti v nemščini, ker je naš dopisnik v svojem vprašanju omenil nemško obliko in mu je potemtakem najbližja.

Nemški slovarji navajajo besedo v dveh pomenih — 1. *igra, predstava*, 2. *trušč, razgrajanje* — in omenjajo, da je bila beseda sprejeta v šestnajstem stoletju pred-vsem v prvem pomenu, ker pa je bila v tistem času (in dostikrat še danes) gledališče vzdigovalo precej prahu in za nekatere pomenilo vir pohujšanja in spotike, skratka vznemirjenja, svete jeze in razburjenja, se je v študentovski govorici beseda *spektakel* razvila v precej drugem pomenu, povzetem po stranskem ali drugotnem vplivu gledališča in iger, se pravi po bučnih, hrupnih, kričeče obarvanih predstavah in včasih že kar cirkuških in cirkusantskih nastopih. S tega vidika je razumljivo, da se je pozneje v nemščini razvil tudi glagol (*spektakeln*), ki pomeni *vzdigovati prah, zbujaati pozornost, povzročati škandale*. To pa je hkrati tudi ne samo nemški, tem-več že prej omenjeni mednarodni sodobni pomen besede *spektakel*, pisane in govor-jene pri nas *špektakel*, na primer že v dopisu omenjeni: »Mejdunaj, to ti je bil špektakel.«

V tem stavku se v besedi *špektakel* skriva lahko vse tisto, kar smo ravnokar na-vedli pri nemški besedi *spektakeln*, opisno pa bi izraz lahko dopolnjevali še z do-datnimi, približno istimi, včasih ustreznimi, včasih malo drugačnimi pomeni: To ti je bil cirkus, kakšen halo je bil, tak *direndaj, vik in krik, hrušč in trušč, veliko hrupa, bučna predstava, škandal in kraval, senzacija*...

V današnjem času je zelo pogost tudi izraz *spektakularen*, in sicer v zvezi: »Bila je spektakularna predstava«, v pomenu: *enkratna, veličastna, z zunanjim bliščem in pompom, pompozna, na učinek preračunana, senzacionalna*...

Tako sta se nam beseda *spektakel* in njena raba tudi za slovenščino že veliko bolj približali, zato lahko v odgovor dopisniku na kratko povzamemo:

1. Beseda je pri nas v rabi v dveh zapisih: *spektakel* in *špektakel*.
2. Beseda *spektakel* je v rabi bolj redko, večinoma v knjižno, časnikarsko, stro-kovno obarvanih besedilih v pomenu: *gledališka ali filmska predstava* z velikim zunanjim bleskom, od tod že prej omenjena spektakularna predstava.
3. Beseda *špektakel* se nanaša lahko na a) gledališče in film in pomeni *manj vredno, samo zunanje hrupno in bučno, kričečo in celo šmirantsko predstavo*, ki jo že samo s tem izrazom ocenimo za slabo, b) v vsakdanjem življenju se pa izraz *špektakel* nanaša na hrupne prizore, zdrahe, tudi spore, bučne prepire in hrupne zabave, *kraval, rabuke* in v najnovejšem času *show*.

S tem pa seveda še ni odgovorjeno na drugi dve vprašanji, ki smo si jih v začetku zastavili. O tem se bomo pogovorili prihodnjik,

Dr. VIKTOR VOLČJAK: BOLNIŠ-NICA FRANJA, Mestni muzej Idrija. V drobni knjižici o znani partizanski bolnišnici Franji, ki jo je spisal partizan-ski zdravnik in graditelj bolnišnice, je precej zanimivih poglavij, dodan pa je še poseben list z opisom Mestnega mu-zeja Idrija z depandansami in Partizan-ske tiskarne Slovenije. Nekatere črno-be-le fotografije, ki dopolnjujejo besedilo, so originalni medvojni posnetki, druge so fotodokumentacija iz avgusta 1945, barvne fotografije pa prikazujejo današ-nje stanje bolnišnice.

Knjižica je izšla v slovenščini v 18.000 izvodih, pripravljajo pa prevode v srbo-hrvaščino, italijanščino in angleščino.

KURIRČKOVA TORBICA, Založba Borec, Ljubljana. Gre za najmlajšo in najmanjšo založbino zbirko namenjeno najmlajšim, tako predšolskim otrokom kot šolarjem začetnih razredov. Štiri drobne, a izredno prikupne knjižice so to: Karel Grabeljšek je spisal prirčno povestico o najmlajšem kurirju, Neža Mauer je prispevala zbirko dvanajstih otroških pesmi pod skupnim naslovom Kostanjev škratek, Ferdo Godina objav-lja zabavno zgodnico iz polžjega življe-nja, seveda gre za prekmurske polže z naslovom Polži podrejo oreh, Pavle Gre-gorec pa je zastavil mlademu slovenske-mu rodu kar precej ugank z naslovom Uganke za Andreja.

Miniature Kurirčkove slikanice, ki so izredno prikupno in kakovostno branje za mlade Slovence, so ilustrirali najbolj-ši slovenski ilustratorji Marjanca Jemec-Božič, Ančka Gošnik-Godec, Jelka Reichman in Marjan Manček, urednik pa je bil Janez Kajzer.

JANEZ VIDMAJER: ZELIŠČA, ČA-JI IN KOZMETIKA, Cankarjeva založ-ba, Ljubljana. Ta knjiga je med podob-nimi precejšen posebnost. Predvsem je nastala iz častitljive narodne in družin-ske tradicije, vendar pa združuje tradi-cijo z nekaterimi najnovejšimi pogledi, dodano pa je celo poglavje o kitajskem zdravljenju. Posebna odlika knjige je tu-di v njeni samokritičnosti, ko ugotavlja meje možnosti in učinkovitosti takšnega zdravljenja. Vendar pa je znotraj teh me-ja ogromno prostora za domače naravno zdravljenje, ki lahko medicinsko znanost razbremenijo za učinkovitejše delo tam, kjer čaji in podobni načini zdravljenja ne zaležejo več.

mislimo na glas

Košček kruha

Ne vem, ali je bilo to večeraj, ali predvečerajšnjem. Dan je bil pust, zgodnjezimski, siv,

ves zastrt z mrakotno meglo in pršečim dežjem. Mati s fantičkom je šla po pločniku pred menoj. Fantiček se je sitno cmeril in se nekaj pritoževal, mati je tolažila. Nenadoma je mali zakričal, zacepetal z nogami in nekaj odvrget. Stekel je. Mati je pohitela za njim. Sredi blatnega pločnika pa je obležal kos belega kruha.

Ljudje so hiteli mimo nebrizno, mladi, starejši. Nešteto nog, tako različnih. Obstala sem vsa v strahu: katera

od teh nog bo pohodila ta lepi beli kruhek? Noge so hitele... In glej — nekdo se je le ustavil. Koščena, rahlo tresoča roka je segla po kruhku. »Ne, ne bodo te pohodili, ljubi kruhek. Umazan si, dal te bom ptičkom, hvaležni bodo.«

Star mož, ki je držal v roki blaten košček kruha, se je ozrl vame in pokimal. »Ja, če ima človek dve vojski za seboj pa taborišča in ječe, ne more pustiti, da bi ljudje hodili po kruhu. Ne, tisto pa ne...«

In šel je dalje s trudnim korakom in pred njim, za njim in ob njem je hitelo sem in tja nešteto nog, on pa je mimo njih nesel tisti blatni košček kruha, ki ga je pobral s pločnika.

Vso noč brez spanca sem mislila na tisti košček kruha in na tistega moža iz množice neštehtih.

Mislila sem na vse tisto, kar je bilo kdaj izrečenega ali napisanega o vsakdanjem kruhu. Pa na vse tisto hudo, ki so ga bili deležni premnogi

domače viže

Kar dveh srebrnih jubilejev smo bdele priče konec lanskega leta, dveh jubilejnih koncertov in dveh prijaznih gest naših muzikantov. Ansambel VESELI PLANŠARJI, ki ga vodi neumorni Franček Povše, je priredil jubilejno slavo ob 25-letnici nastopanja v dvorani komunalnega centra v Domžalah in izkupiček prireditve namenil v sklad naše alpske reprezentance v smučanju. Neposredno po vrnitvi z uspešne turneje po Zahodni Evropi so praznovali še STIR-

JE KOVAČI. V Slovenj Gradcu (kje pa?), v tamkajšnji športni dvorani, čisti dohodek svojega jubilejnega koncerta pa prispevali v sklad za izgradnjo otroškega oddelka slovenjegraške bolnišnice. Humana in posnemanja vredna gesta, ni kaj!

Med ansambli, ki sta jim Kanada in ZDA postali takorekoč »drugi dom«, se je med našimi rojaki najbolj udomačil ansambel OTTAVIA BRAJKA iz Izole. Brajkovi godci so konec lanskega leta odrinili že na četrto kanadsko-ameriško turnejo. Pot jih je vodila v Toronto, v St. Catherines, v Hamilton, pa v Montreal, Ottawa, Edmonton, Winnipeg, Vancouver, Kelowno, v Cleveland z okolico in bržkone še kam. S to turnejo je priljubljena skupina uspešno zakorakala v svoje drugo desetletje, za katero ima »v

ognju« še nekaj vročih želez. Med drugim tudi gostovanje po Avstraliji, kamor jih naši rojaki že lep čas vabijo. No, v desetih letih bo nemara dovolj priložnosti za uresničitev tudi tega načrta...

Ansambel bratov AVSENIK je bil na Silvestrovo osrednja vaba noveletnega sporeda ljubljanske televizije. Nekajkrat obljubljeni novi album s 24 skladbami Slavka in Vilka do konca lanskega leta ni »ugledal luč sveta« in po vsej verjetnosti bodo vrli godci z njim še malo počakali. Bržkone iz »taktično-tehničnih« razlogov do pomladi in ga izdali ob sljavo, ko jim bo gramofonska družba TELDEC v Essnu podelila pet novih zlatih plošč za uspešno žetev v minulemu letu. S temi vred bo v vitrini ansambla tako že 33 zlatih odličij, h katerim se do 30-letnice ansambla (v aprilu 1983) utegne primakniti še kakšno. Opozoriti velja, da bo v letošnjem letu končno izšla prva velika plošča z angleškimi besedili in da z njo ansambel naskakuje angleško govoreče tržišče v ZDA in Kanadi.

Lista ansamblov, ki bodo v letošnjem letu gostovali po Združenih državah Amerike in po Kanadi, v januarju še ni dokončna. Kot smo vajeni jo vižarji oblikujejo po ponudbah in vabilih, ki prihajajo sproti. Vseeno pa je menda že dogovorjeno gostovanje nove zasedbe SLOVENSKEGA OKTETA ter zabavno-glasbene skupine z NEW SWING QUARTETOM in OTOM PESTNERJEM, ki so bila na listi že lani. No, potrpiamo in videli bomo...

filatelija

15. oktobra lani je dala Skupnost jugoslovanskih PTT v promet provizorij, za katerega je uporabila frankovno znamko za 75 par črno vijoličaste barve z motivom z Reke, izdano 24. novembra 1976. Prejšnjo oznako vrednosti 0,75 so razvrednotili z dvema črtama, pod njima pa natisnili novo oznako vrednosti 5,00 (din).

V tednu od 20. do 26. oktobra je bila v rabi obvezna doplačilna znamka »Olimpijski teden« za 50 par. Znamko

vaš kotiček

Konfortno, trisobno stanovanje v izmeri 63 m², opremljeno, v Ljubljani, Scopoljeva 7, takoj prodam. Vseljivo je lahko takoj ali po dogovoru. Gorše Jože, Scopoljeva 7, Ljubljana

V Šempetru v Savinjski dolini je na prodaj hiša z lokalom. Skupno je 12 prostorov in 6 arov zemlje. Hiša stoji ob cesti I. reda. Cena po dogovoru. Škoberne Mirko, Dobrteša vas 89, 63311 Šempeter v S. d.

V tristanovanjski hiši na Bledu prodavam v prvem nadstropju trisobno stanovanje, ki ima dve veliki terasi in balkon. Prek ene terase je direkten prehod na vrt. Za podrobne informacije pišite na naslov: Janša Jože, 62000 Maribor, Gospodarska 24, Jugoslavija

Rad bi se dopisoval z našimi izseljenci v Novi Zelandiji. Poleg slovenščine in hrvaščine obvladam tudi angleščino in nemščino. Franc Srnovršnik, 66000 Koper, Kvedrova 2, Jugoslavija

zaradi koščka vsakdanjega kruha. In mislila sem na naše ljudi na tujem kolikokrat so zapisali v svojih pismih polnih prebridkih spominov, da so morali z doma s »trebuhom za kruhom«.

In spomnila sem se koščka oguljene beležnice, ki mi jo je nekoč pokazala znanca. Ta revni oguljeni košček beležnice, ki je imela komaj nekaj strani je bil za njo zelo dragocen. Bil je edini in zadnji spomin na moža, ki se ni vrnil iz koncentracijskega ta-

borišča. Le to beležnico ji je prinesel njegov sotrpin. Napol zabrisane, s slabim svinčnikom napisane besede, so pripovedovale: »Delo v kamnolomu je težko in mi vsi tako obnemogli. Vse noči sanjam o kruhu. Črnem, belem, žemljicah. Kar čutim jih v ustih, a ko se zbudim, je prava groza. Kako dober je bil tisti, ki si ga ti spekla, Erna. Naučila te je moja mati, vem. Malo janeža daj notri, da bo boljši okus, tako ti je rekla. Kruh z janežem, to je bila po-

sebnost moje mame. In če je bil kruh star, smo ga zavrgli za živali. Oh, če zdaj pomislim na ves tisti zavrženi kruh. Tu krademo repne olupke iz smetnjakov in ko jih žvečimo mislimo na kruh. Oh, če bom dočakal konec vojne, kako se bom najedel...«

In se je zares. Ko so prišli ameriški osvoboditelji s konzervami se je siromak tako najedel, da je umrl. Pa ni bil edini.

Danes imamo črn in bel kruh, maslen, mlečen, ržen,

ajdov in kdove kakšen še. In takšni mamini fantički ga mečejo po tleh in mi sami ga mečemo v smetnjake.

Zakaj?

Zato, ker smo pozabili na vse tisto, kar je bilo? Ali zato, ker imamo kruha preveč in smo se preobjedli?

Kaj pravite?

Ina

s sliko olimpijske zastave preko globusa je natisnila »VEB Wertpapierdruckerei« v Leipzigu, DR Nemčija, v večbarvnem ofsetnem tisku v polah po 50 kosov.

V počastitev III. konferen- ce o evropski varnosti in so- delovanju (KEVS) v Madridu, Španija, je Skupnost JPTT iz- dala 11. novembra dve pri- ložnostni znamki za 4,90 in 13 dinarjev. Motiv na znam- kah kaže del Madrida v stiliziranem golobu. Osnutek je naredil Andreja Milenko- vič, akad. slikar iz Beograda. Znamke je natisnil Zavod za izdelavo bankovcev v Beogra- du v kombinaciji ofsetnega in linijskega globokega tiska po gravuri Dušana Matića. Prodajne pole obsegajo po 9 znamk.

Po vzorcu poštne uprave OZN je Skupnost JPTT v počastitev dneva republike izda-

la 28. novembra sedem več- barvnih znamk po 2,50 din s slikami zastave Socialistične federativne republike Jugosla- vije in socialističnih republik. Osnutke za znamke je nare- dil Andreja Milenković, akad. slikar iz Beograda. Znamke je natisnil Zavod za izdelavo bankovcev v Beogradu v več- barvnem ofsetnem tisku. Kom- pletna izdaja je natisnjena v dveh polah po 16 znamk. Vsaka pola obsega 4 četvorčke in sicer so v prvi poli po 4 znam- ke z zastavami socialističnih republik Bosne in Hercegovine, Črne gore in Hrvaške, v drugi poli pa Makedonije, Slovenije in Srbije. Na obeh polah je še četvorček z zasta- vo SFRJ.

Ob obeh priložnostnih iz- dajah je kot običajno izdala Jugomarka ovitke prvega dne, ki so stali po 2,50 din brez znamk.

slovenski lonec

Slepa žonta

Liter kislega in liter slad- kega mleka zmešamo, doda- mo 2 dcl smetane, dobro pre- mešamo in zavremo. Naredi- mo podmet iz 5 dkg moke in nekaj žlic mrzle vode in ga med mešanjem zakuhamo v mleko. Ko dobro prevre, polijemo žonto po ajdovih ali koruznih žgancih v skledi. Če smo žgance razdelili na por- cij, polijemo z žonto vsako porcijo posebej.

Ajdovi krapci s skuto

Liter ajdove moke v skledi poparimo z litrom osoljenega kropa in dobro premešamo s kuhalnico. Ko se testo malo ohladi, ga zvrnemo na pomo- kano desko in dobro pogne- temo s pšenično moko. Zatem ga razvaljamo za prst debelo in zrežemo na kvadrate. Na- dev pripravimo iz pol kg sku- te, 2 jaje in kozarca kisle smetane. Malo solimo, dobro premešamo in po potrebi zgo- stimo nadev z drobtinami. Na vsako krpo testa damo žličko nadeva, krpo preganemo in stisnemo ob robovih. Krape kuhamo v slanim kropu de- set minut. Kuhane previdno poberemo v skledo in zabeli- mo z ocvirki.

Svinina s hrenom

Kos svežega svinjskega me- sa od vratu zrežemo na večje kose in damo v kozico. Do- damo rdeč korenček, nekaj koscev čebule, strok česna, košček limonine lupine, nekaj zrn celega popra in solimo. Prilijemo žlico kisa in toliko

vode, da je-meso pokrito. Ko- zico pokrijemo in jed kuha- mo, da se meso zmehča. Ku- hano stresemo z juho vred v skledo in potresemo po vrhu nastrgan hren.

Svinjska pečenka s smetano

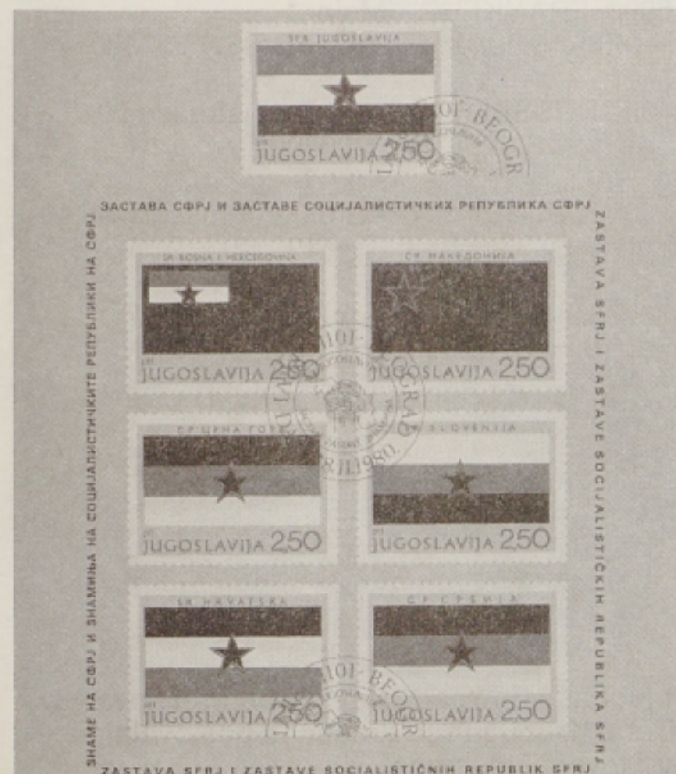
1 kg svinjskega mesa (steg- no, pleče ali bržola) posolimo, potresemo s kumino in damo v kozico. Prilijemo žlico kisa in dve žlici vode in zatem pol žlice masti. Kozico damo v srednje vročo pečico, da se meso počasi rumenkasto za- peče. Nato mast odlijemo in pečenki dodamo 4 žlice do- bre kisle smetane in postavimo v pečico nazaj, da se še malo popeče.

Piščančja jetra z jajcem

30 dkg piščančjih jeter zre- žemo na listke. V kozici raz- grejemo žlico masti ali olja, dodamo nekaj koscev čebule in ko zarumeni, zrezana jet- ra. Nekaj minut jetra praži- mo, nato pa dodamo dve raz- tepeni jajci, ščepec popra in so- li, premešamo, popražimo in z jedjo postrežemo.

Pečen priželjc

40 dkg priželjca kuhamo deset minut v vreli vodi. Nato ga prelijemo z mrzlo vodo, mu odstranimo kožico in ga zrežemo na rezine. Vsako re- zino posolimo in malo popra- mo, nato jo povaljamo v mo- ki in hitro spečemo v vrelem olju. Pečen priželjc potrese- mo s sesekljanim zelenim pe- teršiljem in pokapamo z li- moninim sokom.

belinka

tovarna kemičnih izdelkov, n. o. sol. o.
61001 LJUBLJANA

poštni predal 5/1
telefon n. c. 061 314 177
telex 31260 yu bel
telegram Belinka Ljubljana
žel. postaja Ljubljana-Moste

PROIZVODNI PROGRAM TOZD BELLES b. o.

SADOLIN PX 65 S sredstvo za zaščito in oplemenitenje lesa
TOP COAT tonirani sredstvo za končni ali vzdrževalni premaz (v mešanici s Sadolinom)
BELLES IMPREGNACIJSKI GRUND 13.61 za zaščito stavbnega pohištva
BELLES IMPREGNATOR 04.60 sredstvo za repasivno zaščito že napadenega lesa
BELINKA EPAL, oddelilno sredstvo za kovinske opaže in opaže iz trdega lesa
BELINKA BOMAL, oddelilno sredstvo za opaže iz mehkega lesa
SUPER BLESK tekoče loščilo za naravne in umetne kamnite površine
LUBROSTAR, mazalna tekočina za pnevmatske stroje
CEPLATTYN KG 10, mazilo za odprte pogonske zobnike

REDNE ODDAJE RADIA LJUBLJANA ZA SLOVENCE NA TUJEM

- Oddaja »Za slovenske izseljence« — na sporedu vsako soboto od 21.30 do 23.00 na srednjem valu 326,8 metra ali 918 kiloherzov.

- Oddaja »Besede in zvozi iz logov domačih« — na sporedu vsak petek od 22.30 do 23.00 na srednjem valu 326,8 metra ali 918 kiloherzov.

- Kratka informativna rubrika »Dobro jutro, dragi rojaki na tujem« — na sporedu vsak dan razen nedelje po poročilih ob šesti uri zjutraj na prvem programu radia Ljubljana.

- Kratka informativna rubrika »Našim rojakom po svetu« — na sporedu vsak delavnik po poročilih ob 22. uri na prvem programu.

- Oddaja Mladi mostovi — namenjena otrokom na tujem. Na sporedu vsako soboto ob 19.35 na srednjem valu 326,8 m ali 918 kiloherzov.

- Naše poslušalce na tujem tudi obveščamo, da lahko prek kratkovalovne postaje Radia Jugoslavije dvakrat na teden spremljajo oddaje v slovenščini, ki jih oddaja ta radijska postaja. Vsak ponedeljek prenaša Radio Jugoslavija oddajo Radia Ljubljana in sicer večerna poročila ob 22. uri. Vsako soboto pa prek kratkovalovnih oddajnikov Radia Jugoslavija lahko poslušate daljšo, govorno glasbeno oddajo, ki jo prav tako pripravljajo v Radu Ljubljana. Oddaja je na sporedu vsako soboto od 10. do 11. ure po jugoslovanskem času. Obe oddaji Radia Ljubljane lahko slišijo rojaki v Zahodni Evropi, Severni in Južni Ameriki ter Avstraliji.

In še valovne dolžine: kratki valovi: 41,43 metra, 31,18 metra in 25,56 metra ali 7240 kiloherzov, 9620 kiloherzov in 11735 kiloherzov.

INEX | adria aviopromet | Ljubljana

ZAČASNO ZAPOSLENI V NEMČIJI IN SORODNIKI DOMA

Poslužite se rednih tedenskih letov, ki so namenjeni samo vam in vašim sorodnikom doma. Leti so do 50% cenejši od rednih linij. Letimo na progah:

Düsseldorf		Düsseldorf
Frankfurt	Zagreb	Frankfurt
Hamburg	Split	Hamburg
Hannover	Beograd	Hannover
Stuttgart		Stuttgart

Prodaja kart in informacije: **ZR Nemčija, GRIMEX**

6 Frankfurt/Main 1 • Postfach 16120
Wilhelm-Leuschner-Strasse 25
Telefon (061) 25731

s filialami:

AIR-BUS REISEN

6000 FRANKFURT/Main 1
— Münchener Str. 42 — Tel. (061) 2573201

4000 DÜSSELDORF 1 — Steinstrasse 20
Tel. (0211) 329878 + 326309

2000 HAMBURG 1 — Glockengiesserwall 19
Tel. (040) 331610 + 331619

3000 HANNOVER — Andreaestrasse 7
Tel. (051) 327314 + 387315

Ljubljana: Inex adria aviopromet, Titova 48,
Tel. 313-366 in vse turistične poslovalnice
v Sloveniji in Jugoslaviji

Vabljiva Dolenjska

**Zdraviliški bazen
v Dolenjskih toplicah**

Na prijeten oddih med zelene vinorodne griče, pod okrilje košatih bukovih in smrekovih gozdov, v doline s favno in floro bogatih rek in potokov ali na rekreacijo ob zdravilnih termalnih vreclih vabi ta prelepa dolenjska pokrajina.

Na jugovzhodu Slovenije se razprostira; slikovita je in posejana z ljubkimi vasicami, vinogradi in cerkvicami. Po njej tečejo zelo ugodne turistične poti med severno in srednjo Evropo na Jadran in z zahoda na Balkanski polotok pa na Bližnji vzhod.

Središče Dolenjske je Novo mesto, nekdanje zelo utrjeno mesto na polotoku zelene Krke, ki se je v zadnjih desetletjih gospodarsko in kulturno močno razvilo. Mnogo kulturnozgodovinskih spomenikov je v njem, med njimi tudi znameniti brončeni oklep ilirskega kneza, v oltarju kapiteljske cerkve Tintoretova podoba sv. Miklavža, gimnazija je stara že 230 let...

V bližnji okolici Novega mesta so lepi sprehodi v Ragov log, Portoval in Marof, do 20 kilometrov razdalje pa vam bodo dostopni čudovito lepi zeleni Gorjanci s Trdinovim vrhom in Gospodično, kartuzija Pleterje, ki je samostan s častitljivo tradicijo in svojevrstnim načinom življenja, Kostanjevica z nekdanjim samostanom, v katerem je danes galerija z bogato likovno zbirko in ob njem na prostem stalna razstava, Forma viva, skulptur iz lesa.

Med najlepšimi in najbogatejšimi vodami Dolenjske sta nedvomno reki Krka in Kolpa. Primerni sta za kopanje, čolnarjenje in ribolov. V njihju se vam bodo na trnek ujeli lipani, sulci, kleni, linji, somi, ščuke, postrvi... Ugodne pa so tukaj tudi možnosti za lov na visoko in nizko divjad, predvsem na pobočjih Gorjancev in v prostranih gozdovih Kočevskega Roga, še posebno na srne, jelene, divje prašiče in celo medvede.

Dolenjska privablja v svoje okrilje tudi vse tiste turiste, ki se žele odpočiti v mirni naravi in nepokvarjenem zraku. Za ljubitelje izletov je pripravljena in markirana Trdinova pešpot, ki popelje sprostitev željnega popotnika v najintimnejše koticke še nedotaknjene narave.

Še na zdraviliški turizem na Dolenjskem je prav opozoriti. Tu so znamenite **DOLENJSKE TOPLICE**, eno najbolj slikovitih naravnih zdravilišč v Sloveniji. Obiskovalcem zagotavljajo prijazen sprejem, prijetno bivanje in ustrezno strokovno nego. Če trpite na revmatičnih obolenjih ali na poškodbah po operacijah, če vas mučijo ginekološke bolezni ali imate težave s hormonskimi motnjami, potem so Dolenjske toplice vaša možnost in upanje za povrnitev zdravja. Zaupajte tukajšnjim terapevtskim postopkom, termalnim kopelim, masažam, obsevanju, telovadbi... Strokovna služba, ki bdi nad počutjem bolnikov, se pri svojem delu opira na dolgoletne zdraviliške izkušnje kot tudi na sodelovanje s specialističnimi oddelki Kliničnega centra v Ljubljani in novomeške bolnišnice.

Zdravilišče **ŠMARJESKE TOPLICE**, ki leže v zaprti dolini 12 kilometrov od Novega mesta in 5 kilometrov od Otočca, pa so znane zavoljo termalnih vreclcev, ki jih v zdravilne namene izkoriščajo že okrog 180 let. Voda doseže toploto 32 Celzijevih stopinj in je izredno uspešna za rehabilitacijo bolezni ožilja, srca in živcev. Prav pa je omeniti še izredno uspešno gostinstvo na področju občine Novo mesto. V samem Novem mestu sta priznana hotela Kandija in Metropol, mnogo gostov pa prihaja dnevno iz številnih krajev Slovenije in iz Zagreba v znani priznani restavraciji Pri vodnjaku in Breg. Seveda pa je posebno doživetje obiskati Otočec: tamkajšnji hotel Grand Otočec, ki slovi po stilsko opremljenih sobah in kuhinji, hotel Garni Otočec, ki ima tudi zaprt kopalni bazen pa tukajšnjo restavracijo z 240 sedeži, veliko teraso s pogledom na grad in Gorjance in pogostimi zabavnimi in plesnimi prireditvami. V neposredni bližini hotelskih objektov pa je kamping Otočec, v katerem je prostor za 40 šotorov, in ki leži na idiličnem obrežju vedno zelene Krke.

KOVINOTEHNA

**VELEPRODAJA
ZUNANJA
TRGOVINA
MALOPRODAJA
INŽENIRING**

rodna
gruda
slovenija

english section

RODNA GRUDA, Magazine
for Slovenes Abroad, Cankarjeva
1/II, 61001 Ljubljana, Slovenija-
Yugoslavia Tel. 061/23 102

Published by Slovenska
izseljenska matica, Ljubljana
Editors: Jože Prešeren
(Editor-in-Chief)
and Jagoda Vigele.

English translations: Milena
Milojević-Sheppard, M. A.

RODNA GRUDA is published
monthly. Numbers 8 and 9 are
published together as a
double issue.

Yearly subscription for overseas
countries is 8.— U. S., 10.—
Canadian or 7.— Australian
dollars. Payment can be made
direct to our Account. No.
50100-620-010-32002-2818/5 at
Ljubljanska banka, or by
international money order, or
by check — payable to
»Slovenska izseljenska matica«
— in a registered letter.

Slovene is no More Difficult than any Other Language

An Interview With Dr. Jože
Toporišč

Dr. Jože Toporišč is Professor of the Slovene Language at the Faculty of Philosophy of Ljubljana University. He has written numerous articles and scientific treatises about the language, and has published several books, of which let us just mention his book "Slovenski knjižni jezik" ("The Slovene Literary Language") in four volumes and his scientific Grammar, published in 1976. This all goes to show that Professor Toporišč is the leading modern linguist and all-round researcher of the modern Slovene language in Slovenia. In 1969 Slovenska izseljenska matica published his book "Zakaj ne po slovensko?", which was equipped with 6 gramophone records. That's one more reason why we asked him about certain matters concerning Slovene textbooks for those who have no firm grasp of the Slovene language, but would like to learn it or get to know it better. Dr. Toporišč provided very original answers to our questions.

What led you, more than 10 years ago, to write the book "Zakaj ne po slovensko?" and how do you look on your work now?

This first initiative for the book "Zakaj ne po slovensko?" came right from Slovenska izseljenska matica, who first looked for an author at the Institute for the Slovene Language at our Academy (this Institute actually did contribute a frequency-of-use dictionary of the words in its records). By accepting the offer that I carry out this work, I was able to fulfil my wish that I should be able, as a lector of the Slovene language of many

years standing at the Faculty of Philosophy in Zagreb, to fully repay my debt to our language, which I love very much and from which I must also live, like all scholars of the Slovene language. It was in Zagreb, at the end of the 1950's, that the famous philologist, Professor Petar Guberina persuaded me to prepare, for inclusion in the series of textbooks of European languages which he was publishing at that time, the sound system of the Slovene literary language from accent to sentence ("Slovenski jezik...", 1961, with 5 gramophone records). At that time it was the desire of Izseljenska matica that the new textbook should teach (English-speaking) people to speak Slovene in the full sense, i. e. to be able to form sentences and longer messages, not just to pronounce well already composed sentences. I started work on this project in 1967, broke it off for 6 months in 1968, when I went for a visit to America, and finished it when I came back, so that it was published in 1969, together with the gramophone records. The work was recorded by the Assimil method, at Matica's request.

I think that this work remains unsurpassed in its progressiveness of treatment of the subject, including all levels of linguistic structure: phonetic, morphological, syntactic and lexical. Textbooks which are not based on such progressive treatment and are insufficiently concise and comprehensive in their treatment of the sound system of our language — and all textbooks published after my textbook are such, although they rely on my book to a large extent but without making any reference to it — can never teach people to pronounce correctly, with the right accents. And once someone learns bad pronunciation and wrong accentuation, he can hardly get rid of such bad habits.

Over the last ten years, if I'm not mistaken, several textbooks have appeared from which a foreigner can learn Slovene, either by himself or

under the supervision of a tutor. Are we here in Slovenia well organized for the preparation and printing of such works? Where should the initiative for such works come from? Are there enough of these books?

I would just add more exercises to my textbook if it was published in a new edition or rearranged for a foreign language other than English. This would be particularly necessary for Italian or German. Apart from adding more exercises, which had to be reduced in number in the first edition of my book due to lack of space, I would also make the exercises more varied, and would also make use of the opportunity to include my latest findings in the study of the characteristics of the Slovene language. The orientation of a language textbook towards one particular language, English in our case, is correct and also economical.

The writing and publishing of such textbooks was certainly the result of interest shown in the Slovene language beyond the borders of Slovenia. What interest exists outside Slovenia at the present time and how are we here in Slovenia trying to satisfy it?

That's true enough. In 1973 the textbook "Povejmo slovensko" (The title is obviously very similar to my book's: "Zakaj ne po slovensko?") was published. It was supplied complete with cassettes, which are nowadays easier to use than gramophone records, and aimed particularly at Serbo-Croat speaking pupils. The textbook includes a lot of exercises in the form of drills. The authoress of this book had prepared such drills, but I rejected this offer possibly too quickly and so gave rise to competition in the form of a new textbook. Then, in 1978, another such textbook appeared at the Faculty of Philosophy in Ljubljana, without orientation to any particular language and only in Slovene. Previous to that a similar textbook had appeared at the University of Prague for Czech students. Both these textbooks are based on similar Czech works, but they provide little for the pronunciation aspect of the language, and are written supposing that the pupil already speaks one Slav language. This means that it is supposed that the pupil is capable, already at the first lesson, of uttering all Slovene sounds, and knows practically all its morphology (with the limitation of the morphology of the verb). In particular the first authoress made much use of previous findings concerning the linguistics of especially our language. She also enlarged the exercises, which are certainly too monotonous in their practical presentation.

We aren't too well organized for the publishing of such works. Too much weight has been placed on the writing of competitive textbooks concerning the basic rules, whereas we are at a deadlock as far as a handbook for an advanced learner's course is concerned. When someone does write it, which is not to be expected of these "copiers", then young competitive shoots will again appear in great quantities both at home and in America. The initiative must come from the publisher, and the publisher should make it possible for the author to further improve his work, and not insist on having a reprint made without any changes, so that the costs are smaller and the profit greater.

Some people say that it is difficult to learn to speak the Slovene language completely correctly. Does our language have any particular "difficult places", or is the reason for this that Slovene does not belong to the so-called major languages and so that a direct contact with it is so much the more difficult?

Interest in the Slovene language is on the increase, partly in Yugoslavia and also elsewhere in the world of the German, English and Italian speaking. It is certainly greater in Moscow, too, where a regular university study course in Slovene has been started. Efforts have been made to satisfy this interest by sending lecturers to foreign universities. This is a successful method, except that the lecturers should be better supported with suitable teaching tools, and they should be better qualified. The Seminar on the Slovene Language, Literature and Culture, which was held in Ljubljana for the sixteenth time last year, has also done a lot for the affirmation of the Slovene language. The lecturers themselves should make greater efforts themselves, too. They could contribute towards a better knowledge of the concrete difficulties which students with different first languages encounter when learning Slovene. Unfortunately, all too frequently our lecturers at foreign universities are only interested in obtaining specialization in the languages (or literatures) which are spoken at the universities where they are sent to.

For the learning of the Slovene language a foreign student needs a textbook and if possible gramophone records. Such a student, especially a student with some knowledge of Slovene who would like to carry out further study, would probably need some suitable dictionaries. Do the existing dictionaries and pocket dictionaries between Slovene and other foreign languages seem to you to be satisfactory and up-to-date?

Slovene is no more difficult than any of the other Slav (or other) languages. Russian, for instance, has a difficult accent and sound system, whereas Serbo-Croat, Czech and Slovak are complex with respect to the length of their vowels and, in addition to this, Serbo-Croat is difficult because of its very movable accent. People learn Slovene less because it is not a very functional language. Its usefulness and applicability is often reduced by us Slovenes, when we make ourselves speak with ("bang away at") foreigners in their own languages. For these reasons you can find Serbo-Croat speaking people practically in all parts of the world. At our courses some teachers try to use only Serbo-Croat instead of trying Slovene. Speakers of Slovene are few and far between, though more numerous in recent years. The position of both languages is no different at universities throughout the world and in Yugoslavia. However, it is still possible to find people who don't regret the effort of learning Slovene, of getting to know us in our own language, in the medium which recognizes the thousand years of Slav and Yugoslav independent entity. And we're glad the numbers of such students are increasing.

As far as dictionaries are concerned, we Slovenes keep up an adequate standard, especially in the case of favourable market conditions. I am not well enough acquainted with the dictionaries from a study point of view to be able to give a judgement on them. The difficulties that one encounters when writing texts in foreign languages are obvious (it's the same if working in the opposite direction). Here it's a question of quality, whose necessity we should at least admit to, even if for financial reasons we cannot always aspire to it.

A New Book by Edi Šelhaus About the Rescuing of Allied Airmen in Occupied Slovenia

After his retirement, the untiring Slovene photoreporter and newspaperman Edi Šelhaus took up some new

Slovene miners (photo by Janez Zrnc)

and very interesting work. He started to collect data about allied airmen who had to parachute down onto Slovene territory during the Second World War because their planes were hit by enemy gunfire or became incapable of flying any further due to engine trouble or other faults. These airmen were in many cases rescued by Slovene partisans from Fascist and Nazi search parties sent out to find them. At that time many friendships were struck up. It was these that the author tried to reawaken and make documentary records of in two books. The first book was published a number of years ago in English with the title "The Bail Out". The second similar but much extended book was published last year in Slovene, under the title "Stotinka sreče". Edi Šelhaus is thinking about a third book concerned with this field.

"During the war I was with the par-

tizans in various parts of Slovenia. When time allowed, and when it was possible in such conditions, I took photographs, too. Among the numerous photographs which I took there were some in which Allied airmen who had to parachute down into Slovene territory, were pictured. They had been either shot down by German fighters or anti-aircraft artillery, or else their planes had given trouble. I took most of the photographs at the partisan airfields, which were at Krasinec and Otok in Bela Krajina, or at Nadlesek in Loška dolina".

"When I retired some years ago I had time to make a closer study of these photographs. My study took me to Cerknica and Bloke. People could still remember the Allied B-24 and B-17 Flying Fortresses, which used to fly in large formations over Slovene territory in order to bomb the Nazi war industry and important com-

munications. It was often right above Bloška planota and Cerknjsko jezero that fierce air battles used to take place between German Messerschmidts and Allied Liberators. For this reason many Allied planes crashed in these areas. If the airmen had the luck to be able to jump out of the planes in time and again the luck to drop by parachute into areas in the hands of the partisans, then the drop ended happily for them. The partisan patrols rescued them, and took them to safety to the first command post. They were then accompanied by couriers along secret paths to the Allied missions, who accompanied all the larger partisan units. From there it was not so far to the airfields."

Wounded Airman Caught in a Tree

"I dug up a very interesting true story at Bloke. The villagers told me about how during the war some American airmen had saved themselves from a burning bomber. Some were burnt to death, and two or three of the airmen were captured by the Germans."

"A mother and daughter from Beneti na Blokah helped to rescue one airman. A wounded airman had landed by parachute on their farm, but was caught up in a tree. Fifteen-year-old Marjanca found him all covered in blood when she stepped out of the house in order to water the domestic animals. She took him into the house, where together with her mother she cleaned and bandaged his wounds, fed him and hid him in a safe place. It was high time they hid him as enemy patrols looking for parachuted airmen were already in the vicinity."

"I searched out Marjanca — today she's already a grandmother — whereas her mother is no longer among the living. I talked to her and published the story. Immediately after this readers sent data about similar cases. And so it was that I started to collect data and get myself ready for a book about all these stories. In between I published individual stories in various papers."

"The idea of putting all these stories into book form was given to me by an event I experienced in Tolminsko".

"A letter had come from America to the office of the Editor of "Rodna gruda". After 33 years two airmen who had been shot down over Slovenia during the war had written to announce their planned visit to Yugoslavia, with the object of finding and meeting again the people who had helped them then. Those two airmen

were Bill Petty and Jerry Armstrong, the first from Carthage in Tennessee and the second from Cleveland, Ohio."

"They came to Ljubljana together with their wives and could hardly wait for the date when they were to visit the places and people in Tolminsko, where "the most exciting event of their lives" — as they kept on repeating — had occurred. I joined them and tried to prepare as many meetings as possible with the inhabitants of Tolmin, Kobarid, Drežnica and Livk".

"I was present at those meetings between the rescuers and the rescued and made a complete photographic record of them. It was unforgettable. Tears of emotion rolled down their cheeks. Any photoreporter in the world would be glad of such scenes. And so I decided that I would investigate all such cases and put them all together into a book".

"I soon got hold of the list of rescued Allied airmen, which was maintained by the Staff Headquarters of the Slovene partisan army. I found that over 500 Allied airmen had been rescued in Slovenia alone, most of them being Americans. I started searching for the present addresses of the rescued airmen, got some of them, and started to correspond with them".

"In looking for them different people helped me. Among them was John Hribar, a Slovene emigrant who lives in Florida in the U.S.A. He helped me to establish contact with airman Lipkin from Florida, who had spent several months in Slovenia during the war. He had been badly wounded when the Germans had shot down his plane. He was transported off quickly by the partisans to the hidden partisan hospital at Rog, where the two, now very well-known Slovene doctors dr. Janez Milčinski and dr. Bogdan Brečelj saved him from certain death. Dr. Brečelj was a member of the Consilium of Physicians who tried to help President. Tito during his fatal illness at the Clinical Centre in Ljubljana. They had to amputate one of Lipkin's legs. But Lipkin recovered well from this operation and only last year wrote to say that he was living happily in his family circle. I would never have been able to write this if the good John Hribar hadn't been so unselfish in the help he provided."

McGovern Was "Reborn" on the Island of Vis

"The well-known American senator and former presidential candidate George McGovern got into bad trouble in the last war when returning with the members of his crew from a combat

Vršič — Tichar's home

mission. Out of fuel, and with their plane badly damaged, their lives hanging on a thread, they managed to make an emergency landing on the partisan airfield on the Island of Vis. After the war McGovern revisited Vis and told reporters that he felt he had been "reborn" on that island."

"It was rarely during my life that I started work on a project with such enthusiasm: the collection of data for that book. Once, during my investigations, I came across an older lady, whose eyes became moist when she told me how she had hidden a wounded Allied airman during the war. She helped him as though he was her own son in need of help."

"Perhaps the book "Stotinka sreče", which recounts all these stories, will be one day published in English. I would like to improve it further and add to it other stories which belong to it, but of whose existence I don't yet know. And I can't know of them. If a task ever needed all assistance as far as the gathering of data is concer-

ned, then it is certainly this book. In order that the valuable friendships, established during the hardest moments of the last war, should not fade into obscurity, and that the joint struggle of the Allies against Nazi and Fascist terror should live on for ever. It is to this object that the book "Stotinka sreče" in its already published form, and maybe in an extended English language edition, is dedicated."

Secrets of the Old Slovene Cuisine

"Every dish has its own history", says Pavle Hafner, a well-known culinary expert from Škofja Loka, who has, throughout his life, studied various cuisines, his main interest being, of course, the Slovene cuisine. He is

actually a civil engineer by profession, and it was only once he had retired that he was able to devote himself entirely to his lifelong hobby — cooking. On week-ends he cooks in the hunter's lodge on the 1100 metre high Prtovč hill above Zelezniki, where a lot of herbs and fruits which can be useful in the pot grow.

Thus, for instance, in Spring and early Summer he likes to make soup out of the leaves of violets, primroses, dandelions, yarrow and nettles. This soup is actually not a Slovene national dish, but it was prepared by his mother, who in her youth used to work as a cook in several rich Viennese households.

"I used to admire my mother, who sometimes made a meal out of eight kinds of meat, since we had to use up all the meat which was left over at the end of the week in our own butcher's shop. But what attracted me to the kitchen most were the stories about the origin of various dishes which my mother used to tell us," recalls Pavle

Hafner, and then mentions some of those stories.

Where did sauerkraut come to Slovenia from? When the Chinese were building their Great Wall, and transporting cabbage to far-off places, they used to dip the cabbage into grape cider so as to prevent it from rotting on the long journey. From China the cabbage was brought over to Europe by the nomadic peoples. Since in those times grape cider was unknown in Slovenia, cabbage was conserved only by means of salt.

This is how the typical Carniolian sauerkraut, common also in Germany, originated. On the other hand, sauerturnips are, according to Hafner, sure to be an entirely Slovene "invention", as this dish is not mentioned anywhere in the relevant literature.

Pavle Hafner does not speak without background knowledge. He has read a great many culinary books. According to him "žganci" (a dish made of potatoes and flour) are our national dish, too, although such a dish was mentioned in German literature as early as in the 16th Century and therefore a German name exists for it as well. On the other hand, "štruklji" (dumplings of a special kind) don't even have a corresponding name in any other language.

"Štruklji" are not known anywhere else in the world. There exist several methods for preparing them. My mother used to make them out of baked flour, cooking them over steam until they were crispy".

Hafner's mother left behind quite a number of old recipes and cookery books. It is interesting to mention how "potica", a special kind of fruit cake and one of our national dishes, used to be made in the old days. The filling used to be made out of dessicated fruit, crushed in a mortar. This kind of "potica" is still baked nowadays in Istria. Sometimes an almond filling was used as well, the almonds having been brought over from the Primorsko area.

"Almond soup used to be quite common, too. It was made by putting sugar over the ground almonds, adding milk and bringing the mixture to the boil," Pavle Hafner told us.

"What is the Slovene cuisine like? Some say it is not a very rich one. What do you, being an expert on it, thing of it?"

"Until I began to study it thoroughly I used to share that general opinion, but now I'm convinced that the Slovene cuisine is rich after all".

Hafner himself has a large collection of old recipes, too, for he began collecting them in his early youth, when he accompanied his father when he

was selling meat around the country. He was particularly interested in the dishes served at wedding receptions and in the manors. His aunt used to live at the court of Visoko in Poljanska dolina, and was able to tell him a lot about how the Kalans lived and what they ate. Now Pavle Hafner is writing a book entitled "My grandmother's cooking", which will also mention life as it used to be lived in the manor.

"This book won't be just a book of recipes, but it will also contain the history of our national dishes", he told us.

He likes to prepare a surprise or two at Prtovč. For instance, "Poacher's Pot", which is made in the way a hunter and charcoal-burner used to make it under Ratitovec. When the poacher had bagged the animal, they cut up some of the meat and tossed it into a big iron pot together with vegetables and herbs, which were at hand, and minced lard ("zaseka") with bits of bacon. They buried the pot in the charcoal pile and covered it with earth, so that it cooked slowly all day. It can't be told how tasty such a dish was, although Pavle Hafner cannot bury his pot in a charcoal pile, but he cooks it slowly in a farmhouse oven.

A speciality to be had at the Prtovč hunting-lodge is the Prtovč lunch ("malica"), which consists of hunter's golash and a locally-made sausage, cooked in red wine.

"I'd have more specialities, if I wasn't here only for the weekend and if I had a farmhouse oven. Some dishes really have to be cooked in baked clay pots to be successful. But they're no more such pots today", he complained somewhat.

— And why do you miss the old pots so much?

"Why do you think our grandmothers didn't like the new baking-moulds for making potica? Why did they rather have the tinker mend them than buy new ones? The answer is that the old pots and baking-moulds were saturated with a pleasant smell, a smell that modern pans don't have, because it does not accumulate it. That's the secret of tasty dishes, cooked in old pots in which only a certain dish was prepared".

through the american jungle

13., 14. The next few days Lojzek kept hard on the American's heels. He listened out for every word the American spoke. It was the custom that such a newcomer visited all his relations and friends and presented each one of them with a gift. Open-mouthed, Lojzek hung on his every word and gesture.

"In America people ride in horseless carriages. You just get in, swing the wheel, tread on the gas, and you're off. I saw a lot of such carriages in New York. Well-off people drive in them, those who eat meat and white bread every day."

Lojzek remembered seeing such a carriage once. It had raised a lot of dust, and was puffing out steam or something similar out of a pipe.

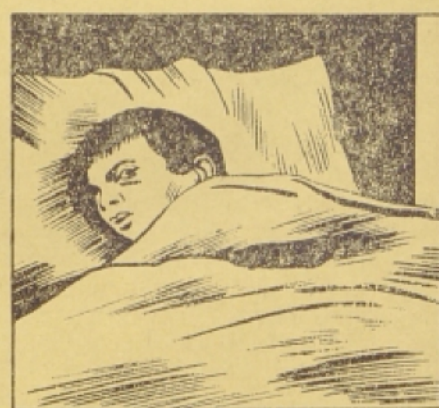
"One farmer there owns more head of cattle than there are in the whole of the Balkans. Cowboys on horses look after them. They call such farms ranches. A man has to make a journey of several days from one end of his land to the other. I've heard people say that in California there grow such mighty trees that twelve grown men can hardly measure their girth."

People were of the opinion that not everything the American related was quite true. From them on Lojzek could dream only of America.

15. And so one day he surprised his mother. "One day I'll go to America," he said.

His mother turned and looked at his determined child's face. She was a young woman, not yet thirty years old. She had given birth to four children, two boys and two girls. Lojzek was the oldest.

"I'm going to America," he repeated, as though to break his mother's silence. His mother laughed and tried to drive away her worries with laughter.

16. "When are you going?" she asked quietly and with hidden fear in her trembling voice.

"I don't know yet," answered Lojzek. "When I grow up. Now I'm already a big boy."

They didn't talk any more about America. Mother's face became serious. She recalled her cousin, who had left when she was just a little girl. He had got into debt, and because he couldn't pay back the loans he had sold his land and left. At first he had still written, and then all track of him had been lost. Some had returned rich, some had stayed there forever, and some had come home to die.

17., 18. She had a good think about all that Lojzek had said when he had already disappeared through the door, and gone off who knows where. He had always liked to potter around the village, to wander in the woods, to walk over to other villages and to stop along the road and look to see what was happening around him.

In the evening, when they were all asleep, Mother spoke to Father. First she called Lojzek softly. He gave no reply.

"He's asleep," said Father, in a tired voice. "Why are you calling him?"

"You know what he said today. He said that he's going to America when he grows up."

"To America," grumbled Father. "Why he's still a child."

"I know," sighed Mother. "He's so strange. Unlike the others. I'm sometimes afraid to talk with him. I don't know what he's thinking about. He sometimes poses me such strange questions, to which I can find no answer."

"He is the oldest, he'll have to take over after I've gone," said Father. "But, it can't be helped, he must go to school. He's not really suited for the farm. Then let him become a priest."

"Martin says so, too," said Mother. Martin was Mother's brother and the parson in the neighbouring village. In this way Lojzek, who had only been pretending to be asleep, found out that he would be going to school in Ljubljana.

19. Several months passed. The man who had spent more than twenty years in America had returned to Blato. At dinner, Lojzek heard his mother and father talking about him.

"He was one of the strongest lads in the village. He was stronger than France", said his father. "But just look at him now!"

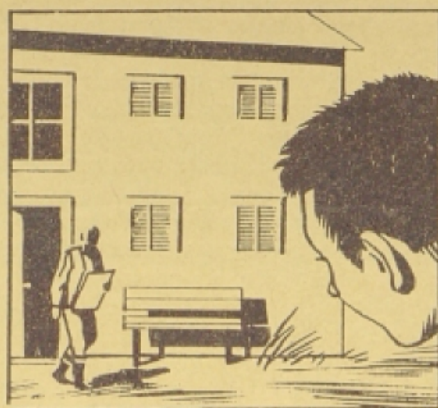
Lojzek picked up his ears. His mother was answering his father in a worried voice.

"It's a hard country, America. They say he came back without a cent. France will have to support him while he's still alive".

22. Tone and Lojzek approached the neighbour's house quietly. Peter Molk was still sitting on the bench. He had put down the newspapers and was staring out in front of him. The two boys kept themselves hidden behind the corner. Suddenly the American seized his chest and started to cough desperately. Blood rushed to his face, turning it a fiery red colour, and his eyeballs stood out from their sockets. Lojzek and Tone were astonished. They looked at one another in horror.

"Supposing he dies", whispered Lojzek. The coughing went on for about ten minutes. The two boys couldn't move. They stared at Peter Molk, as though expecting him to breathe his last at any moment.

20. Lojzek couldn't understand how anyone could return from America without any money. He wondered who that man could be. France was their neighbour. He decided to go round and have a look straightaway in the morning.

As soon as he had got up the next morning he dashed out into the yard and started to watch when the doors of the neighbour's house would open. And sure enough a hunched-up old man with a sheaf of newspapers under his arm soon came out of the house. He took a few slow steps towards the bench, sat down on it and started reading the newspapers. Lojzek watched him secretly for some time, and then set off towards the village.

23. Slowly, the American stopped coughing. But long afterwards he held both hands to his chest and had difficulty catching his breath. Without saying a single word the two boys dashed off along the village street.

"He's choking to death", they shouted and rounded up the village lads.

"He was coughing like this", Tone hurried to explain, and forced himself to cough, holding his nose with one hand so that he couldn't breathe through it, and his chest with the other hand. To make the demonstration more effective he tumbled over onto the ground and started to roll about in the grass.

"Let's go and see", cried one of the watchers, and they hurried off towards Molk's house.

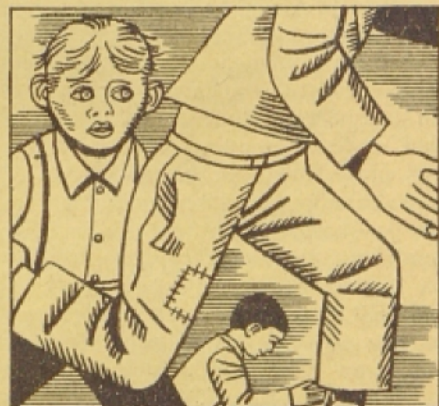

21. Lojzek's schoolfriend Tone was pottering about in front of his house.

"Hey, Tone", called out Lojzek, "I've seen the neighbour's American. He's sitting in front of the house and has a pile of newspapers, this thick. My mother says that he's ill and will soon die".

"I saw him walking from the station. He was carrying a little wooden suitcase and was wearing no gold chain. I heard my parents say that he doesn't talk to anyone, nor does he go out to any inn."

"Maybe he wasn't in America at all", wondered Lojzek. Tone didn't answer. "Come on, and I'll show you him".

24. This continued for three or four there or four weeks. If any of the boys heard Peter Molk coughing he made a clamour so that about ten or twenty barefoot lads rushed over to Molk's house, where they watched Peter's hoarse coughing and wailing with great interest. The longer the fit lasted, the more they stood in a satisfied way around him and smiled at one another.

Lojzek was no better than the other boys, until his mother forbid him to go near Peter whenever he was coughing. Lojzek would have liked to have gone up to him and had a chat, but he could never gather up enough courage.

Formación de una aldea típica Eslovena

Cuando después de la guerra se demolían las casas viejas, se lo hacía con gran ahinco y en gran cantidad para así en cambio construir casas nuevas. Pero no se pensó en ningún momento en el aspecto exterior de las mismas, lo único en que se pensaba era en renovar la campaña. El progreso de la campaña seguía paso a paso al progreso de la ciudad y como ésta últimamente en cierto modo le está llevando la delantera, la campaña está tomando como ejemplo a la ciudad. Es así que cada vez más se ve desaparecer la forma típica del pueblito esloveno. Cada día más aumenta el número de casas parecidas a las construcciones de las ciudades, sobre las cuales no siempre podemos afirmar que son lindas y que armonizan con nuestro paisaje. Sin embargo últimamente ha comenzado a formarse en la conciencia de los campesinos la idea de no querer pertenecer más a la ciudad, es decir quieren y desean un hogar campesino. Pero el asunto se detiene cuando se comienza a tratar sobre la base y proyectos que se tendrían que tener en cuenta para formar una arquitectura tradicional. Estos proyectos son muy caros, es por eso que hemos saludado con júbilo en Eslovenia la idea de hacer planos típicos para las casas campesinas. Estos fueron elaborados en el Instituto para la Planificación en Zalec.

La ventaja de los proyectos típicos radican en el acondicionamiento del ambiente medio del territorio esloveno el cual es en su mayor parte montañoso, es decir que conserva un movimiento ágil y natural, en tomarse en cuenta la vida actual de los campesinos y como regalo son también baratos. Los planos no han sido elaborados así no más. El arquitecto Borut Pregelj ha estudiado a fondo la arquitectura campesina antigua de todas las regiones eslovenas clasificándolas en: primorska, prekmurska y eslovenocentral la cual comprende a su vez Gorenjska, Stajerska y Dolenjska. Las

dos primeras son sobretodo únicas y no pueden compararse entre sí o fundirse en una sola. Es por eso que el arquitecto ha decidido hacer proyectos típicos para el territorio central que es bastante uniforme, si bien ya tienen las regiones sus particularidades se puede de todos modos igualmente incluirlas sin problemas en el plan de construcciones típicas.

Los primeros proyectos del ing. arqu. Borut Pregelj se dirigen ante todo hacia las construcciones rurales que se dedican al turismo de campaña. Tuvo en cuenta sus necesidades como así también las necesidades de los turistas. Este tipo de casa la dividió en dos partes, una para los turistas y otra para la vivienda propiamente dicha del campesino y su familia. A diferencia de las casas rurales antiguas las nuevas tienen ventanas grandes. Sin embargo ha dejado igualmente dos entradas como las que tenían las casas tradicionales eslovenas y sobre algunas de las mismas a montado el histórico grabado y arco correspondiente, sólo que a estos les ha dado una forma más contemporánea. El techo es grande y amplio, bajo el mismo están construidas de madera las habitaciones para los turistas. En la planta baja donde por lo general está la sala de estar o comedor campesino ha proyectado obligatoriamente una combinación de estufa y horno casero, característica de los hogares campesinos eslovenos de tiempos atrás. Parece ser que los proyectos fueron muy bien aceptados por los campesinos mismos ya que este año se construirán en el Valle de Savinja 15 casas de este tipo. Si estarán encuadradas en realidad dentro del paisaje rural y de la vida campesina, serán éstas un éxito absoluto. Los campesinos juzgarán recién esto probablemente cuando se comiencen a usar las mismas y a vivir en ellas.

Búsqueda conjunta de las mejores soluciones

La CEE tendrá en Yugoslavia una representación estable.

La Comunidad Económica Europea tendrá en un futuro no muy lejano su representación estable en Yugoslavia. El deber principal de la representación será ayudar en la mayor medida posible al cumplimiento de los deberes comprendidos en el acuerdo comercial que hace pocos meses atrás lo firmaron Yugoslavia y la CEE.

La fundación de la representación es una de las conclusiones de mayor importancia de la sesión que mantuvieron en Belgrado entre el 10 y el 12 de noviembre los representantes de la

Comisión Mixta SFRJ-CEE. La delegación yugoslava fue dirigida por el miembro del PE Stojan Andov. De parte de la CEE las conversaciones mantenidas las dirigió el vicepresidente de la comisión de relaciones exteriores de la CEE, Wilhelm Haferkamp. Durante las conversaciones el Sr. W. Haferkamp visitó además al presidente del PE Veselin Djuranović.

La sesión de la comisión especial (SFRJ-CEE) fue verdaderamente la primera reunión de este organismo después de la firma del acuerdo que comenzó a tener vigencia el 1.º de julio de este año. Justo por esto, a causa del tiempo relativamente corto que se usa el acuerdo comercial entre la SFRJ y la CEE, no fue posible todavía preparar algunos análisis más amplios sobre los resultados logrados hasta el momento y por lo mismo, claro está, no se pudo aceptar algunas conclusiones de gran extensión e importancia.

Por eso ambos representantes tanto Stojan Andov como W. Haferkamp informaron entre sí sobre las corrientes económicas más actuales en los países miembros de la CEE y sobre los acontecimientos comerciales en Yugoslavia. Fue demostrado que en los primeros nueve meses del corriente año el déficit yugoslavo en el intercambio con los países miembros de la CEE se ha reducido de 2,9 a 2,2 mil millones de dólares, sin embargo la exportación yugoslava aumentó en un 19 % en relación a la misma época en el año pasado, mientras que la importación yugoslava se redujo en un 10 %. A pesar de todo el déficit comercial yugoslavo con los países pertenecientes a este grupo sigue siendo muy grande y evidentemente será posible vencer este problema en las relaciones intercomerciales solamente con la rápida utilización del acuerdo sobre colaboración firmado en su oportunidad. Justamente considerando este punto de vista, el miembro del PE, Stojan Andov insistió entre otras cosas sobre la urgente ratificación del acuerdo firmado con las otras naciones miembros de la CEE que todavía no hayan firmado. Con esto estuvieron de acuerdo también los miembros de la CEE y su jefe, el Sr. W. Haferkamp. La ratificación es urgente, no solo por su utilización sino también por el uso de las determinaciones que contiene el acuerdo, y ante todo por las posibilidades de diálogo sobre los distintos problemas que dificultan la colaboración entre Yugoslavia y algunos de los países miembros de la CEE.